

TRIBUNA

Revistă de cultură • serie nouă • anul VII • 16-29 februarie 2008

131

Judetul Cluj

2 lei

Mikhaïl Verholantsev (Rusia)

Iulia Grad, Ștefan Manasia, Viannu Mureșan, Oana Pughineanu, Ioana Sigovan

Despre timiditate

Horia Lazăr
**Dreptate
pentru
animale**

Ion Pop
În afara legii
Laszlo Alexandru
Estetica lui Dante

Radu Preda
**Noul Statut al
Bisericii Ortodoxe
din România**

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al Redacției Tribuna:

- Diana Adamek
- Mihai Bărbulescu
- Aurel Codoban
- Ion Cristofor
- Monica Gheț
- Virgil Mihaiu
- Ion Mureșan
- Mircea Muthu
- Ovidiu Pecican
- Petru Poantă
- Ioan-Aurel Pop
- Ion Pop
- Ioan Sbârciu
- Radu Țuculescu
- Alexandru Vlad

Redacția:
I. Maxim Danciu
(redactor-șef)

Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu

Nicolae Sucală-Cuc
Aurica Tothăzan

Tehnoredactare:
Virgil Mleşniță
Ștefan Socaciu

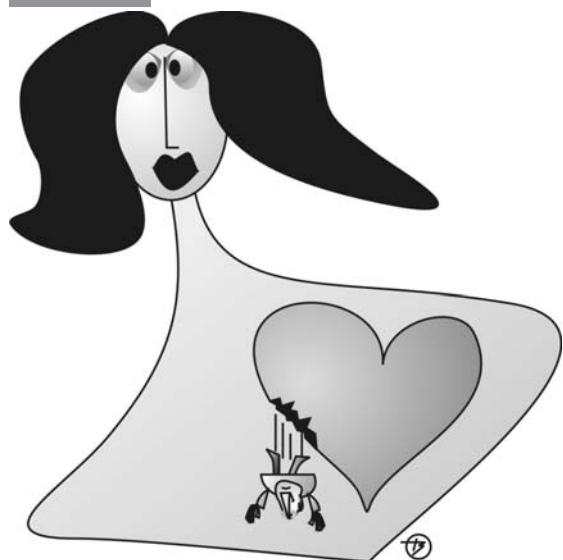
Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

bour

info

Cu calm, despre Stare de urgență

Un portdrapel al tinerei generații basarabene?

Ștefan Manasia

Nu știu câte numere vor mai edita redactorii revistei *Stare de urgență*, care apare - din 1 ianuarie - la Chișinău, bilunar, cu sprijinul asociației Oberliht a tinerilor artiști basarabeni. Am aflat deja, de pe net, despre greutățile lor financiare și de difuzare. Dar griul difuzării presei (nu doar culturale) în România nu mai miră pe nimeni de mulți ani. Revista condusă de Marius Ianuș și de Dumitru Crudu pare a fi o ultimă combustie a motorului fracturist. Rețeta o cunoaștem: implicare socială, angajare existențială, biografism, scriitură agresivă, iritantă. Din furia ingenuă inițială, ce conținea o doză autentică de insurgență neoavangardistă, a rămas limbajul ireverențios și acid, cât mai frust.

Stare de urgență (chiar că nu prea mai înțeleg titlul ăsta panicat! sau poate este o sugestie livrescă din Frank O'Hara?) stă bine la capitolul „atitudine”: excelente-s poveștile basarabenești rememorate de Crudu, reportaje incisive despre estropiații lumii din stînga Prutului, victime ale comunismului dar și ale cutumelor tribal-rurale; textele cumva „dinăuntru”, sumbre și exasperate, scrise de Iulian Ciocan și Mitoș Miculeșanu, ca și punctele de vedere ale celorlalți, ale „românilor din România” Călin Torsan și Cosmin Manolache; bine gândite și anchetele acestui prim număr, în special aceea dedicată nobelazilor moldoveni, scriitorii venerabili bîntuți zi și noapte de stafia premiului suedez: dacă „la noi”, de regulă, anchetele astea reprezintă încununarea anului literar, Pavel Păduraru concepe o farsă inteligentă și deloc inocentă. În anticamera academicianului Mihai Cimpoi, președintele USM, se regăsesc - fiecare păstrîndu-și cu mari eforturi propriul secret - scriitorii-victime, convingi că ei sînt *pe bune* fericiții nobelizați...

Am reținut, de asemenea, suplimentul artistic consacrat proiectului *Intervenții 2* al asociației Oberliht: „Încercăm să intervenim în spațiul în care locuim și care ne formează, preluînd drept punct de plecare structura socială, administrativă și economică a urbei. În urma celor 5 călătorii organizate în cadrul orașului Chișinău am identificat subiectele și problemele. Artiștii s-au simțit liberi de a interveni nestingherit acolo unde au considerat că este necesar”. Pe net, acțiunile artiștilor basarabeni (Vitalie Iurașco, Ludmila Bouroș, Diana Draganova, Irina Francova, Vladimir Us, Andrei Gamaț, Emanuela Sprînceană, Max Cuzmenco, Mihai Bruma ori Alexandru Raevschi) pot fi vizionate la adresa <http://www.oberliht.org.md/interventii/index/ht ml>.

Dacă la „atitudine” și „artă” stă bine, putînd deveni portdrapelul unei noi generații de intelectuali basarabeni, *Stare de urgență* rămîne datorare la capitolul „literatură”, deși publică, cu generozitate, proză și poezie: textele sînt însă mediocre, par scrise de una și aceeași mînă, uneori devenind jenante prin numărul mare de stîngăcii stilistice și lexicale. Apoi, scriitura absurdă, mimat incoerentă, urmuz-harmsiană s-a cam „fumat” de pe la mijlocul anilor '90 - ceea ce părăse atunci vitalitatea, farmecul și lipsa de complexe culturale ale tinerilor literatori basarabeni, se arată astăzi ca expresia unui manierism mediocru, fără orizont artistic, fără miză. „Onoarea” literară a numărului e salvată de pemele lui Marius Ianuș și Gabi Eftimie (doi poezi nici ei în cea mai bună formă).

De dragul diversității, m-aș bucura să găsesc la chioșcul de ziare, sau măcar într-una din librăriile Clujului, și revista cea mai nouă a românilor basarabeni. Mi-ar plăcea să o pot răsfoi și să citesc în ea reportaje și antropologie locală, articole politice, istorice etc. Am impresia că basarabeni înșiși vorbesc prea puțin despre Basarabia, ca și cum povestea asta i-ar stînjeni, ca și cum originea ar fi ceva în sine rușinos. Ori eu cred că tocmai istoria recentă e marele lor capital.

Radio România Cultural

În fiecare luni, de la ora 22:10,
scriitorii, critici, traducători, editori
sunt invitați la
Radio-grafii literare
Un talk-show de literatură
contemporană

101,0 FM

editorial

Astm intelectual

Oana Pughineanu

Pe vremuri am scris că timiditatea e un fel de a înlocui orice tip de prostituție, orice repetitivitate obscenă: a zilelor, a oamenilor, a amorurilor, a propriilor gesturi. Nu că lucrurile ar fi mereu noi pentru timid, dar intensitatea cu care le trăiește îl scutește oarecum de rutină, așa cum o înțeleg oamenii normali & sociabili. El este, mai degrabă prins într-un soi de rutină a șocurilor, iar în zilele lui „bune” când probabil e prea epuizat, se apropie de „normalitate”, reușind să se simtă între oameni ca între pereți. Sălile de lectură, cinemaurile, cumințenia și tăcerea militărescă a obiectelor din magazinele non-stop pe care poți să le vizitezi noaptea îi fac bine timidului. Dacă e nevoit să interacționeze atunci, ca și snobul, va depinde total de părerea celorlalți, numai că spre deosebire de el nu-și va dori centrul atenției, ci expulzarea din el. De fapt, timidul reușește în același timp și să atragă toate privirile și să fie outsider. Oamenii normali & sociabili se simt în fața unui timid degajați, deconectați de la treburile mărețe & importante pe care le au de făcut, privind fâstâcelile lui cu același amuzament cu care se uită la un filmuleț primit pe net. Timidul este echivalentul social a ceea ce se numește „spam”. Dar societățile noastre atât de echitabile, vor să recicleze acest „spam”, să-l upgradeze și să-l facă viabil. Astfel timizii încep să fie convinși că nu pot deveni normali & sociabili, decât printr-un management eficient al agresiunii pe care ar fi bine să nu și-o administreze pe toată lor, ci să mai împartă și semenilor. Astfel vor deveni competitivi, și - cine știe? - într-o zi vor deveni poate chiar sales manageri. Desigur, această idee simplă, sau mai bine spus acest instinct folosit de mama natură de milioane de ani cu o eficiență de neîntrecut [a fi agresiv = a fi luat în seamă] este mascat în tot soiul de discursuri culturale. Timidul are de ales între diferite formule, unele hard care îl plasează într-o zonă de promiscuitate morală, formule de genul: „oamenii timizi preferă calmul despotismului decât învolburata mare a libertății” (Thomas Jefferson), și altele soft, care să-l măgulească: „Timiditatea - un defect al oamenilor mari, tupeul - defectul oamenilor mici” (Maurice Coyaud).

Nu trebuie să uităm nici personalul specializat care vine cu o a treia ofertă de discurs, cel „echilibrat”, între cel hard și soft, accentuând pe rezolvarea problemei. Cine are curiozitatea poate găsi pe această temă, la BCU, câteva cărți inepte pseudo-psihologice, pseudo-comunicaționiste, pseudo-clinice, care recomandă desigur terapia, dar nu orice fel de terapie, ci una de grup. Timidului i se cere să facă parte pentru câteva săptămâni dintr-un soi de grădiniță pentru adulți, unde să poată cânta, bate din palme și culege floricele pe câmpii. Se poate plânge subtil, în fiecare zi, despre cât de grea și insuportabilă îi este viața. Iată primul (și, de fapt, singurul) pas greșit: eroarea terapeutică (dar nu și financiară) de a da frâu liber pacientului. Nu există niciun alt capitol în care indivizii să fie mai competenți decât în acela de a se plânge de ei înșiși. Dar pentru că timizii au dificultăți la capitolul verbalizare li se sugerează să scrie. Din pana/creionul/pixul timidului nu vor ieși lucruri excepționale, ci doar câteva eterne banalități literare. Ceea ce e interesant de urmărit este frecvența cu care utilizează numai un anumit tip de banalități. Se va constata că timidul vorbește, de fapt, puțin despre el - sau, mai bine spus, (v)orbește despre el, dar numai ca fiind urmărit, vânat de ceilalți. Pentru timid celebra formulă „a exista înseamnă a fi perceput” sună la fel de încurajator ca un mesaj de pe coroanele mortuare. Un timid oprit din fuga de ceilalți plonjează instantaneu într-o stare de paralizie aproape cadaverică. Senzația de „cap gol” (se pare că e un termen medical) sau de „vid sentimental” se instalează pe tot parcursul procesului de „vânare”. Dar să-i lăsăm în pace pe timizii „oficiali” care încă nu înțeleg că a cere ajutor nu înseamnă decât a-și crește numărul de „vânători” din preajmă. E absolut incert ce se întâmplă cu timizii din afara acestei categorii, dar cei mai binevoitori cred că în singurătate timidul este puțin prea profund, puțin prea introvertit. Nu o să ne hazardăm la a face o listă a presupuselor calități ale timidului, căci acestea se comportă paradoxal, asemenea virusilor care nu există ca forme de viață decât în momentul în care își găsesc gazda. În afara unui corp pe care să-l invadeze virusii sunt „morti”... și totuși se transmit.

Silvi Våljal (Estonia)

La fel, calitățile timidului nu sunt detectabile decât de cel în cauză, de cel „infectat”, devenind „de neexplicat” în momentul în care timidul trebuie să le expună/exteriorizeze/expulzeze... de unde și incontrollabila „bâlbâială”. Ca și în cazul virusilor, calitățile timidului nu pot fi cercetate „în stare liberă” și nu devin vizibile decât prin daunele pe care le produc. Dar asta e doar începutul. Necesitatea timidului de a fabrica anticorpi îi va provoca suferințe și mai mari, căci timidul este de neîntrecut în lupta cu propriul interior. Astfel va sfârși prin a produce o cantitate mult mai mare de anticorpi decât ar fi fost necesar, devenind alergic la el însuși. Timiditatea e un soi de astm intelectual, o autopercepție gonflată, sau, după cum se exprima un expert, o „conștiință de conștiință” (Duglas) care, contrar a ceea ce s-ar crede, nu are nimic de-a face cu filosofica „gândire care se gândește pe sine”. Cioran identificase cel mai bine starea, definind timiditatea ca fiind un „dispreț instinctiv al vieții”. Și pentru că timidul nu poate vorbi decât cu el însuși, deși nu poate comunica realmente cu nimeni... nici măcar cu el însuși, activitatea sa fantasmatică se va intensifica depășind cadrele bovarismului spre a plonja într-un soi de viziune pueril-omnipotentă. Se va visa în posesia parfumului descris de Suskind sau având, ca în desene animate, „crema care te face invizibil”¹. Dacă l-ai întreba ce ar alege între cele două, probabil ți-ar răspunde: „Nu aș putea să aleg. Le vreau pe amândouă. Întâi mi-aș da cu crema și apoi cu parfumul. Ca să mă iubească toți și să nu mă găsească nimeni.”

1. Invizibilitatea pare să fie mai mult decât un vis SF. Pasionații de subiect pot găsi descrierea primelor experimente în acest sens în revista Science et avenir, octombrie 2007, unde se descrie modul în care un obiect poate fi făcut invizibil înconjurându-l cu un fel de „capă” care conține mici bucle de cupru. Această „capă” face posibil ca undele electromagnetice să ocolească obiectul la fel cum apa ocolește un corp. și acest nu e unica teorie...

V. Shpigov (Rusia)

cărți în actualitate

O monografie discretă despre un autor și mai discret

Valentin Derevlean

Radu Vancu
Mircea Ivănescu. Poezia discreției absolute.
 București, Editura Vinea, 2007

În ultimii ani am început să avem semne clare în privința unei noi generații de critici literari, o generație de mult bănuită (și așteptată), dar care nu reușea să se concretizeze prin opere care să mulțumească majoritatea taberelor din cultura noastră. Adică atât volume de critică și istorie literară în spirit academic, cu numărul suficient de trimiteri bibliografice, cu backgroundul erudit și poza încruntată a judecătorului imparțial, cât și opere trăznite, scrise în litera lejeră a criticății, a destinderii canonului și a viziunilor interpretative. Paul Cernat, Daniel Cristea-Enache, Bogdan Crețu, Simona Popescu, Antonio Patraș, Dragoș Varga-Santai, Gabriela Gavril sunt doar câteva nume care merită reținute pentru un viitor portret de familie al criticii românești. Acestor nume li se adaugă și numele lui Radu Vancu, critic de un mare rafinement stilistic, dar și de un spirit justițiar absolut necesar luptei cu meandrele istoriei literare. Înainte de a discuta volumul de debut pe tărâmul criticii, trebuie să facem o mențiune absolut necesară. Cei care-l cunosc pe Radu Vancu, îl știu din postura de poet, postură în care a publicat deja două volume (*epistole pentru camelia* - 2002 și *biographia litteraria* - 2006) și care o influențează pe cealaltă, aceea de critic literar. Dar despre influențe ceva mai târziu.

Mircea Ivănescu. Poezia discreției absolute (Vinea, 2007) e o monografie nu doar binevenită în peisajul postdecembrist, ci mai degrabă una strigător la cer de necesară pentru receptarea actuală a poetului Ivănescu. În fapt, prima monografie despre Mircea Ivănescu (mai există o teză de doctorat nepublicată, cea a lui Daniel Deleanu, executată rapid de Vancu și pe bună dreptate) și, totodată, prima lucrare care urmărește îndeaproape atât mecanismul intern al poeziei ivănesciene, cât și receptarea autorului, de-a lungul timpului, așa anevoioasă cum a fost ea. Între aceste două paliere oscilează monografia lui Vancu și, tot între aceste două paliere, oscilează și atitudinea criticului din spatele cărții: una sfioasă, politicoasă, precaută, ușor afectivă când vine vorba de a analiza opera lui Ivănescu; cealaltă, justițiară (Al. Cistelean vorbește în prefața volumului de un „temei justițiar”), uneori violentă, netolerantă și chiar demolatoare cu opiniile criticilor care au călcat *pe din lături* în textele despre Ivănescu. Întreg efortul critic al lui Radu Vancu se îndreaptă înspre susținerea tezelor proprii, dar nu mic e rolul acordat în carte criticii de recuperare - procesului de reechilibrare a istoriei literare și de desconspirare a erorilor unei epoci în care trona triada Labiș, Sorescu, Stănescu, iar restul poezilor trebuia să orbiteze forțat în jurul idolilor criticii. Explicația oferită de autor pare destul de plauzibilă. Poezia românească se afla într-un stadiu imediat de recuperare după perioada puternic doctrinară, proces care a dus la o reluare a poezicilor interbelice și, fără îndoială, la o fixare a rigorilor poetice undeva într-o zonă, să-i spunem generic, a metafizicului. Ori, un

Ivănescu, Brumar, Dimov sau Ursachi ar fi deranjat prin discrepanța față de modelele „metafizice”. De aici și răceala criticilor în primele cronici, răceală care nu scapă netaxată de către Radu Vancu. O confuzie persistentă printre exegeții ivănescieni - aceea a biografismului practicat de autor, își găsește în sfârșit o lămurire: biografismul de tip Berryman sau Frank O'Hara nu e echivalent celui folosit de Mircea Ivănescu, a cărui biografie e una fictivă, livrescă. Radu Vancu scrie: „Prietenii lui Henry au nume identice cu cele ale corespondenților reali: Ezra Pound, Delmore Schwartz, Malcom Lowry etc. Cei ai lui mopete poartă nume bizare și cu rezonanțe livrești; chiar dacă, uneori, codul prea transparent te lasă să ghicești cine se ascunde după masca pseudonimului (cum e cazul lui I. Negoiescu, alias I. Negoiescu, ori el midoff pentru Leonid Dimov), o neconținută voință de discreție așterne vâlurile disimulatoare ale ficțiunii peste tot ceea ce ar putea să semene prea bine cu realitatea socială a prototipului lui mopete.” Aceasta e una dintre multele confuzii exegetice pe care Radu Vancu le clarifică în volum. Și efortul demonstrativ nu e doar unul retoric, în sprijinul

Yuri Liukshin (Rusia)

afirmațiilor sunt aduse atât argumente teoretice, cât și o mulțime de analize pe text, destul cât să mulțumească orice critic obedient trimiterilor bibliografice sau notelor de subsol.

Cu adevărat incitante sunt însă tezele de interpretare ale lui Radu Vancu. Discreția prin care s-ar caracteriza opera ivănesciană se bazează pe cel puțin două semnificații distincte. Prima, cea a discreției înțeleasă ca „metodă de autodefinire prin reprimare”, în termenii lui Vancu. Adică discreția celui care e obligat să-și cenzureze anumite trăsături pentru a ajunge la o identitate de sine veridică. De aici rezultă întreg mecanismul construirii unei biografii fictive, a unor detalii intime de natură livrescă: „dacă lui Nichita Stănescu i se pare indecent să povestească ceea ce e de natură particulară, lui Mircea Ivănescu i se pare indecent să povestească ceva ce nu ține de natura vieții lui particulare și privește alte existențe sau alte moduri de existență.” Rezultă un soi de închidere într-o lume a propriilor personaje (ademenitor de asemănătoare

cu cele reale), dar care nu au la bază decât fapte fictive. Este suficientă analiza câtorva poeme din „mopeteiană” pentru a se observa că niciun detaliu din viața personajelor ivănesciene nu-și găsește echivalentul în viața reală. Detaliile pomenite, deși bine așezate în discursul poetic, țin de o anumită „sfială a poetului” de a se limita la lumea personală, la o lume bazată pe selecția memoriei și pe aceea a influențelor. Și, aici, se află o a doua teză a lui Radu Vancu, teză care susține substratul prin excelență intertextual al poemelor lui Ivănescu. O intertextualitate voalată, subtilă, care-și refuză ostentația tehnică („refuză, cu o modestie care sfârșește deseori prin a zăpăci cititorul, să se așeze în orice fel de relație cu creatorii importanți din literatură și din muzică, abia arareori numindu-i”), dar care se bazează puternic pe sugestie, pe aluzie. O intertextualitate ce se ascunde, discret, în spatele prietenilor lui mopete și care cere cititorului efortul descifrării. „Discreția, ca formă de intertextualitate, înseamnă, pentru Mircea Ivănescu, altceva decât o simplă tehnică literară - ea este, mai mult decât o metodă literară, o metodă esențială ce presupune a *cerne* neîncetat prin sита textului propriu texte altele, pentru a putea, într-un prezumat final, a *discerne*, în toate sensurile de mai sus, propria ființă, poetică și nu numai.” Citindu-l pe Vancu crezi că ai în față un critic puternic ancorat în tradiția modernă a predecesorilor săi. Și totuși, undeva, scriitura poetului, astăzi și critic, te pune pe gânduri. Deseori aforistică („biografia, câtă

este, devine astfel una apocrifă”), cu multe jocuri textuale, cu ritmuri ce variază de la lentoarea analizei tradiționale, pas cu pas, până la deruta mișcărilor scurte, incisive, chiar violente în limbaj și spirit și cea a ieșirilor din jargonul academic, cu pauze relaxante în discurs, fraza lui Vancu te prinde în lectură mai repede decât ai crede. Mult mai târziu, zărești contrastul, explicabil prin dubla identitate a autorului: un volum de critică, dar scris în ritmuri când prozaice, când poetice. Un contrast care anunță, probabil, un dublu viitor pentru Radu Vancu. Și o inevitabilă competiție interioară. Dar să fim discreți.

P. S.

O mare problemă o reprezintă însă distribuția cărții. Nu discretă, ci inexistentă. Un volum cu adevărat necesar pentru bibliotecile Facultăților de Litere, dar și pentru bibliografiile cursurilor de poezie română contemporană. Și, totuși, lipsește cu desăvârșire de pe rafturile librăriilor. Ce să mai vorbim de bibliotecii!

Alunecarea spre moarte

Octavian Soviany

Rita Chirian

Sevraj

București, Editura Vinea, 2006

Situându-se între documentarismul în cheie mizerabilistă al școlii de la *Fracturi* și himerismul fantast al unui Dan Coman, poemele Ritei Chirian (*Sevraj*, Editura Vinea, 2006) amestecă notația frustrată cu imaginea suprarealistă, astfel încât cotidianul devine aici, ca în picturile „metafizicilor”, teatrul de manifestare al unei realități suprasensibile, iar peisajul citadin - configurat cu abundență de imaginar apocaliptic - îmbracă aspectul unei „cetăți a morților” sau al locului infernal: „stimații mei surzi, orașul b. e pe moarte./moartea asta e nouă, moartea asta are mai multe măsele găunoase/decît orice noapte, a început să muște din clădirea prefecturii,/din spitalul de nebuni, nimic nu tulbură clefăitul ei de carne, scuipatul ei/cade peste orașul b. ca o ploaie acidă. strada armeană s-a zbîrcit,/i s-a ridicat părul pe șira spinării ca unei pisici speriate, dar eu o mai văd/acum chircită sub garduri ca un cerșetor, singură îi mai cînt/să adoarmă” (povestiri din orașul b.). Pe aceeași linie vin „portretele de familie”, cu personaje care iau pe nesimțite aerul unor măști pline de stranietate, dizolvându-se, printr-o abilită tehnică a distorsionării, în fabulos „negru”: „plecasem departe într-o vară, tata m-a întrebat cîți ani am eu o/mină severă de ofițer și era mîndru de toți cei zece ani pe care mama/mi-i croșetase în pliurile gîtului, cei zece ani care-mi atîrnau pînă sub/genunchi împiedicîndu-mi pașii, iar mama se apleca mereu să mi-i /așeze frumos, apoi se uita la televizorul care de la o vreme nu-și mai mișca poveștile, iar tata mîncă toate roțile de rezervă să nu mai putem/pleca niciodată” (povestiri din orașul b.). Căci biografismul Ritei Chirian are evidente accente particulare, experiența trăită este integrată aici în scenariul autobiografiei fabuloase, al „mitului personal”, poeta asumîndu-și, cel mai ades, identitatea „poveștii” care reconfigurază realul prin permutații și aranjamente, ridicîndu-l la coeficientul superior al fabulei mitice. Iar dispoziția de a fabula se naște aici din sentimentul unei fragilități existențiale superlative, e forma prin care „omul agonice”, atins de germeii descompunerii, încearcă să-și compenseze deficitul de existență, de vreme ce, în acest spațiu concentraționar, totul alunecă, încet și iremediabil spre moarte: „o alunecare înceată și atentă spre moarte. Îți ții/poemul pe brațe ca pe un copil și țipătul lui nu se aude în urdorile/orașului b. îi eliberezi ochii din orbite ca pe niște fluturi cu aripile/zdrențuite, îți smulgi fișii de piele și decupezi aripi colorate pentru/fluturii orbi, ești un copil cu tălpile afundate în străzile orașului b., iar/cînd te ridici, orașul te îngroapă în făină de oase” (cele mai noi povestiri din orașul b.) Fiindcă, distanțîndu-se de poezia „viscerală” a colegelor sale de generație, autoarea scrie o lirică a terorilor existențiale, în care substanța vitală se metamorfozează aproape instantaneu în materie sepulcrală, iar existența a devenit îndoielnică: „vene tale explodează și o duhoare de hoit îți încovoie ușile și ferestrele/ca pe niște baloane de piele și el îmi spunea ce teamă absurdă de/cuvintele mari îmi lua palmele le așeza cuminte pe pereții/albaștri nu-ți fie teamă poți înghiți din toamnă fiecare copac/pînă la primăvară totul se va sfîrși” (ce teamă absurdă de cuvintele mari). O asemenea conștiință acută a vidului existențial atrage după sine prezența

„confirmatorilor” prin care personajul liric încearcă să obțină dovada propriei lui existențe: gesturile, cuvintele, micile automatisme ale vieții de zi cu zi au, de aceea, în poemele Ritei Chirian, rolul „argumentelor ontologice”, dar confirmatorul suprem este, fără doar și poate, „povestea”: „de fiecare dată cînd deschid ochii mi se pare că într-adevăr sunt/am o/poveste îți spun tu întinzi brațul printre cîmile de cafea zîmbești/superior (da e drept întotdeauna am fost megalomană - îmi trece prin/cap) se prea poate să nu am o poveste la fel cum noaptea asta poate fi o/moarte de cîteva minute densă ca un sirop (himeneu. de fiecare dată cînd deschid ochii mi se pare că sunt/am o poveste). Prin urmare, textul se convertește într-un spațiu reprezentational, poemul devine o „comedie cu măști”, perverse sau liliiale, iar poeta își transformă existența într-o „poveste”, care nu e atît „spusă”, cît, mai ales, „pusă în scenă”, „jucată”, cînd cu patetică truculență, cînd cu autoironică detașare, descoperind în cele din urmă lipsa de consistență a propriilor sale fantasmagorii, căci „povestea” se dovedește, la rîndul ei, la fel de îndoielnică, la fel de evanescentă ca și existența: „pentru că e frumoasă doar atunci cînd rîde în hohte ca o tîrfă/cînd își molfăie spaima și le scuipă în fețele celorlalți/pentru că fruntea îi cade în cearcăn/pentru că nicotina îi mortifică degetele pentru că degetele îi dizolvă/cele mai bune intenții ca pe cafeaua instant/pentru că tălpile o strîmbă și o

Raport asupra protocronismului românesc

Grațian Cormoș

Alexandra Tomiță

O istorie „glorioasă”. *Dosarul protocronismului românesc*

București, Editura Cartea Românească, 2007

Tânăra Alexandra Tomiță, cunoscută ca poetă și colaboratoare a revistelor *Altfel* și *Verso*, ne surprinde printr-un consistent volum de debut monografic, situat la intersecția dintre istoria literară și istoria ideilor. Lucrarea sa aduce în discuție problematica protocronismului românesc, reflectată într-o dezbateră continuă a deceniilor 8 și 9 și încă neelucidată, doar radiografiată succint de cercetători precum Katherine Verdery, Anneli Ute Gabanyi, Lucian Boia sau trecută în revistă de către criticii literari de diferite calibre și tabere, dintre care pot fi amintiți Mircea Zăciu, Mircea Martin, Gheorghe Grigurcu, Alex. Ștefănescu, Florin Mihăilescu, Laszlo Alexandru ș.a.

Conștientă de importanța înțelegerii modului în care propaganda național-comunistă a încercat să penetreze majoritatea actelor de cultură din „Epoca de Aur”, Alexandra Tomiță pleacă pe urmele amintitei Katherine Verdery, pe care o „copiază” (în sensul bun al cuvîntului) ca manieră și stil de expunere a faptelor. Volumul cercetătoarei americane, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, constituie doar punctul de plecare pentru o adâncire a studiului asupra acestui fenomen politico-literar. Demersul Alexandrei Tomiță era absolut necesar, în condițiile în care, pînă la ora actuală nu exista în cultura

imbecilizează/pentru că-și poartă suflet și chiloți de schimb în poșetă-pentru că ochii ei sunt goi/pentru că urechile ei înghit orașul și străzile i se lipsesc de tălpi și ea le/poartă departe-departe//pentru că nu mai poate iubi//pentru toate astea miura nu există” (de fapt miura nu există). În consecință, spectacolele Ritei Chirian vor căpăta aerul unei pantomime burlești, se metamorfozează în propria lor parodie, iar poveștii ia ipostaza unui Sisif condamnat, sau mai bine zis autocondamnat la încarcerare perpetuă, în zonele rarefiate ale „mitului personal”, astfel că „tehnica distorsiunii” produce acum măști în regim inflaționist, care au aspectul excrescențelor malade, trădîndu-și tocmai deficitul de ființă: „în întuneric sufletul meu poate fi atît de mare că oriunde îți așezi-palma el poate fi acolo poate palpa ca un fluture. în burta umedă a/întunericului frica stă zbîrcită ca un fetus hidos roz acolo rîde și plînge/mă întrebi: spaima îți paralizază mușchii îți înclătează maxilarul și îți/spun: frica mea a crescut odată cu mine și s-a făcut mare-mare” (sevraj). Prin această tendință de repliere dezabuzată în spațiul ficțiunii perpetue, Rita Chirian se integrează desigur în enclava manieristilor (Dan Coman, Teodor Dună, Claudiu Komartin) din interiorul grupului 2000, iar, în ceea ce privește poetesele din ultimul val, ea pare a se situa oarecum în vecinătatea Cristinei Ispas. Dincolo însă de aceste etichetări, autoarea *Sevrajului* ni se impune ca apariția poetică cea mai convingătoare din ultimii doi-trei ani, care a reușit să treacă peste locurile comune ale promoției și s-a dovedit mai mult decît un talent: o inteligență. ■

română o “abordare sintetică” a protocronismului românesc “care să ofere, pe lângă definiții operaționale ale conceptului, și alte informații factuale celor interesați. Pentru aceasta, am introdus numeroase citate care să ne susțină observațiile și, din mulțimea episoadelor litigioase provocate de dezbaterile în jurul protocronismului, le-am detaliat pe acelea care ni s-au părut semnificative. Am dorit să obținem o cartografiere a fenomenului”. (p. 8)

Miza centrală a volumului - care îi sporește și gradul de interes - mi se pare a fi relevarea identității, relațiilor și motivațiilor celor implicați în disputa pe marginea acestui fenomen. Este evident că ideea profesorului Papu exemplificată cu textele literaturii române clasice a devenit “calul troian” al discursului *neașist* care mitiza întreaga noastră evoluție spirituală, transformînd-o într-o epopee continuă. “Ideea beligerantă” a protocronismului a reușit să scindeze lumea culturală românească, iar taberele au uzat de proceduri care confirmă principiul *à la guerre comme à la guerre*.

Alexandra Tomiță se apleacă așadar, asupra imaginarului trucat al ideologiei național-comuniste, al cărui avatar principal a fost, fără doar și poate, teoria protocronistă, deviată din plan literar și științific în cel politic, într-o încercare de a anexa personalitățile și faptele trecutului în buchetul unei istorii “glorioase” servită pe post de desert unui popor flămînd și oprimat zilnic.

Un exercițiu de lectură magică

Cosmina Berindei

Eleonora Sava
Explorând un ritual
Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007

Cartea Eleonorei Sava, *Explorând un ritual*, recent apărută la editura clujeană Limes, este un excelent studiu antropologic, care s-a încheiat pe parcursul cercetării unui ritual de identificare a hoților și a criminalilor. Despre „datul cu ciubărul”, Eleonora Sava a auzit în septembrie 2005, la Sadu, în județul Sibiu, iar cercetarea s-a desfășurat pe o perioadă de doi ani. Ritualul, având o evidentă funcție psihologică, se practica, dar pe alocuri se practică încă, atunci când cineva este păgubit, dar și în urma unei crime sau a dispariției neelucidate a unui membru al neamului. În timpul războiului s-a practicat pentru a afla vești de pe front, iar alteori scopul lui a fost de a ușura chinurile unui muribund. Finalitatea rituală este aceea de „restabilire simbolică a unui echilibru, fie el material, social, moral, psihologic sau ontologic” (p. 30).

Ritualul propriu-zis se practică în fiecare localitate după reguli precise. Într-o descriere reduționistă, el constă în pregătirea unui ciubăr cu apă, în care un grup de fete curate ritual, vor încerca să deslușească întâmplarea. Miza este aceea a unei revelații care se arată în apa ciubărului. Întregul ritual este organizat, de cele mai multe ori, sub îndrumarea unei femei bătrâne din sat. Aceasta o instruieste pe femeia păgubită cu privire la pregătirile ritualului, postește pe tot parcursul desfășurării lui, conduce rugăciunea comună și direcționează copiii, punându-le întrebări. Femeia păgubită sau o fetiță aduce apă pe care o pune în ciubăr, cel mai frecvent sâmbăta noaptea sau în zorii zilei de duminică, dar apar variante în care apa este adusă sâmbăta dimineața sau în timpul vecerniei. Ritualul se practică, de obicei, duminică, în timpul slujbei de la biserică, dar există informații referitoare la practicarea ritualului noaptea sau marțea. Uneori, preotul ortodox din sat participă la ritual sau ritualul se desfășoară în biserică, clară dovadă de sincretism. Astfel, sunt chemate fete curate ritual (numărul lor diferă de la o localitate la alta: 3, 5, 7, 9, 12), care, în timp ce un grup de femei se roagă, privesc cu atenție în ciubăr, urmând să vadă fragmente din desfășurarea furtului sau a crimei, uneori chiar pe cel vinovat. În timp ce fetele privesc în ciubăr, un grup de femei se roagă. Femeia care conduce ritualul va adresa întrebări fetelor, iar pe baza răspunsurilor date se va construi o istorie. „Istoria finală e cea care primește girul colectivității, și care începe să circule, având valoare de adevăr” (p. 17).

Eleonora Sava observă ritualul în dinamica lui, această carte, construindu-se, în bună măsură, pe baza analizei întregii recuzite rituale, nu doar ca un dat ci și ca un construct social. Astfel, cercetătoarea este foarte atentă la felul în care satul se raportează la acest obicei, insistând asupra modului în care este perceput obiceiul în comunitate în ceea ce privește eficacitatea sa. Este memorabilă descrierea nemulțumirii unei actante care pune pe seama neseriozității fetelor care participă la ritual ineficacitatea acestuia. Dacă mai demult fetele se angajau deplin în participarea la ritual, în 2003, când a apelat din nou la ghicitul în ciubăr, fetele râdeau și construiau o poveste, fără să spună ceea ce vedeau în ciubăr: în ciubăr nu li se arăta, de fapt, nimic, tocmai fiindcă ele nu erau serioase. Așa, femeia ajunge să afirme: „În veci, să-mi fure

tată casa, nu mai cotel!” (p. 54).

După mărturisirea autoarei, „explorarea” ritualului s-a dovedit anevoioasă, din cauza absenței unor informații referitoare la practicarea lui de-a lungul timpului. Sursele identificate nu au permis formularea unor concluzii ultime referitoare la obicei, la aria sa de răspândire sau la timpul în care s-a practicat. Cartea vorbește tocmai despre aceste interogații, despre „dinamica raportului observant-observat”, despre felul în care s-au constituit rețelele de colaboratori, dar și despre strategia folosită, aceea a plasării proprii în ipostaza de păgubită, în vederea acceptării ei de către informatori și a dezvăluirii de către aceștia a amănuntelor referitoare la ritual. Autoarea ne invită, cu generozitate, în laboratorul său de lucru, povestindu-ne cum a ajuns la anumite concluzii sau cum s-au năruit ele. Din materialul foarte bogat adunat pe parcursul cercetării ritualului, o parte este publicat în capitolul *Un dosar etnografic*. Acesta cuprinde un corpus de narațiuni inedite, păstrate în Fondul Ion Mușlea al Arhivei de Folclor din Cluj, transcrierea câtorva interviuri realizate pe teren și a unor rapoarte de cercetare întocmite în urma aplicării chestionarului, dar și ecouri ale practicării ritualului în presa contemporană sau pe site-uri de blog.

Această carte demonstrează angajarea fermă a autoarei în demersul de cercetare, propunând, în același timp, spulberarea iluziei că antropologul este obiectiv, el consemnând niște date pre-existente, fără a se implica în construirea discursului. Eleonora Sava scrie o carte „cu și despre oameni”, bazată pe narațiunile lor, care „se țes în acea zonă mișcătoare în care real și ficțional glisează și se întrepătrund, ajungând nu doar la obtinerea oricăror repere delimitabile dintre ele, ci, în multe cazuri, chiar la substituirea realității cu o meta-realitate ficțională sau la ficționalizarea realității” (p. 17). Cartea devine astfel fascinantă prin problematizările pe care le conturează și prin grila de lectură pe care o aplică ritualului.

Meritul acestei cărți constă, mai ales, în faptul că aduce în discuție un ritual care nu a beneficiat încă de atenția cuvenită în literatura românească de specialitate. Două studii consacrate, semnate de Keszeg Vilmos, semnalează prezența acestui ritual la maghiarii din Câmpia Transilvaniei, considerându-l ca fiind preluat de la români. Totuși, niciun cercetător român nu s-a ocupat până acum de obiceiul interogării apei în scop justițiar. Nora Sava valorifică material inedit referitor la practicile justițiare tradiționale, existent în Arhiva de Folclor din Cluj, întreprinde cercetări de teren, dar valorifică și relatări din presa contemporană, care se dovedesc barometre ale unei psihoze culturale și, nu în ultimul rând, vorbesc despre un orizont mentalitar. Obiceiul nu a fost cercetat, pe de o parte din cauză că el nu se referă la obiceiuri cu dată fixă sau mobilă, care s-au înscris în niște grile mai vaste de cercetare, dar mai ales fiindcă, aflându-se în vecinătatea magiei, despre acesta nu s-a vorbit și nu se vorbește decât discret în orice comunitate. Propunând un subiect ce se dovedește, în mod paradoxal, extrem de actual în România începutului de mileniu trei, cartea Eleonorei Sava este capabilă să-l conștientizeze deopotrivă pe specialist, cât și pe oricare alt cititor care este interesat de domeniul etnologiei, atât prin tema pe care o propune, cât și prin priceperea cu care introduce în text fragmentele de discurs etnografic care susțin afirmațiile.

Deși încearcă să-și păstreze tonul de obiectivitate pe tot parcursul analizei, în cazul portretizării lui Edgar Papu, lucrurile nu stau chiar așa. Căutând echilibrul între inocentarea și demonizarea cărturarului român, Alexandra Tomiță înclină spre o critică a acestuia, tocmai în virtutea obiectivității asumate: “Dar considerăm nejustificate încercările de a impune în ochii posterității imaginea unui savant distrat (eventual marginalizat de autorități), un simbol cultural pe care regimul comunist și oportuniștii l-ar fi confiscat și l-ar fi utilizat ilicit”. (p. 179-180)

Alexandra Tomiță nu îi iartă eruditului compromisiul cu puterea comunistă, compromis în virtutea căruia Edgar Papu a putut beneficia de o activitate editorială și publicistică de excepție, a acordat interviuri, a făcut parte din juriile care acordau diverse premii literare etc. Mai compromițătoare este și colaborarea lui Papu la România Mare cu articole protocroniste sau elogiile la adresa “talentului” unor scriitori naționaliști precum Eugen Barbu sau Corneliu Vadim Tudor. Poziția ei se apropie de cea a criticului clujean Laszlo Alexandru, însă este mai moderată: “Iată aspecte care intră în contradicție cu imaginea de savant inocent, apropiat ilegal de o grupare ale cărei opinii nu le-ar fi împărtășit, sau atras și menținut fără voia lui în mascarada naționalistă”. (p. 181)

Niciodată, critica faptelor, a fenomenelor nu este de ajuns pentru înțelegerea lor intimă. Bineînțeles că faptele rămân și ele nu pot fi schimbate. Colaborarea lui Papu la publicațiile protocronist-naționaliste dinainte și de după 1989 este un fapt rușinos, regretabil. Alexandra Tomiță, nepreocupată de aspectul antropologic al lucrurilor, uită bătrânețea, însingurarea, naivitatea și boala cărturarului (Edgar Papu suferea de cataractă și își dicta textele publicate în România Mare, neavând cum să vadă ce conțineau celelalte pagini ale revistei). Și-a trăit ultimii ani din viață într-un turn de fildeș tot mai strâmt, inconjurat doar de cei care îl elogiau, confiscându-l. Mărturiile în acest sens sunt multiple, de aceea nu mai are rost să insistăm

În final, Tomiță conchide că: “protocronismul, chiar în faza sa doctrinară, matură nu a fost niciodată mai mult decât o idee falsă care, aruncată pe un sol politic prielnic, a încolțit rapid și s-a dezvoltat haotic. Ciulinii și mărarinii săi au sugrumat calea regală a culturii române”. (p. 319)

Ceea ce mi se pare inevitabil de adăugat la orice investigație istorică de acest gen este o reconsiderare a principiilor care obiectivează în definitiv o idee sau alta. Rămâne evident că în istoria omenirii toate teoriile apar într-un climat cultural-politic, care le stimulează, le sprijină și le exacerbează în folosul propriei legitimități, compromițându-le ca fenomen, dar nu ca idee. Capitalismul, socialismul, sincronismul, protocronismul și toate *-ismele* apar la un moment dat ca paradigme parțiale și circumstanțiale. Ulterior, sau chiar de la început, ideea este confiscată politic. Așa este și cazul protocronismului românesc, a cărui apariție a fost stimulată de regim. Dar ideea protocronismului (italian, german, portughez, român, albanez) și recunoașterea dreptului la creativitate a tuturor popoarelor nu numai că sunt chestiuni evidente, dar deja au și fost încorporate la nivelul teoriilor socio-politice, constituind însăși miza comunicării interculturale actuale, care pleacă de la premisa admiterii celui alt drept creator de valori!

comentarii

Despre Lavric și alți iscoditori

Vianu Mureșan

(urmare din numărul trecut)

Există însă și defecte „constitutive” ale fenomenului legionar, tot trei la număr în opinia lui Lavric: *fundamentalismul* (asumarea unui proiect politic sub presiunea paradigmei religioase, idealiste, prototipice, de extracție biblică), *fanatismul* (disponibilitatea de-a muri pentru o idee, dar și impunerea acesteia cu orice preț) și *totalitarismul* (reducerea alternativelor istorice ale țării la proiectele tale, refuzul pluralismului și democrației). Cel mai bine cred că e să preluăm de rezumat chiar cuvintele lui Sorin Lavric: „Viziunea legionarului era clădită pe o ierarhie, o scară a crezului creștin, alcătuită din trei trepte: Legiunea, neamul românesc, Dumnezeu. Cele trei instanțe erau precum trei cercuri concentrice în centrul cărora se afla legionarul, care se raporta la ele în ordine crescătoare: mai întâi credea în Legiunea al cărui membru era, apoi credea în neamul în al cărui spirit trăia și, în fine, credea în Dumnezeul religiei creștine.” (p. 207)

Nu-i musai să cădem în total acord, însă mari diferențe nici nu poți genera în raport cu interpretarea autorului. Poate câteva nuanțări n-ar strica, totuși, sub raportul determinării religioase a Legiunii. Aici trebuie să vedem care-i deosebirea între ceea ce se pretinde a fi și, pe de altă parte, cum e văzută ca fiind din afară, dintr-o perspectivă exterioară, neutră. Ea se pretindea creștină patronată fiind, cel puțin în prima perioadă a existenței ei, de figura Arhanghelului Mihail. Cu timpul, dar nu foarte departe cultul Căpitanului, devenit un veritabil brand politic, a absorbit arhetipul Arhanghelului, sfârșind ca atare în fanatism idolatru. Adică, exigența puritană a spiritului biblic a fost deturnată înspre ceva pervers din punct de vedere religios, închinarea la idoli. Să nu ocolim adevărul, Zelea-Codreanu avea toate datele unui VIP ce se lasă adulat, și asta sub sacrosancta pretenție a slujirii imperativelor creștinești.

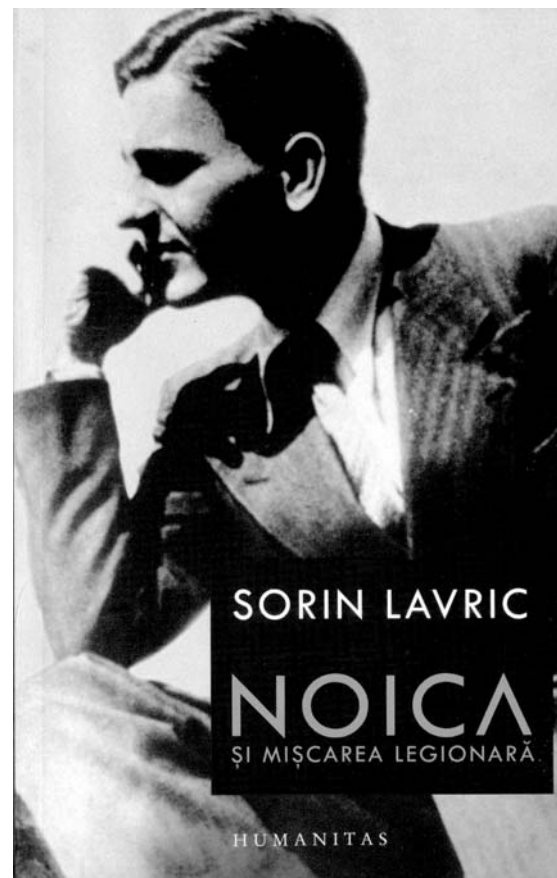
Mișcarea Legionară, deși grupare cu conținut paramilitar și scopuri politice, funcționa deopotrivă ca o *agenție eschatologică*, al cărei obiect de activitate părea să fie primenirea urgentă a societății românești în vederea Celei de-a Doua Veniri. Scop nobil, pe care de altfel toți preoții creștini, toți călugării și asceții, chiar și mireni curioși și rugători îl caută de când există creștinismul în lume. Dacă doreau atât de insistent mântuirea României și dacă aveau instrumente atât de eficiente în comunicarea cu Dumnezeu, încât știau că El vrea asta, nu înțeleg de ce legionarii n-au intrat cu toții în mănăstire ori, măcar, nu s-au mulțumit să rămână o sectă pur religioasă – fără ambiții politice, fără voință de putere, fără alt scop decât acela cerut de Christos, iubirea și sacrificiul pentru aproapele. Aproapele fiind și străinul și evreul și țiganul și îmbeibatul și politicianul corupt și canalial. Dacă aceștia nu făceau obiectul iubirii legionarului – foarte selectiv în amorul lui mistic, mai precis strict filoromân – atunci entuziasmul lui vine din direcția *Celuialt*, nu a lui Christos, atunci

pretențiile lui sunt pură retorică și jertfa lui e irosită. Vrei nu vrei, Christos a cerut iubire totală și necondiționată, a oprit de la judecarea aproapelui, a cerut sacrificiu, iertare și jertfă chiar și pentru cel care crezi că n-o merită. Nu a făcut El tocmai asta, s-a jertfit pentru o lume care nu merita? Și n-a ezitat să-și piardă viața pentru cineva care nu-l înțelege, nu-l iubește și nici nu vrea să-l urmeze. În cele din urmă, la limită orice jertfă este pentru cel ce n-o merită, căci dacă ar fi meritat-o înseamnă că și-ar fi plătit-o în avans, ar fi cumpărat-o. Ca creștin riguros nu poți fi xenofob, nu ai dreptul la discriminare etnică, nu ți-e permis să împarți tu dreptatea. Nu urăști, nu te răzbuni, nu ucizi, ci înțelegi, ierți și rabzi totul (vezi I Corinteni). Există o Judecată de Apoi, unica legitimă și dreaptă. Dacă nu crezi în ea ori n-ai răbdare să se petreacă toate cele lăsate de Dumnezeu până ca ea să vină, degeaba te numești creștin.

Tipul de vehemență agonică a legionarilor, nerăbdarea lor mesianică aduce mai degrabă cu spiritul zeloților decât cu cel impus de Christos, fiind ca atare nu doar străin de creștinismul ortodox, ci poate chiar contrar lui. Această *agenție eschatologică*, Mișcarea Legionară, poate fi considerată cu indulgență o erezie creștină, dar nu corespunde moral și comportamental spiritului evanghelic. Faptul că ea a avut susținere masivă, precum și acela că mulțimile aveau la ea chiar în numele unei urgențe religioase, nu dovedește întemeierea ei ortodoxă. Ideea națională avea o undă de radiație prea puternică pentru a nu putea masca sub ea orice altă pretenție. Sigur că, Lavric arată insistent acest lucru, legionarii aveau cultul jertfei, al morții și credeau în nemurirea obținută prin moarte. Dar cauza lor era falsă, cel puțin din punct de vedere creștin. Nu-i destul să fii gata să mori, mai trebuie să și știi care e cauza justă. Printr-o abilă operațiune de spălare a creierelor poți fi convins să mori pentru orice – o femeie, o sectă, un partid, o țară, un imperiu, un pretins ordin divin – dar nu orice sacrificiu este în vederea mântuirii tale și a lumii. Ori acesta e unicul just din perspectivă creștină.

Greșeala de interpretare legionară care a asumat marțial creștinismul, în spiritul cavalerismului medieval, a declanșat mecanismul asupra căruia Isus atrăgea atenția – cine scoate sabia, de sabia va pieri. Marea eroare a spiritului legionar este aceea de-a nu fi reușit să-și învingă setea de eroism public, justificându-l prin falsul argument al slujirii unei voințe divine și al unei urgențe naționale. Parada publică atrage desigur adeviziuni mult mai entuziaste, beneficiază de ecouri largi și profită de simpatii măgulitoare, mult mai mult decât bunăoară reclusiunea orației și devoțiunea isihastă. Nu trebuie uitat, odată intrat în lume păcatul a adus vrajbă, tulburare, ură. Christos a venit cu mâinile goale și a învins armatele prin bunătate și credință. Asta e lecția lui. Cine pretinde altceva se dedă naiv sau nerușinat unor mistificări.

În ce-l privește pe Noica, este evident un fapt întristător. Pentru el era mult mai la-ndemână să jongleze cu un complex – fratele fiului rătăcitor sau chiar rătăcitorul – decât să-și asume o vină

concretă, decât să-și identifice un păcat, acesta fiind termenul corect pentru greșeala unui credincios creștin. Capacitatea lui de autojustificare îl atrăgea mereu în seninătatea unor rațiuni superbe. Asta pentru că era destul de sceptic, încât să nu pună preț pe pretinsa Judecată divină; era prea infatuat pentru a admite că erorile lui constituie propriu-zis acte maligne, nicidecum simple complexe psihice evoluând în laboratorul aseptice al conștiinței de sine. Căințele lui, așa cum apar formulate, sunt de natură rafinat psihologică, nicidecum mistic-religioasă. Nu are nici ardoarea unui Pascal, nici intransigența unui Kierkegaard. Deși cocheta cu figurile dostoievskiene, nu are patima sfășietoare a celui ce simte în carne și sânge păcatul, știe că nu-i capabil să se auto-salveze și decide să își închine viața total lui Dumnezeu, pentru a nu trăi și muri în rătăcire. Noica e prea inteligent pentru a nu înțelege mecanismele greșelii și reparației. Dar se pare că nu lua în serios ideea păcatului. O greșeală o săvârșești și o poți îndrepta singur, eventual. Însă un păcat nu ți-l poți ierta singur. Comun greșelii și păcatului este faptul că ambele sunt tipuri ale răului, dar imediat între ele apare o diferență semnificativă: greșeala este răul omului fără Dumnezeu, pe când păcatul este răul credinciosului, care știe că ceea ce a făcut nu acționează doar în ordinea orizontală a istoriei, ci răsună în lumea de Sus, disturbă ordinea care a fost clădită o dată pentru totdeauna de Logosul divin spre a rămâne nealterată. Odată săvârșit, păcatul rămâne veșnic, apasă asupra grumazului tău până ce Dumnezeu te iartă. Păcatul te leagă de Dumnezeu, ca unul care-l știe, te judecă și eventual te poate absolve; greșeala te lasă în custodia propriei conștiințe. Păcatul funcționează într-o etică relațională, heterocentrică; greșeala face sens și într-o schemă din care lipsește instanța Justiției divine, singura neutră și cu adevărat incoruptibilă.

Acest fapt poate fi imputat lui Noica, ezitant mereu să scrie o etică, anume că nu a înțeles răul lui și al istoriei ca păcat, ci simplu ca eroare, ca greșeală, eliminând astfel din ecuație

transcendența divină. Ca filosof ți-e îngăduit, dar ca legionar și creștin n-ai scuză rezonabilă. Problema e că legionarii și-au compus propria versiune de creștinism, în care opreliștea omuciderii nu mai avea temei transcendent, iar dreptatea făcută haiducește, cu mâna proprie capătă dezlegare, sfidând atât instituțiile în drept s-o aplice, cât și eventuala judecată divină. Nu înțeleg de ce Sorin Lavric se mulțumește să considere că filosoful a intrat într-o optică a „confuziilor fatale”, și nu spune direct că și-a folosit inteligența în scopul păcatului, ceea ce introduce o mare diferență sub aspect etic. Cel ce greșește pentru că e *confuz*, beneficiază în alb de circumstanța iresponsabilității, e victimă neputincioasă a unei situații în care *s-a întâmplat* ceva rău, fără a fi fost ales explicit răul. Însă cel ce păcătuiește printr-o distorsiune sistematică, inteligentă a circumstanței și face răul amăgindu-se că așa lucrează în numele unui *bine mai mare* este agentul responsabil și vinovat, de totalitatea consecințelor propriilor acte – fie ele propagandistice, fie practice. Omul *confuz* este un somnambul al istoriei, deci *nu știe ce face*, pe când omul păcătos *lucrează treaz* în numele răutății. Dacă Noica era legionar, înseamnă că aderase totodată la etosul creștin, sau cel pretins creștin. Iar creștinul nu greșește pur și simplu, ci păcătuiește. Ceea ce înseamnă că nu face un rău numai celuilalt, aproapelui, societății, lumii, ci și că răul lui strigă în ceruri, e un rău *în fața lui Dumnezeu*. Dar, desigur, a-ți vedea păcatul nu e treabă simplă. Ba chiar, spunea Serafim de Sarov, e minunea cea mai mare atunci când se produce.

Ca să nu păcătuim noi înșine față de memoria lui Noica, se știe că el a ispășit, a plătit cu vârf și îndesat pentru greșelile lui legionare, ani de domiciliu forțat, torturi, temniță grea, familia destrămată. Nu se pune problema vreunei culpabilizării suplimentare, ci doar aceea a aplicării unei grile coerente de explicație. Cred că la rigoare e greu de argumentat că filosoful avea consistență creștină în credință și comportament. Asta nu schimbă cu nimic natura actelor sale, doar sensul interpretării lor, făcând ceva mai dificilă lămurirea tipului de criză în care căzuse. Eu i-aș zice păcatul *excesului de bunătate abstractă*, care nu mai are răbdare să transfigureze istoria printr-un proces lent și natural, ci o violentează terapeutic riscând să nu reziste tratamentului. Alchimistul are răbdare să vadă plumbul prefăcându-se în aur, chiar dacă procesul i-ar lua toată viața, convins fiind că natura trebuie respectată, ajutată să lucreze în felul ei lent, sigur, secret. Magicianul însă se grăbește, vrea *acum, pe loc* să se producă prefacerea și, în nerăbdarea lui, e dispus să facă pactul cu Diavolul. Legionarii funcționau sub urgența unei operațiuni magice în raport cu istoria, doreau să-i schimbe calitatea printr-un act de solomonie. România era un bulgăre de plumb pe care și l-au imaginat aur, neștiind ce să facă pentru a realiza în chip natural transmutația. E drept că adversarii nici nu i-au lăsat să opereze în pace. În loc să producă Marea Operă, n-au reușit decât să topească ceruzitul cu forfota scandalosă a unui entuziasm nesăbuit, pe care adversitățile, tensiunile diagramei forțelor politice n-au făcut decât să-l ațâțe și mai mult.

În concluzie, două lucruri aș dori să le adaug celor spuse de Sorin Lavric, în această carte de-o fluentă epică și o expresivitate stilistică ce concurează literatura cea mai bună, concepută nu numai ca cercetător, dar și ca iscoditor al unui moment istoric tulbure și al unei biografii deloc comune. *Primul*, legat de Mișcarea Legionară, că mistică ei nu a fost ortodoxă, mesianismul ei n-a

fost cel biblic, metodele ei n-au fost cele specifice etosului creștin. Ea a deturnat un cult de origine biblică, adică religios, înspre o practică idolatră de natură politică, și în loc să asume o etică pur religioasă a devenit agenție eschatologică, bulversând sensul istoriei, predicând un fals mesianism. În plus este evidentă și incoerența internă a fenomenului legionar – neputința logică de-a împăca revendicarea teoretică de la figurile Arhanghelului Mihail și de la Christos – biblice, iudaice – și antisemitismul în plan practic. Adică, toată ideologia religioasă legionară este de împrumut semit, iar comportamentul este explicit și vehement antisemit. Cred că justificarea acestei incoerențe vine dintr-o falsă poziționare – de-o parte dorința practică de-a elimina evreii din viața economică și politică românească, iar pe de alta de-a întemeia biblic ura antisemită. Adevărul e că naționalismele moderne, care proslăvesc patria și sfințenia unui pământ, maimuțăresc mai mult sau mai puțin naționalismul iudaic în care Canaanul reprezintă visul văzut cu ochii al unui popor scos din robie, merit să joace rolul principal în mântuirea lumii. Fie că-i vorba de o Românie sfântă, de o Rusie sfântă, de o Germanie sau o Ungarie la fel de sfinte, modelul mistic al patriei îl reprezintă „*pământul promis*”, locul unde te întâlnești cu Dumnezeu și unde continui legătura cu strămoșii îngropați. Ținând seamă de acest model iudaic al misticilor naționaliste, e cu atât mai caraghioasă obsesia antisemită a naționalismelor moderne, între care și Mișcarea Legionară. Probabil că intențiile primare ale legionarilor sunt măgulitoare pentru destinul istoric al României, pe care o voiau mare, puternică și curată, dar mijloacele, pe care în conjunctura specifică le-au folosit, n-au contribuit la realizarea scopului. Eroarea lor este deopotrivă

una de viziune filosofică, cât și de strategie. În perspectivă spirituală, Mișcarea Legionară a fost tentația unei mari erezii mesianice, inconștiente de conținutul și semnificația sa, care dacă nu ar fi fost decapitată pe linie politică și interzisă prin lege, ar fi ajuns mai devreme sau mai târziu să se confrunte cu Biserica.

Al doilea, Noica aderase ideologic și psihologic la spiritul legionar, dar ca atitudine nu asumase creștinismul, rămânând oarecum paralel și heterodox în raport cu etosul creștin, de la care Legiunea în mod ilegal se revendica. Incapabil să gândească păcatul, exaltat de falsa conștiință apostolică s-a izolat în singurătatea și „*mizeria omului fără Dumnezeu*” (Pascal). Sorin Lavric are acest merit, de a ni-l oferi pe Noica cel corupt de o mare rătăcire fără să-l menajeze, fără să-l discolpe, și cred că, știută fiind iubirea lui pentru filosoful pătinișan, numai entuziasmul adevărului a putut face să aleagă darea-n vileag în locul complicității tăcute. Cu cel pe care-l iubești ești sever și îl judeci, tocmai pentru că vrei rațiuni să-l iubești mai departe. Nu poți sluji în adevăr un maestru mascându-i erorile, încercând să-i treci cu vederea joscniile sau vinile, decât dacă te leagă de el o complicitate ce nu mai are nimic de-a face cu filosofia. Dacă l-ai scos din inimă, efortul însuși al judecării pare timp irosit. Se vede, deci, că Lavric știe să-și onoreze maestrul chiar și în acest fel, insolit, al expunerii păcatelor lui judecării publice, astfel sperând să-l poată recupera, dacă nu inocent măcar îndreptat de buna înțelegere comună. Că, adică, pasiunea lui pentru Noica este o specie a erosului filosofic, nicidecum vreun soi de efuziune infantilă gata să se prostorneze dinaintea infailibilității unui maestru. ■

ordinea din zi

În afara legii

Ion Pop

A devenit de-acum un loc comun în opinia publică de la noi ideea că, în ciuda formulei cunoscute care spune că nimeni nu este sau nu trebuie să fie mai presus de lege, pe plaiul mioritic lucrurile stau tocmai invers: legile nu funcționează la fel pentru toată lumea, ba chiar se poate crede, nu o dată, că nici nu există Lege. Justiția, ca instituție fundamentală a statului numit „de drept”, rămâne una dintre cele mai criticate, începând chiar cu organismele legislative. Magistratii de diferite nivele descoperă mereu câte o fisură chiar în articolele Constituției ca lege fundamentală, ambiguități de formulare ce permit interpretări care se pot bate uneori cap în cap și care favorizează, ca atare, alterarea gravă a unor analize și decizii ale organelor de justiție.

Până să putem invoca, însă, Legea legilor, cei care au de-a face cu Justiția au a se confrunta cu meandrele și labirintul Codului penal, unde nu puține capcane îi așteaptă, blocând acțiuni importante sau răsturnând, uneori în ultimul moment, sentințe ce păreau inevitabile. De o bună bucată de vreme, așa-numitele „vicii de procedură” tind să ia locul în judecarea unor fapte întregului parcurs al instrumentării dosarelor, dând peste cap în ultimul moment hotărârile și trecând cu o ușurință, ea însăși condamnabilă, peste conținuturi și probe al căror adevăr sare în ochi.

În spatele tuturor acestor devieri, falsificări, încălcări ale legii de către înseși organele abilitate

pentru a o susține și afirma, se străvăd tot mai limpede „sforile” trase în culisele politice, coruperea celor care ar trebui să-i „vâneze” tocmai pe corupți și să stăvilească fenomenul de anvergură și de extremă gravitate care tulbură bunul mers al societății românești actuale. Formula „monstruoasei coaliții”, refăcută în noi variante, pare, din nefericire, valabilă și pentru timpul nostru imediat. Prea multe personaje din zona Puterii găsesc subterfugii pentru a evita sancțiuni de mult meritate, dar, mai mult decât atât, chiar marea „decizie politică” ce privește zone și probleme de interes național major lipsește adesea ori este amânată fără termen, întoarsă din drum.

Au trecut, de exemplu, optsprezece ani din Decembrie 1989 și patetic invocatul adevăr despre revoluție nu se lasă cunoscut, capitole esențiale din dosarul „mineradelor” sunt blocate din tot soiul de motive foarte dubioase, vinovății strigătoare sunt trecute, în mod culpabil și jignitor pentru națiunea așa de mult și de demagogic invocată. A mai spune că niciun dosar în care e implicat cutare mare demnitar, om politic, industriaș nu și-a găsit soluția după ani și ani de când a intrat în circuitul Justiției a devenit un loc comun. Dinspre diverse organisme ale „societății civile” până la omul de pe stradă se strigă mereu și mereu în pustiu. De unde și teribila descurajare a majorității societății românești, pierderea speranței că ceva va mai putea fi reparat și readus

la normalitate în materie de dreptate și adevăr. Zicala după care „adevărul umblă cu capul spart” se adevărește în modul cel mai trist cu puțință la mai toate nivelele vieții noastre.

Cea mai recentă probă de sabotare a căutării adevărului și a reformării - de data asta morale - a societății românești este decizia Curții Constituționale de a scoate în afara legii o instituție emblematică pentru epoca post-decembriștă, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. E o hotărâre atât de șocant sfidătoare la adresa societății românești în curs de democratizare, încât pare a nu mai avea nevoie de niciun comentariu. Numai că evidența acestui scandal nu are cum să nu stârneasce conștiințele cât de cât luminate ale momentului, contrariate și revoltate pe drept cuvânt. Faptul că numita hotărâre urmează o logică subterană, tenebroasă și nefastă, a forțelor care s-au opus din prima clipă reformării societății noastre este, de-acum, frapant. Se știe foarte bine câte obstacole a întâmpinat deja cercetarea documentelor referitoare la epoca comunistă, începând cu „groapa de la Berevoiești”, continuând cu sustragera sau distrugerea prin mijloace oculte a altor acte compromițătoare pentru cei care n-au făcut decât să-și schimbe părul și nu năravul, până la întârzierea înființării înseși C.N.S.A.S.-ului, cu regulamente de funcționare mutilate cât s-a putut de către un parlament încă dens populat de foștii susținători ai regimului trecut sau alde urmașii lor profitori. Iar după ce, chiar deformată și redusă la scheletul ei, o asemenea lege a fost totuși votată și după ce instituția a început să funcționeze de bine de rău într-un cadru de relativă stabilitate, s-au găsit tot timpul pricini de împiedicare și deturnare a concluziilor sale. O presă în mare parte aservită intereselor de partid a avut grijă să-i deformeze mesajele și să anuleze nu o dată posibilele efecte ale dezvăluirilor făcute prin cercetarea urâtelor documente ale demisiei morale a atâtor oameni care păreau neprihăniți.

Din nou, justiția n-a vrut să țină seama de asemenea dovezi, au fost puse în prim plan

dosare ale unor oameni constrânși la colaborări imorale cu organele de represiune, personajele cu putere de decizie în sistem au trecut în penumbră prin confuzii calculate de planuri și de ierarhii ale culpei, plevușca denunțătorilor a luat locul rechiniilor securiști. Torționari dovediți beneficiază încă de pensii grase, conducători de partide dovediți ca servitori nedemni ai poliției politice, cu procese pierdute ca șuvițele de apă în nisip, se bucură de scaune în senat și în parlament, cutează să dea lecții de etică națiunii - și așa mai departe. Momentul solemn al condamnării oficiale a comunismului a fost bruiat în modul cel mai grotesc de huligani politici ce se dau drept justițiarii României și purtătorii stindardelor moralității generale. Concluziile comisiei prezidențiale pentru cercetarea crimelor comunismului au fost contestate de pe tot felul de poziții, căutându-li-se defecte cu orice preț, arhivele fostei securități au ajuns cu mari dificultăți la dispoziția C.N.S.A.S., și numai prin intervenție prezidențială etc. Nerușinatul gest de acum al Curții Constituționale nu face decât să așeze un nou obstacol, cu aere de „legalitate” demersului ce începuse să dea roade, măcar în sensul că obliga la o minimă conștientizare a degradantelor fapte din trecutul imediat. El probează că forțe retrograde se opun din răspuțeri procesului dificil și delicat ce promitea să conducă spre o lege a lustrației, amânată și ea sub tot felul de pretexte. Dacă notăm, însă, că decizia Curții vine exact în momentul când un număr de magistrați începea să facă obiectul unor investigații deloc convenabile, nobilele motive invocate în favoarea funcționării legale ale C.N.S.A.S. își cam pierd credibilitatea. Interese de grup și poate mult mai largi decât acestea sunt mai degrabă de presupus ca stând la baza unui asemenea act contrariant, de natură să compromită serios viitorul societății românești.

Se știe că deciziile privind culpa de a fi colaborat cu poliția politică, date de organismul în discuție, nu aveau valoare juridică, ci reprezentau o sancțiune pur morală, de mare

semnificație, totuși, în măsura în care obligau la asumarea unor fapte reprobabile, invitând la necesare procese de conștiință și, ca urmare, contribuind la purificarea etică a societății. În absența unui astfel de proces, societatea noastră riscă să meargă și în viitor pe calea a tot soiul de compromisuri, eliberarea de răul lăuntric a cetățenilor ei rămânând o noxă periculoasă pe termen lung.

Ceea ce a reușit, pentru moment, Curtea Constituțională, numită sub guvernare P.S.D.-istă, este, în orice caz, amânarea pentru cele patruzeci și cinci de zile a activităților Consilului și, mai ales, deturnarea atenției de la alte probleme urgente ale țării. Încă o diversiune se adaugă, în felul acesta, prea bogatei serii de acțiuni chemate să tulbure apele și să amâne dezbaterile în profunzime a unor chestiuni vitale, într-un fel sau altul, pentru România de după 1989, acum intrată în Uniunea Europeană.

Nu-i vorba că ceea ce această Uniune tocmai a numit „pimpongul instituțional” de la noi, având în vedere meciul cu prelungiri absurde dintre cele două palate ale Puterii de la București, nu face mai mult bine unei asemenea dezbateri. Nici Cotrocenii, care caută tot timpul nod în papură guvernării P.N.L., păstrându-și resentimentele față de un parlament mereu ostil, ce-i drept, și prea puțin favorabil autenticelor reforme ale orei, nici actualul guvern nu înțeleg să înceteze sfida sterilă și să aștepte măcar până la apropiatele noi alegeri reconfigurarea vieții politice românești. Și o instituție, și cealaltă vor mai curând să-și facă în ciudă una alteia, - și cam atât. Până una-alta, rezultatul e o întârziere a conștientizării situației reale a țării în noul context unional-european, o „gripare” absurdă a marelui angrenaj al vieții naționale, deturnată spre căi marginale, spre ocoluri ce consumă degeaba o mare parte din energiile care ar putea fi folosite pentru scopuri mai productive. A trecut un an de la admiterea țării în Uniunea Europeană și derapajele continuă, sub ochii atenți și critici de la Bruxelles. Slaba consolare cu gândul că „europenii” vor face doar marginale observații critice pe tema justiției românești în noul lor raport, pe fondul aprecierii diplomatice a „progreselor certe” înregistrate de un an încoace, nu poate satisface. A acționa mereu sub constrângere nu e o notă de seriozitate și nu promite prea mult pentru viitor. Cu condițiile de care dispune, favorabile în atâtea privințe, România ar putea face progrese uriașe într-un timp relativ scurt. Deocamdată, pierde timp prețios cu fleacuri, în confruntări de orgolii și de ambiții personale.

Ceea ce se vede, pe de altă parte, cu ochiul liber - așa cum reiese și din proaspăta ispravă a Curții Constituționale - este, în fond prelungirea nefastă, la nivel de instituții, a unor mentalități vechi, refuzul clasei politice de a se reforma cu adevărat, de a se rupe cinstit de un trecut cel puțin ambiguu, voința, mai degrabă, de a apăra niște privilegii, dincolo de frontierele de partid. Diferențele doctrinare - câte vor fi existând -, se șterg în fața intereselor conjuncturale, prea puțin „idealiste”. Formula *ejusdem farinae* a latinilor îți vine imediat pe limbă, iar cea românească, „tot o apă și-un pământ”, de asemenea. În astfel de condiții, neîncrederea populară în clasa politică și discreditarea câtorva repere fundamentale ale statului sunt explicabile. Și este limpede că această stare de spirit nu poate avea decât efecte nocive în momentul de adevărată cotitură în care ne aflăm. Prea multe lucruri se află încă ori sunt împinse în afara legii.

Yuri Borovitsky (Rusia)

incidențe

Dreptate pentru animale

Horia Lazăr

Dacă, așa cum susțin unii, animalele nu au suflet și sînt lipsite de inteligență, ele au făcut deseori obiectul urmărilor penale. Aduse în fața justiției pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ele au fost acuzate, executate prin spînzurătoare, mai rar achitate, prin proceduri judiciare complexe, identice cu cele ce se adresau ființelor umane. Un eseu recent al lui Jean Réal face bilanțul proceselor în care inculpații au fost necuvîntătoare, între secolele XII-XIX (1).

Insectele, rozătoarele, viermii și alte sălbăticiuni de talie mică, a căror înmulțire sau invazie era asimilată calamităților naturale prin care Dumnezeu pedepsea omenirea căzută în păcat, erau de resortul justiției ecleziastice. Mai aproape de om și de viața lui de zi cu zi în care aveau un rol de producător asociat și un statut social asemănător celui al sclavilor din Antichitate, animalele domestice (2), a căror «criminalitate» era diseminată, punctuală, imprevizibilă, atingînd însă intimitatea căminelor, erau traduse în fața tribunalelor civile.

Între 1120 și 1866, din totalul de 90 de procese ecleziastice repertoriare de Jean Réal, desfășurate în Franța, Elveția, Germania și Italia, inculpații cel mai des întîlniți au fost următorii: gărgărițele (14 procese), lăcustele (11), omizile (10), șobolanii (7), viermii albi (5), melcii (4), muștele (3), lipitoarele (2), cărăbușii (2), cîrțițele (1), delfinii (1). În schema procedurii judiciare, etapele erau somarea, convocarea la audiere (uneori repetată în caz de absență) și avertizarea solemnă cu valoare educativă, exprimată prin imprecții și exorcisme. Refuzul inculpaților de a răspunde acestor instrucțiuni putea fi sancționat prin acte de condamnare: anatema sau excomunicarea. Dacă la începutul Evului Mediu excomunicarea, soluție energetică și temută, era frecvent practică (la Milano, pe vremea lui Ambrozie, împotriva broaștelor; în secolul al XI-lea la Grenoble de către episcopul Hugues împotriva viperelor, ce încetează de a mai fi veninoase; la Froigny, în 1124, unde Bernard din Clairvaux, inoportunat în timpul prediciei de un roi de muște le-a excomunicat scurt, făcîndu-le să cadă pe pămînt, (3), blînde soluții alternative ale franciscanilor au adus și ele pacea și siguranța în comunitățile rurale. Francisc din Assisi, care a îmblînzit lupul din Gubbio, ce și-a trăit ultimii doi ani din viață în sat, cerînd uneori să fie mîngîiat asemenea cîinilor, a inspirat gesturi similare ale discipolilor. Astfel, Anton din Padova a somat cu succes broaștele prea zgomotoase din Montpellier, în 1224, făcîndu-le să tacă, iar în 1227 a predicat la Rimini în fața peștilor adunați de-a lungul plajei pentru a-l asculta.

O particularitate importantă a proceselor intentate animalelor era prezența obligatorie a unui avocat al apărării. La acest capitol s-a ilustrat un celebru jurist și diplomat, Chasseneux (1480-1542), ce și-a riscat renumele și viața ca apărător în cauze dificile, cu implicații politice (4). Apărînd șobolanii inculpați într-un proces la Arras în 1517, Chasseneux a obținut mai multe amînări ale procedurii sub motivul neputinței clienților săi de a se prezenta la înfățișări odată somați (trăiau împrăștiți, prea departe pentru a putea ajunge la tribunal în timp util din cauza faptului că aveau picioare prea mici și că erau vînați de oameni) combinat cu solicitări de conciliere. În ce privește definirea competențelor justiției ce ancheta «crime»

comise de animale, Chasseneux a pus o serie de probleme ce i-a încurcat pe canoniști: e oare rezonabil să fie traduse în fața legii insectele? cum poate fi asigurată mai bine apărarea inculpaților: aducîndu-i la tribunal (lucru foarte greu de realizat) sau încredințînd apărarea lor unui avocat? care e tribunalul cel mai potrivit pentru a-i judeca: cel bisericesc sau cel civil?

Pledînd pentru extinderea drepturilor apărării, Chasseneux s-a pronunțat pentru judecarea delictelor animale de către tribunalele ecleziastice. Competente în administrarea penalizărilor spirituale, potrivite crimelor insesizabile săvîrșite de broaște, insecte sau viermi, acestora nu le rămînea totuși, ca resursă judiciară, decît pronunțarea anatamelor, avînd în vedere că excomunicările, pedeapsă canonică arhaică, nu puteau fi pronunțate împotriva unor ființe nebotizate. Un secol mai tîrziu, în fața argumentelor întărite ale apărătorilor (în 1690 aceștia au arătat că omizile cauzau desigur mari pagube, însă nu făceau decît să-și urmeze nevoia naturală de a se hrăni, neavînd nicio intenție de a face rău cuiva), judecătorii ecleziastici încep să îndrepte bucurios procesele cu animale spre justiția civilă. În ciuda pornirilor mai accentuate represive, aceasta se va dovedi la rîndul ei lipsită de putere în fața unor «crime» fără obiect material, a căror responsabilitate aparține unei specii de viețuitoare anonime și nu unui individ.

Procese colective, acțiunile în justiție îndreptate împotriva animalelor nedomesticite ce aduceau mari pagube gospodăriilor din mediul rural nu aveau ca scop rezolvarea unui conflict ci aplanarea panicii populare. Pornite cu greu și fără entuziasm, procedurile se prelungeau pînă ce flagelul înceta de la sine. Această terapie psihologică, clădită pe spaime comune (învălmășeala și promiscuitatea sînt semnele haosului și ale infernului, actualizat prin proliferarea viermilor, omizilor ori rozătoarelor) și punînd așteptarea în locul soluției avea ca obiectiv major protejarea individului, a muncii și a micii proprietăți. Fixat pe un domeniu, într-un sat, într-o familie și într-o credință, omul medieval și cel de la începuturile modernității percepe stabilitatea ca securitate și mobilitatea ca nesiguranță. În acest sens, expulzarea animalelor răufăcătoare prin faptul invaziei, care amînată prin proceduri sofisticate s-a instalat printre credințele colective, a constituit un factor semnificativ de echilibru social (5). Pe de altă parte, integrate într-o economie providențialistă în virtutea căreia, înainte de a fi acuzate, necuvîntătoarele sînt *martori* ai proiectului divin de populare a pămîntului cu ființe aflate în slujba omului (6), animalele criminalizate își afirmă identitatea *împotriva* justiției umane, în care pedeapsa apare ca un ultim recurs derizoriu, confirmat de neputința judecătorilor de a stăpîni evoluțiile lor.

Din 135 de procese civile desfășurate între 1266 și 1846, 51 au adus în fața judecătorilor porci și scoafe, 29 cai și iepe, 13 vaci, 8 cîini, 4 tauri, 3 capre și cite unul o oaie și un cocoș. De data aceasta, avem de-a face cu procese de drept comun în care reperarea și definirea actelor înlocuiește căutarea motivelor. Trăind în vecinătatea omului, animalele inculcate devin deplin răspunzătoare de actele lor (de exemplu, uciderea unui copil de către un porc, care în perioada amintită avea conformație și apucături de mistreț) iar proprietarii nu răspund în fața legii decît în cazuri de

periculozitate recunoscută a animalului. În sfîrșit, în ciuda condamnărilor numeroase, acum avem și un număr important de achitări și de reabilitări.

Evul Mediu a cunoscut un mare număr de «crime porcine», ceea ce explică interdicțiile regale – și de asemenea privilegiile – privind prezența lor în orașe. Într-o ambianță simultan morbidă și carnavalescă, în 1385 un porc mînat de foame ce ucisese un prunc a fost întemnițat în vederea procesului, iar odată condamnat a fost împopoțonat cu o mască de om și spînzurat cu capul în jos, asemenea evreilor. Nepedepsiți, proprietarii au fost totuși obligați să asiste la execuție, după care, în amintirea evenimentului, un pictor a zugrăvit în biserică o frescă ce reprezenta supliciu (7). Arhivele menționează de asemenea plata călăului și faptul că, expus intens impurității animale, acesta și-a aruncat mînușile după execuție, primind altele noi pentru următoarele.

Alte texte relatează achitarea unor porci nevinovați (victima, lipsită de mutilări, decedase din alte motive) dar și scene oribile: spînzurarea unei întregi turme (motivul: neidentificarea vinovatului) și chiar îngroparea de vii a animalelor (practică întîlnită și în procesele umane). Ultima execuție a unui porc pare a fi avut loc în 1846, în Slavonia (regiune a Imperiului austro-ungar): un porc ce mîncase urechile unei fetițe a fost spînzurat iar proprietarul condamnat la muncă silnică pentru a-i constitui victimei o dotă (8).

Dacă secolul al XVII-lea a văzut înmulțindu-se execuțiile de cai și îndeosebi de iepe (foarte sensibile la apropierea străinilor de mîinii lor), epoca Luminilor a fost neîndurătoare cu cîinii, deveniți din animale domestice animale de companie în urma urbanizării accelerate. În toiul Revoluției, în 1793, un cerșetor invalid al cărui cîine lătra la trecerea soldaților Revoluției a fost ghilotinat iar cîinele ucis. Iar după un an, un aristocrat denunțat că și-ar fi învățat papagalul să strige: «trăiască regele!» (fapt ce nu a putut fi dovedit) a fost și el executat împreună cu fiica lui, în vreme ce pasărea, socotită slabă de minte, a fost încredințată soției comisarului revoluționar, în vederea «reeducării».

Porci spînzurați de picioarele din spate, cai, vite și cîini gîtuți în ștreang: tot atîtea dovezi ale faptului că viața comună a oamenilor și animalelor e dificilă și că domesticirea, ca «pact de educare» a sălbăticiunilor e o utopie. Sacralizării totemice a animalelor i se opune în civilizația iudeo-creștină, cum a remarcat Michelet, convingerea inferiorității animalelor, prin care hegemonia omului, nutrită din izvoare biblice, s-a întărit cu trecerea timpului, consolidîndu-se în epoca secularizării (9). Dacă omul contemporan «ocrotește» speciile pe cale de dispariție și introduce în propria-i casă animale sălbatică ca într-un proiect de domesticire generalizată, «globalizată» - altfel spus de aservire a necuvîntătoarelor-, manipularea speciilor de viețuitoare în scopuri umane (psihologice, estetice, etice) e evidentă. Mari stocuri de animale amenințate de dispariție ce trăiesc în parcurile și rezervațiile naturale din zilele noastre într-un prizionierat paradisiac, ca într-o eprubetă în care nașterea, creșterea și moartea tind să devină echivalente, sînt create în spiritul societății de consum și a ambiguităților ei: frustrările, nesiguranța, singurătatea și lipsa de echilibru iau înfățișarea blîndeții, solicitudinii, griji pentru ființele slabe, din care fac parte și animalele - toate așezate sub prestigiul etichetei, al standingului și al tehnologiei triumfătoare. «Eliberate» de propria lor natură și deculpabilizate, dar reduse definitiv la tăcere, animalele devin, din ființe supuse omului

creat de Dumnezeu și dependente de el, produse artificiale ale tehnologiilor postmoderne, re-produse prin circulație asemenea mărfurilor. Din sacru (în totemism) și instrumental (în creștinism), rolul lor s-a transformat în unul strict economic de satisfacere a nevoilor de consum.

Dacă ar fi să căutăm în imensa literatură consacrată animalelor texte ce le-ar face dreptate, ar trebui să ne adresăm poezilor, artiștilor și tradițiilor populare, de multe ori impregnate religios, mai degrabă decât promotorilor, mai vechi sau mai noi, ai «spiritului științific». Un exemplu, printre altele, poate fi un mic text al lui Etienne de Bourbon, un dominican din secolul al XIII-lea, intitulat *Despre adorarea câinelui Guinefort*, ce relatează o legendă populară – punct de plecare al unei remarcabile cărți a lui Jean-Claude Schmitt (10). Călugărul povestește cum un ciine, ce păzea leagănul unui nou-născut, a ucis un șarpe ce încerca să atace pruncul. Mînjit de sîngele șarpelui, ciinele e omorît de stăpîn sosit la strigătele servitoarei, fiind socotit ucigașul copilului. Descoperindu-și însă pruncul nevătămat și înțelegînd ce s-a întîmplat, castelanul l-a îngropat pe credinciosul ciine într-o fîntînă pe care a zidit-o, plantînd totodată în apropiere cîțiva arbori în amintirea bunului animal. După cîtva timp, stăpînul castelului și-a părăsit domeniul însă oamenii din popor, aflînd povestea sacrificării ciinelui, au început să-i aducă omagii asemenea unui sfînt. Și astfel credinciosul ogar, ajuns martir, a devenit obiect de pelerinaj și de cult – «sfîntul Ogar», vindecător al copiilor bolnavi.

Note

(1) Jean Réal, *Bêtes et juges*, Paris, Buchet/Chastel, 2006.

(2) În franceză, la sfirșitul Evului Mediu cuvîntul *domestique* desemnează ca substantiv slujbașii și servitoarele din casă; ca adjectiv trimite la animalele din curte și de asemenea la prietenii casei, ba chiar și la mobilier (Réal, p. 123).

(3) Fiind foarte numeroase, a doua zi oamenii locului au făcut curățenie cu lopata, arată legenda. Se pare că din acele timpuri franceza s-a îmbogățit cu expresia *tomber comme des mouches* (a cădea ca muștele).

(4) Președinte al Parlamentului din Provența, Chasseneux s-a opus în 1540 aplicării unui edict regal ce prevedea distrugerea satelor de valdezi, o sectă medievală ce-și trăia ultimele zile în secolul al XVI-lea. În 1542, va muri pe neașteptate în toiul unei sărbători, otrăvit de miremele unui buchet de flori oferit de o tînără fată (Réal, p. 34).

(5) În legătură cu procesul intentat în 1451 lipitoarelor din Berna, judecat de episcopul din Lausanne, arhivele menționează defășurarea lui dar nu și efectul (eventuala retragere a dăunătorilor). Faptul însă că în 1477, 1478 și 1479 procese similare au fost deschise împotriva cărăbușilor și viermilor subliniază credința în eficacitatea acestor procese, indiferent de rezultatul lor.

(6) În secolul al XVIII-lea, abatele Pluche continua să afirme că lăcustele au fost create de Dumnezeu pentru a-i servi ca hrană lui Ioan Botezătorul.

(7) J. Réal, *op. cit.*, p. 109.

(8) *Ibid.*, p. 117.

(9) Robert Delort, *Les animaux ont une histoire*, Paris, Seuil, 1993, p. 180.

(10) Jean-Claude Schmitt, *Le saint lévrier. Guinefort, guérisseur d'enfants depuis le XIIIe siècle*, Paris, Flammarion, 1979.

imprimatur

Invitație la un duel cu lasere

Ovidiu Pecican

Nu spun noutăți: Cornel Robu practică o scriitură eseistică ce balansează – mereu periculos, deci captivant – între monografia informată exhaustiv, un pic scoțioasă, și abordarea jurnalistică flexibilă, incitantă prin directețe și alegrețe. Făcea acest lucru și în vremea când, în *Echinox*, traducea și comenta mirabil din părintele *Alisei în Țara Minunilor*, unde abordarea savantă se împletea cu un spirit de Panurge bine strunit. După mulți ani de travaliu asiduu, în subsolurile luminate de neoane, ale vieții universitare și literare românești, mereu recunoscut – pe bună dreptate – ca o autoritate de stil *main stream* a SF-ului românesc, ultimii ani îl readuc în mod salutar în prim-plan pe autor. *Paradoxurile timpului în science-fiction* (Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2007, 318 p.) continuă șirul prestațiilor critice și istorico-literare ori editoriale ale eseistului cu un text dens, provocator, pe alocuri pamfletar și umoristic, întotdeauna însă bine informat, și care, în plus, se dovedește și reactiv lamiturile și clișeele zilei, aducând în discuție nume sonore ale momentului, cu și fără legătură vizibilă cu materia volumului, sloganuri publicitare amalgamate în discurs – ca niște simboluri automobilistice fosforescente ce marchează o șosea la drum de noapte -, și chiar dialoguri cu interlocutori imaginari. Senzația este că Robu practică un exercițiu solitar de *taijiquan*,

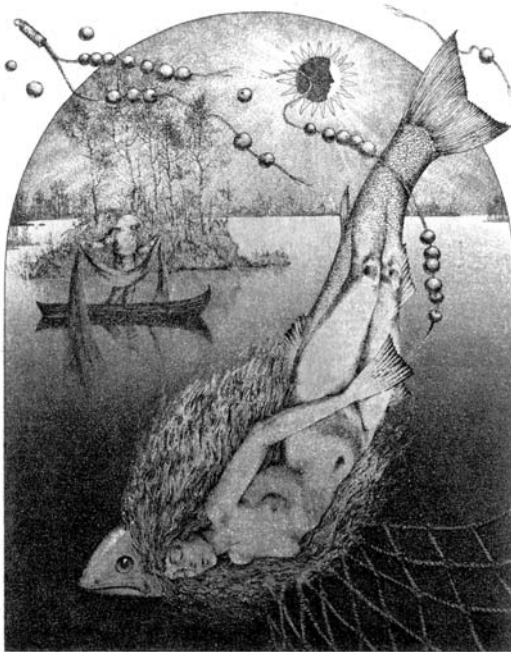
conturarea proximității oportune în care poate fi situată lucrarea. Or, dacă este astfel, atunci aceasta însemamnă, probabil, că deschiderea încercată de Cornel Robu se face dintr-un unghi în care devin vizibile intersecțiile mai multor domenii și discursuri, ca într-un soi de nod orografic al literaturii critice.

În fine, las deoparte considerentele de natură tipologică și stilistică referitoare la eseul discutat pentru a observa – pe urmele precizărilor auctoriale – că volumul acesta s-a dezvoltat din materia unui subcapitol al cărții precedente semnate de același expert al literaturii SF, anume *O cheie pentru science-fiction* (2004). Mărturisind că sfera tematică centrată în jurul jocului cu timpul a autorilor de SF l-a sedus până la a-l obliga să extindă textul la dimensiunile unei cărți, Robu invită, totuși, cititorii ca, după lectură, să reintegreze acest întreg ancadramentului pentru care fusese pregătit înainte de expandare. Este, de fapt, un mod de a spune că volumul din 2004 și cel din 2007 trebuie citite împreună, fiind solide și întregindu-se reciproc.

Există, totuși, și diferențe notabile între părțile dipticolui. În vreme ce cartea mai veche era o abordare a fenomenului SF dintr-o perspectivă estetică – pariul fiind pe categoria sublimului, iar miza întruchipându-se în efortul de a convinge că SF-ul este compatibil, calitativ, cu marea literatură, netrebuind sacrificat marginalității -, de astă dată demersul interesează aporetică, așadar știința logicii, sau filosofia, în măsura în care materialul la care se aplică este cronoplastia. Se poate constata și numai din atât saltul pe care îl face Cornel Robu înafara criticii literare propriuzise, tema învecinându-l cu recentul debut al discipolei profesorului Sorin Alexandrescu, universitară bucureșteană de la litere și redactoră la *Observatorul cultural*, Lucia Simona Dinescu, cu o carte despre corporalitate în imaginarul virtual, pe când studierea aporeticii îl învecinează cu eseurile publicate în anii '90 de Marta Petreu despre manierismul logic.

Nu asupra acestor aspecte, toate meritând a fi luate în dezbatere, vreau să insist, totuși. La

p. 86, Cornel Robu observă: „Toți am vrea să ne delectăm, fără a mișca un deget și fără a risca nimic, cu astfel de istorii alternative sau contrafactice [este vorba despre versiunile de trecut închipuite ca răspuns la întrebarea: „ce-ar fi fost dacă...?”; n. O. P.], dar nu toți știm să le și scriem: pentru a face aloistorie e nevoie de cineva care știe istorie [s.a.]...”. Ceea ce urmează este un inventar de nume actuale din cultura noastră, socotite apte să satisfacă această nostalgie după cultivarea unui gen reprezentat, la noi, doar de câteva traduceri, iar printre ele – alături de cel al lui Adrian Cioroianu, Lucian Boia, Ion Bulei, Florin Constantiniu, Neagu Djuvara, Al. Zub, Sorin Alexandrescu, Sorin Antohi, Ioan Buduca și chiar... pseudonimul Ioan Săneculce din *Academia Cațavencu* – regăsesc și numele meu. Provocarea, căci de o provocare în toată regula este vorba („... Cum altfel... aș putea spera să le forțez mâna și să-i înduplec la o *captatio benevolentiae* întru *our common good*?”, se întrebă retoric enterteinerul), ar putea să treacă pe lângă nasul celorlalți, dar eu mă sesizez cu plăcere de existența ei și voi

EX-LIBRIS · PEKKA HEIKKILÄ · KALEVALA · RUNO · V

Konstantin Kalinovich (Ucraina)

decupând forme ce se risipesc lent în aer cu o știință perfectă, invitând la dialog și intrigând, totodată.

Datorită acestor particularități, nu trebuie să mire că lectura *Paradoxurilor timpului* trimite simultan la mai multe prototipuri scripturistice. Amintesc dintre ele, de pildă, pe cele semnate de Solomon Marcus despre timp, *Pseudokynegetikos* al lui Al. Odobescu și scriiturile mucalit-savante ale lui Luca Pițu. Tuturor acestor trimiteri disparate ca abordare, stil și formațiune profesională a autorilor li s-ar putea adăuga și altele, cel puțin la fel de diverse, mărind senzația de derută, căci ele nu fac decât să expandeze caroiajul, nicidecum să îl restrângă până la

încerca să îi răspund chiar aici.

Motivul pentru care, chiar și printre iubitorii fenomenului SF recrutați dintre scriitori, genul istoriei contrafactice nu are trecere este multiplu. Printre cauze se pot enumera unele exogene, precum: instabilitatea politică uluitoare a ultimilor optsprezece ani, care nu a permis minții scriitoricești să o ia înaintea dinamicii realității la o suficientă distanță, atât în plan universal (1989: căderea Zidului Berlinului; 1991: prăbușirea URSS și instalarea hegemonismului unilateral; 1995-97: apariția internetului în România; 1998: boom-ul telefoniei mobile la noi și... în Brazilia; anii 2000: clonarea și apariția... *Viagra*; etc.), cât și la noi (1989: victoria Securității asupra dictaturii lui Ceaușescu; 1991 - 1996: *perestroika* fără *glasnost* a regimului Iliescu I; 1996 - 2000: asedierea Convenției Democratice și prăbușirea ei în corupție și derizoriu; 2001 - 2004: duumviratul cu față

Evald Okas (Estonia)

europenă al baronilor lui Năstase pe fondul revenirii birocrăției de extracție comunistă a regimului Iliescu II; 2004 - 2006: măcinarea Alianței DA; 1 ianuarie 2007: intrarea României în UE, cu toate restanțele ei interne; primăvara 2007: fractura Băsescu - Parlamentul celor 322; ianuarie 2008: desființarea CNSAS; etc.). Altele, de natură endogenă, țin de disponibilitățile și indisponibilitățile fiecăruia dintre cei somați. Ale mele sunt cuantificabile în câteva cuvinte: slujbă, familie, boli, decese, urgențe civice, fiecare cu partea sa de solicitare, uneori cu dramatice suprapunerii.

În același timp, cred că personajul cel mai potrivit în asumarea unei asemenea sarcini seducătoare ar fi chiar Cornel Robu. Sunt convins că prestigiul lui - care a mai dat roade și cu două decenii în urmă, când a alcătuit cea mai bună antologie SF românească de până astăzi - ar strânge în jurul numelui său condeierii necesari încropirii unui volum de istorie contrafactuală original, românesc, demn de interes cu atât mai mult cu cât ar fi girată de un exeget de talia universitarului clujean. La provocare, răspund, deci, tot cu o provocare. Cei ce doresc mai multe informații despre acest gen prea puțin cunoscut la noi, n-au decât să citească aventura celor unsprezece paradoxuri temporale scrisă fascinant de Cornel Robu.

sare-n ochi

Estetica lui Dante

Laszlo Alexandru

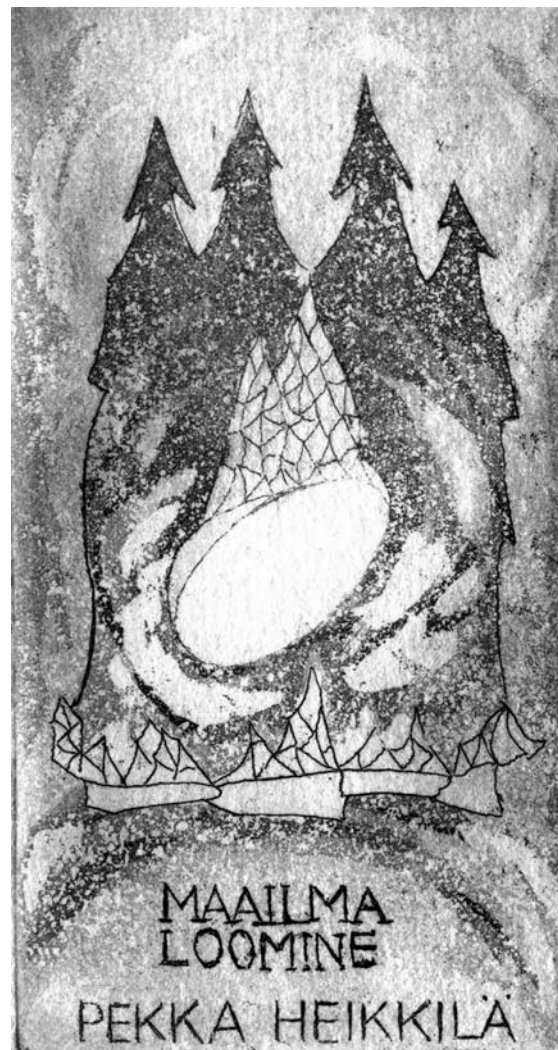
Dante Alighieri a reprezentat o piatră de încercare pentru comentarii literaturii italiene și universale. Poetul medieval, opera sa complexă, multidisciplinară, au stîrnit curiozitatea de-a lungul timpului și nu i-au lăsat indiferenți nici pe exegeții români. După George Coșbuc, important traducător al *Divinei Comedii*, dar și autor al unor înflăcărute speculații analitice, italianistul Alexandru Balaci i-a consacrat o notabilă monografie. Anul 1965, marcînd șapte secole de la nașterea poetului, aducea pe piața românească a ideilor substanțialele *Studii despre Dante*, datorate unor buni cunosători (Alexandru Balaci, Dumitru D. Panaitescu, Alexandru Dușu, Despina Mladoveanu, Venera Antonescu, Titus Pârvolescu, Pimen Constantinescu, Nina Façon, Cornel Mihai Ionescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Eta Boeriu, Al. Piru). În acest context favorabil de receptare, facilitat și de cele cinci versiuni integrale ale *Divinei Comedii* în limba română, precum și de editarea în 1971 a *Operele minore* ale florentinului, se poate include contribuția unui alt specialist autohton, Edgar Papu.

Scriitorul oferea imaginea rafinată a poliglotului (în tinerețe a fost profesor de latină, franceză, germană, italiană, română), prestigiul universitarului estetician (pentru o vreme a fost asistentul lui Tudor Vianu), reputația numeroaselor comentarii despre literatura străină (Giordano Bruno, Charles Dickens, Kalidasa, John Galsworthy, Virgiliu, Eugenio Montale, Luigi Pirandello, Giovanni Papini, Massimo Bontempelli, Umberto Saba, John Keats, François Villon, Rainer Maria Rilke ș.a.), bogata experiență de traducător (Epicur, Lucrețiu, Cervantes, Garcia Lorca etc.). Existau toate premisele ca studiul despre Dante al lui Edgar Papu să constituie un punct de referință, în sfera de specialitate, inclusiv datorită nefericitelor sale aventuri. Manuscrisul - estimat de câteva ori în presa literară la circa 500 de pagini (!) - a fost reținut la Securitate, o dată cu arestarea autorului din motive religioase, în anul 1961, cînd i-a fost confiscată și averea, împreună cu diverse alte scrieri, ediții și documente personale. Un motiv în plus de a deplînge destinul nefericit care îl urmărește indirect pe Dante, chiar și peste secole, prin tribulațiile comentatorilor săi.

Își au și cărțile soarta lor. Atunci cînd nimeni nu se mai aștepta, în anul 2005, la Princeps Edit din Iași, apar pînă la urmă cercetările lui Edgar Papu cu titlul *Estetica lui Dante*. Cele 350 de pagini în format A4 includ nu doar analizele profesorului, recuperate în sfîrșit din arhivele poliției secrete, ci și bogate ilustrări foto ale manuscrisului, precum și utile fișe sintetice biobibliografice. Contribuția specialistului se află acum sub ochii noștri, o putem citi, o putem aprecia.

Trebuie spus din capul locului că avem de-a face cu o carte ciudată. Cel care se aștepta să găsească aici o tradițională dispunere a ideilor, cu o anumită evoluție, încununată de o concluzie, va fi dezamăgit. În fapt, este vorba de juxtapunerea diferitelor fascicule de însemnări, structurate în jurul aceleiași teme de referință. Deschizînd volumul, intrăm în atelierul de experimente ale ucenicului vrăjitor care, îndreptîndu-și privirile asupra țintei, tatonează diversele căi de-a se apropia de ea. Aceleași meditații, aceleași explicații, aceleași citate, întinse pe zece-douăzeci de pagini, sînt repetate, uneori cu expresii doar ușor

diferite, în două sau chiar trei rînduri. Nu de puține ori "demonstrația" e suspendată la jumătatea frazei, cu neașteptata mențiune: "*lipsă manuscris*". Ideea se reia, cîteva pagini mai încolo, e adusă din nou pînă la același punct culminant, după care găsim iarăși fatidica indicație: "*lipsă manuscris*". Nu doar ansamblul conceptual al cărții stîrnește un sentiment de frustrare, în suflul cititorului, ci însuși nivelul de expresie. Adeseori întîlnim fraze ilogice, fără cap și coadă, alterate suplimentar de grosolane greșeli ortografice și de transcriere. Iacopere da Todi (p. 13), Iocopone da Todi (p. 86) sau Icopone de la Todi (p. 183) se referă, de fapt, la poetul italian Jacopone da Todi. Con Grande de la Scala (p. 10, p. 311) e, firește, Can Grande de la Scala. Torroca (p. 27) e nimeni altul decît comentatorul Francesco Torraca. Dante n-are nicio lucrare intitulată *Companionerul* (ș, p. 133), după cum n-a scris nici *Convivo* (p. 60) sau *Convivia* (citată astfel, de zeci de ori, de-a lungul întregului volum), ci, desigur, *Convivio*. Raymundus Lullus, invocat cu anumite idei la p. 87-90, devine, cu aceleași idei, Gullus (p. 314). Luigi Tonelli (de la p. 167) se schimbă în Ruigi Tonelli (p. 208). Aflăm că "*inițiatorul ideii despre cele trei suflete, adică Palton [sic! - L.A.], este totodată aplicatorul ei...*" (p. 49), sau că cercetarea estetică "*nu era cu totul ignorată în antichitate, așa cum ne arată printre altele și Ion al lui Palton*" [sic! - L.A.] (p. 203). Bănuim că e vorba de filosoful Platon și de ideile sale... Dante Alighieri, după cum el însuși declară, a scris "*il poema sacro*", adică poemul sacru, sau, cu o traducere mai patetică, poema sacră, dar în niciun caz, după cum ne asigură azi comenta-

Lembit Karu (Estonia)

torul, "poama sacră" (p. 178, p. 200). Lipsa neglijență a unei singure litere poate conduce chiar la dramatice răsturnări de sens: "ca în atâtea alte aspecte ale cugetării estetice dantești, știința teologică, adică instanța supremă a gândirii cretine [sic! - L.A.], va avea și de astă dată un cuvânt hotărâtor de spus" (p. 281).

Dincolo de obstacolul greșelilor ortografice frapante, care pot stârni ilaritatea sau confuzia, o problemă serioasă o constituie citatele. Pentru a-și susține ideile, Edgar Papu transcrie direct în italiană numeroase pasaje din *Divina Comedie*, fără a le mai da traducerea în română, ci doar, câteodată, interpretarea. În nouă situații din zece, versurile sînt redată cu numeroase erori de limba italiană, care le fac practic ininteligibile. Și nu e vorba, din păcate, doar de incompetența editorilor săi de azi, care stîlesc cuvinte, care citesc eronat litere, care habar n-au ceea ce au de transpus, ci chiar de ezitățile autorului. Terținele reproduse spre ilustrare sînt pe alocuri inexacte, iar citatul este, sub aspect profesional, descalificat. Celebra exclamație dantescă adresată lui Virgiliu, "tu duca, tu segnore e tu maestro" (*Inf.*, II, 140), e stîlciată de Edgar Papu sub forma: "tu duca, tu maestro, tu dottore" (p. 157), după care exegetul român se lansează în divagații inutile privind importanța termenului *dottore*, care oricum nu figurase în pasajul original. Finalul răsunător din confesiunea Francescăi da Rimini, în versiunea lui Dante, este "quel giorno più non vi leggemmo avante" (*Inf.*, V, 138), pe cînd în citarea lui Edgar Papu devine: "E da quel di noi non leggemmo avante" (p. 95). Chiar dacă aici alterația e mai puțin semnificativă, ca sens, e totuși consistentă, ca poeticitate.

Atunci cînd cititorul nu e împiedicat să priceapă intențiile autorului, din cauza greșelilor de transcriere sau a citatelor corupte, în italiană sau în latină, un alt obstacol i se înfățișează în stilul expunerii. E. Papu nu ezită să-și suspende adeseori prezentarea, pentru a intercala supărătoare și superflue paranteze pseudoerudite (vezi, de pildă, pagina despre diferențele estetico-teologice dintre substantivul *unul* și adjectivul *unic*). Eroarea multor șoferi începători este că apasă accelerația cu disperare, dar uită să elibereze ambreiajul. Turează motorul la maxim și se miră că mașina stă pe loc. Tot astfel, Edgar Papu apasă adînc pedala erudiției ostentative, dar lasă inactivă componenta analitică a discursului. Nu e surprinzător, așadar, că mecanismul exegetic refuză pe alocuri să se mai clinească.

Premisa comentatorului este că, pentru a înțelege corect opera lui Dante, trebuie să-i pricepem ideile estetice. Trecînd în revistă concepția poetului despre instrumentele artei, se examinează atît transpunerea practică a acestor intenții, cît și includerea lor în evoluția gândirii artistice. Plecînd de la exigențele pe care Dante și le asumă, în mod explicit, în *Convivio*, tratatul de estetică, precum și în celebra scrisoare către Can Grande, sînt urmărite consistența, seriozitatea și perseverența dantescă în aplicarea respectivelor concepte. E subliniată distincția dintre limba latină (nobilă, virtuoasă și frumoasă), respectiv limba italiană "vulgară", folosită totuși de artistul medieval pentru a se face înțeles de cît mai mulți. Ni se vorbește despre scopul călătoriei din *Divina Comedie*, anume ieșirea din păcat, despre antecedentele literare ale acestei teme, precum și despre diversele înfățișări sub care apăreau călăuzele în literatură și rolul lor pe traseul de inițiere. Semnificative sînt remarcele privind caracterul clasic al structurii universului dantesc. Subsumată unor exigențe concrete, de natură arhitectonică (a locurilor străbătute, dar și a diviziunii versurilor pe cînturi), acțiunea poemului cunoaște o dinamică alternată: uneori e accelerată, alteori e

încetinită, în funcție de contextul în care personajele se află. Nu se înșală exegetul nici atunci cînd subliniază evoluția intelectuală și estetică a lui Dante, de la opera de tinerețe *Vita Nuova* la capodopera *Divina Comedia*, de la pre-tomism la tomism.

Partea cea mai consistentă a intervenției lui Edgar Papu se concentrează pe problema celor patru sensuri de lectură, care au fost explicitate de însuși Dante. Preluate de la Sfîntul Toma - care le aplica la deciptarea Scripturilor -, trecute probabil prin concepția lui Raymundus Lullus (dar această ipoteză a criticului român e ezitantă și neconvingătoare), ele au fost utilizate apoi de Dante nu doar la înțelegerea textului literar, în general, ci și la temelia propriei sale estetici. Are dreptate E. Papu să insiste pe caracterul complementar al celor patru niveluri de lectură, pe dispunerea lor paralelă, pe faptul că ele nu se exclud, ci se îmbogățesc reciproc: "*Divina Comedia nu poate fi, deci, luată decît în integritatea unitară a semnificațiilor sale pentru a-și dezvălui adevărata comoară de poezie. Dante este un poet de o complexitate și de o adîncime unică, care-și execută cîntul pe mai multe registre, atingînd simultan, printr-un singur acord, toate regiunile realității*" (p. 76-77). Dacă autorul român nu uită să evidențieze importanța sensurilor alegorice ale operei dantești, el respinge totuși exagerările predecesorilor săi, chiar în direcția respectivă. Demersul aberant al unui Luigi Valli, analizînd limbajul "secret" al lui Dante, ce ar fi preconizat împreună cu pseudo-secta poezilor "fedeli d'amore" niscaiva conspirații politice, sub pretextul elogierii femeii iubite, este, pe bună dreptate, respins cu iritare, ca fiind "cu totul fantezist", întrucît conține "primejdii [de interpretare] vecine cu grotescul" (p. 65). Rămînînd, pe cît posibil, aproape de text,

Edgar Papu e anti-positivist și, în egală măsură, anti-speculaționist. Interesante sînt și excursurile sale privind evoluția celor patru sensuri de lectură: uneori ele se reduc la două (ca în scrisoarea către Can Grande), alteori sporesc la șapte (ca în comentariul lui Pietro Alighieri, fiul poetului) (p. 77-81).

Rețin atenția pasajele în care cercetătorul, pe baza remarcilor formulate deja de către Dante, trece în revistă ingredientele talentului artistic: fantezia, perspicacitatea, intensitatea trăirii, fondul etic solid, precum și elementele ținînd de meșteșug. La loc de cinste e plasată cultura creatorului de artă, ca o componentă indispensabilă.

Ne lipsește spațiul pentru a insista asupra altor aspecte abordate de scriitorul român: simbolistica cifrelor, teologia "negării" din *Paradis*, teoria receptării artistice, rezultată din luările de poziție ale poetului italian etc. Toate pot fi plasate sub mărturisirea sa, poate involuntară, dintr-un colț de pagină: "noi n-am descoperit, deci, nimic nou, nici chiar pe planul delimitat al dantologiei. În cadrul acestei probleme dezbătute, noi intenționăm numai să aducem unele explicații" (p. 138). Într-adevăr, fără a revoluționa domeniul îmbrățișat, discursul lui Edgar Papu se păstrează la un nivel al prudenței, al evitării stridențelor sau al îndrăznelilor nejustificate. Circumstanța aventuroasă a publicării sale tardive nu-i dăruiește un plus de valoare. În schimb îl văduvește de necesara coerență a unei lucrări încheiate. Ilaritatea gafelor de editare e nemeritată de această cercetare care, altminteri, își propunea din start să nu exceleze.

Michail Verholantsev (Rusia)

poezie

Ca prin cenușă înaintăm

George-Bogdan Stoian

George-Bogdan Stoian s-a născut la 29 octombrie 1983 în Comănești, Bacău. A absolvit toate școlile elementare. A publicat în diferite reviste, atât electronice cât și în format clasic, și un carnetel în colecția *no name* intitulat *Sub chiștoace*. Din 2007 editează revista de literatură *pana mea*. În prezent studiază dreptul în București și își scrie volumul de debut.

Andreea

prima dată când am fost într-un club de striptease
aveam vreo 15 ani, neîmpliniți, cum îmi erau și creierii
pe-atunci. eram cu tata, victimă a datoriei părintești
de-a fi dus la curve de timpuriu. dar fesele andreei
mi se unduiau între tâmpile mai ceva ca-n savoy și
fluturașul tatuat pe sânul ei îmi aluneca prin toate
vene, până-n subconștient, încât când clipeam
îi simțeam sub pleoape aripile trase
prin curcubeu. s-a așezat lângă mine, mi-a sărutat
mâna
și mi-a băgat-o între picioarele ei. câteva secunde
nici n-am mai știut să respir
dar am auzit vocea șoferului tatei: ce spune-acolo
bog?
și-am revenit: n-aud nimic cu muzica asta
atunci să mergem într-o cameră a zis ea

evident că m-am îndrăgostit în noaptea aceea
și-n seara următoare, cu bani furați de-acasă am
consultat-o din nou.
i-am spus c-o iubesc, c-aș vrea să fim împreună
și i-am mai și făcut cadou 830 de dolari. noroc-
a auzit tata și-a exilat-o, că altfel nu mai intram la
liceu.
însă dacă știam unde-i, sigur fugeam după ea.

astăzi, după atâția ani, am zărit-o întâmplător.
stătea pe-o bancă-n copou, alăptându-și fetița.
avea un ochi vânăt, o buză spartă, nicio verighetă
pe deget.
și fluturile care îmi colorase odată visele i-a zăcut
pe țâță ca pironit
într-un insectar. pentru o clipă ne-am întâlnit
privirile,
atunci m-a recunoscut. m-am prefăcut că n-o văd și
am mers mai departe. acum îmi pare rău

Cap de broască

lui Un Cristian

când eram mic
aveam casa-n pantă
de-aceea nu mă mir că hornul era ca turnul din
pisa
că mingile mele erau cumva mai sferice în stânga
că trupul meu e puțin lăbărit

când eram mic
tata mă trimitea să bag o piatră sub roata din spate
a dricului
după fiecare înmormântare
ca nu care cumva să creadă lumea

că șofează beat
sau cine știe ce

am băgat o piatră sub salvare după ce l-am bătut pe
Nănău
una sub duba ce-l transporta pe tata la pușcărie
și-acum așez alta sub anvelopa
PIRELLI 275/40ZR20 106Y PZERO ROSSO ZR/XL
cu jantă OZZ 22 Inch CARBON
ce-așteaptă
femeia care m-a părăsit

îmi amintesc de doamna Cap de broască
atârnăm cu ea de-un pet de vodcă sub stelele nopții
vara
când de nesomn mă lăsam purtat prin toată istoria
până-n nimic
acolo începea astronomia în ochii mei
deasupra stelele își spuneau povestea
luminand fețele noastre buhăite
acolo mi-am dat seama de cantitatea neglijabilă ce-o
reprezintă
prea deșteaptă era doamna Cap de broască
și totuși atât de ratată
căci își băuse cărțile casa mașina odată cu mințile
ultima oară a adormit cu capul sub roata din spate
a unui jeep

nu-ar fi o pierdere dac-aș trânti piatra asta în par-
briz
și știi și ce-aș putea fixa în loc sub anvelopa
PIRELLI 275/40ZR20 106Y PZERO ROSSO
ZR/XL
cu jantă OZZ 22 Inch CARBON
ce-așteaptă
femeia care m-a părăsit

General Gușă nr. 3

ca o schijă tăioasă de obuz, pușcări se-apropia de
mine în mare viteză.
cu trei cartoane de LM, cu pliculețe de ness, cu
ceva de mâncare
și cu o veste ce-avea să-i întunece tatei cu prea
mult condamnarea,
mă aduceau patru roți, aproape cât cearcănele
care îmi înrămau ochii uscați.
ca prin cenușă înaintam imaginându-mi o scenă
inevitabilă în minutele următoare;
mult prea devreme, totuși, pentru puștanul ce
încă mai zburda prin mine, pe-atunci.
și mai erau și ficiații bunicului, vizibili încă pe
poalele mele, și chipul lui vânăt,
crestat cu lama, legat într-o panglică neagră, și 31
decembrie.
îmi apăsam irișii pe firele ruginite de sârmă ghim-
pată care delimitau viețile celor ca tata.
îmi căutam cuvintele, tonul, grimasa, și puțină
tărie în câte-o dușcă de vodcă.
am parcat în fața porților înalte de fier. m-am
trezit
într-o cămăruță îmbâcsită de tutun și de transpi-
rație.
pe fereastră curtea interioară unde ieșea și tata o
oră pe zi,
gratiile prin care întrezăream condamnați.
apoi l-am auzit venind în duduitul ușilor trântite.
i-au desfăcut cătușele și l-au poftit înăuntru.

George-Bogdan Stoian

cinci minute! a zis gardianul. cinci, a repetat după
el tata.
s-a bucurat văzându-mă, dar când m-a privit în ochi,
i-am simțit
bucuria carbonizându-se într-o secundă, ca o țigară
terminată dintr-un fum scurt.
a murit tata... mi-a zis, parcă citindu-mi gândurile.
a murit, am răspuns încleștându-mi maxilarul.
îmi treceau prin cap tot felul de cuvinte pe care nu
le puteam rosti.
cumva și gardianul se făcuse sloi, plutind cu o
mână pe armă,
în tăcerea ce inunda întregul penitenciar.
simțeam că albec, că timpul se îndepărtează rapid,
că ochii îmi fug peste cap.
nu știi cum s-au scurs cele cinci minute,
cert e că vocea gardianului a sunat ca un ceas
deșteptător:
a trecut timpul! luați-vă rămas bun, c-acuși e reve-
lion!

La înmormântarea
nemernicului

nu a venit nimeni
nici sora, nici tovarășii de pușcărie, nicimăcar
popa
că tot băntuia prin sat vorba că-și luase singur
mau
sigur, nu-l înghițea nimeni
toți îl blestemau în șoaptă
când se-mbăta ulița rămânea pustie
tremurau casele
ferecate în zornăitul cântecelor și-njurăturilor sale
se zvonea că trăise cu maică-sa și c-o omorâse
se zvonea că-l are pe dracu-n el
mie îmi tot vindea găini așa că nu-l judecam
l-au găsit în veceul din fundu' grădinii
și după cercetări s-a stabilit că zăcuse acolo peste
patruj' de zile
și-așa a fost că altfel nu se explică
putoarea ce s-a tot perindat în perioada aia
totuși cu-așa o moarte sigur a prins un loc la
dreapta Tatălui
a avut noroc că nea șoric, goparul, era în toane
bune
că, altfel, cum a zis nea Petre, cre' că se-ngropa
singur
în sfârșit, la-nmormântarea nemernicului chiar n-a
venit nimeni
dar a venit mama celui pe care-l omorâse

proză

Lestăr

Andrei Mocuța

Pentru a-și ispăși pedeapsa, tânărul venise la bunicul lui ca să taie lemne. De fapt, nu era cine știe ce pedeapsă. Nu putea fi legat la infinit de ombilicul părinților.

Intrând în ogradă, bunicul îl aștepta la poarta hambarului, cu joagărul cel lung și lucios pe umăr. Fierăstrăul se unduia pe umărul lui la fiecare pas, vâjâind într-un grai necunoscut. Băiatul ducea sub brațul stâng două securi și în mâna dreaptă ținea o legătură de trei țăruiși de fier.

Intrară în curtea cu găini, bătrânul primul. Înspre gardul de sârmă împletită ce dădea în ograda vecinilor, buștenii erau fixați în pământul moale. Urmău să taie împreună buștenii cu fierăstrăul și să îi despice cu securile. Moșul avea mișcări leneșe, dar sigure. Când se apuca de treabă, muncea, nu glumă. Cei doi înfipseră țăruișii de fier sub primul trunchi împotmolit în pământul mâlos, ca să îl răsucescă din loc. Se lăsară cu toată greutatea călcâielor pe coada țăruișilor lunguiți, bătrânul mânuind cu mișcări sigure lama toporului între doi bușteni îngemănați, până ce primul dintre ei se clinti. Se rostogoli de câteva ori până ce fu oprit de o fâșie groasă, tăiată din cauciucul voluminos al unei roți de tractor, ce servea ca jgheab pentru hrana găinilor.

Bunicul lăsă fierăstrăul de una din crăcile trunchiului. Băiatul îl imită și apucă imediat mânerul opus al lamei cu zimți. La început, mișcările lor erau nesincronizate, joagărul se bălângănea energic și fără ritm. Doar după ce omul mai în vârstă îi explică tânărului tehnica mânăuirii, vâjâitul metalic se transformă în sunetul

acela sacadat pe care îl scot lemnele tăiate. Zimții ascuțiți mușcau din lemn când dintr-o parte, când din cealaltă, până ce craca se prăbuși cu un trosnet scurt.

Bătrânul îngenunche și se uită la capătul crăcii, pipăind cu palma acolo unde lemnul era proaspăt tăiat și neted.

- Ehei, cam scump lemnul pentru vârsta care-are. E destul de uscat până și în interior.

Sprijiunit în coada securii, nepotul, cam ursuz, asudase de efort.

Bătrânul își șterse cu dosul palmei sudoarea de pe frunte.

- Io cred că prea glumeț ești tu în ultima vreme. Cred că tot cu o glumă ai supărat-o și pe profesoara aia.

- Nu înțeleg ce vrei să zici, bunicule.

- Io totuși cred că glumești *un pic* prea mult. De aia te-a trimis și maică-ta încoace. Ce zici?

- Nu mai zic nimic. Ați luat-o cu toții razna! Începând cu profesorii.

Moșul așeză craca tăiată cu partea netedă în jos, pe o buturugă groasă ce servea ca suport pentru despiciat lemne. Înălță securea în aer, făcu o semiroată cu brațele și tăie craca în două. Câte o găină mai curajoasă se apropia și ciugulea pe ici-colo, de prin scorburi, câte un vierme pitit.

- Da' păi ce treabă mai ai și cu profesorii acum? se miră bunicul.

- Bunule, dumneata pe ce lume trăiești? De ce crezi că am fost pedepsit de *muma pădurii*?

- Aha. Care va să zică te-oi fi luat din nou la harță cu vreo profesoară.

- Ei, nu chiar, bātu în retragere nepotul.

- Ba da, eu cred că te-ai luat din nou la harță

cu o profesoară.

- Nu!!

- Sunt sigur că te-ai luat la harță...

- Bine, bine, m-am luat la harță! și ce dacă? Oricum, nu avea dreptul să mă pedepsească pentru un asemenea fleac.

- Fleac? știi tu ce înseamnă fleac? Ce cuvinte noi ai mai învățat?

- Da, un fleac, o nimica toată!

- Aha. Poți să-mi spui și mie despre ce *fleac* era vorba? Bătrânul culese una din găteje de pe jos și o așeză tacticos pe suportul de tăiat. Îi făcu semn băiatului cu arătătorul, de parcă ar fi vrut să spună: „E rândul tău acum!”

Nepotul luă securea din mâna bunicului.

- Nu cred că are rost să îți povestesc despre ce *fleac* era vorba. Dacă ai ști cât de cât engleză, poate că ar merita. Așa însă, îmi răcesc gura de pomană. *Capisci?*

- Care va să zică iar ți-ai făcut de lucru cu profesoara de engleză. Nu e prima dată.

- Bineînțeles că nu! Cred că există pe undeva o dragoste ascunsă între noi. De aia ne tot împungem!

- Crezi?

- Of, Doamne, bineînțeles că nu!

- Și atunci de ce te-a pedepsit?

Tânărul ridică securea în aer și încercă să imite mișcările bătrânului, însă nu nimeri decât în buturuga ce servea drept suport.

- Bunule, ce rost are să îți explic dacă nu cunoști o boabă engleză? tună nepotul, vădit iritat de eșecul său.

- Încercarea moarte n-are, ridică moșul din sprâncene. Dacă o să mai slobozi încă o dată securea așa, ai toate șansele să rămâi fără picioare. Dacă îmi spui ce ai zis pe englezește, atunci te învăț și eu cum să mânăuiești toporul. Dacă nu vrei, te fac de rușine la maică-ta.

- Știi ce, ești o vulpe și un șacal la un loc! Bine, bine, îți spun, numai nu mi te maimuțări atât. E vorba de un oraș, Leicester.

- Leicester? Asta cu maimuțăritul ai luat-o de la maică-ta.

- Da. E un oraș din Marea Britanie. Mă gândesc că de Marea Britanie oi fi auzit. Se scrie Leicester...

- Cum ai zis?

- L - E - I - C - E - S - T - E - R !

- Așa, Leicester.

- Se scrie Leicester, dar se pronunță *lestăr*. Eu nu l-am pronunțat așa cum trebuia, ci așa cum suna, pe silabe: *lei - sis - tăr*. Pentru asta am primit nota doi.

- Cum ai spus, *lestăr* sau *lăstar*?

- Of, știam eu că îmi bat gura de pomană!

- Bine, bine, mă las păgubaș. Nu se poate să-ți fi dat doar pentru atât nota doi.

- Ei, iată că se poate!

- Da' păi, pe vremea mea să știi că era mare lucru să iei nota doi. Ca să nu mai zic de unu!

- Ei, chiar unu nu am avut până acum.

- Ce s-a întâmplat după ce ți-a trecut nota? își șterse din nou cu palma fruntea asudată.

- După aceea am făcut gură, bineînțeles! I-am zis ceva de genul că nu mai trăim sub dictatură și că vremurile s-au schimbat. I-am sugerat să își schimbe puțin atitudinea și am întrebato dacă are habar ce înseamnă un principiu democratic. Și știi ce mi-a răspuns urâciunea? Știi? Mi-a răspuns că democrația înseamnă dictatura majorității. Atunci m-a enervat de-a binelea și i-am zis să își ia *lestărul* ei preaiubit și să și-l vâre *undeval*!

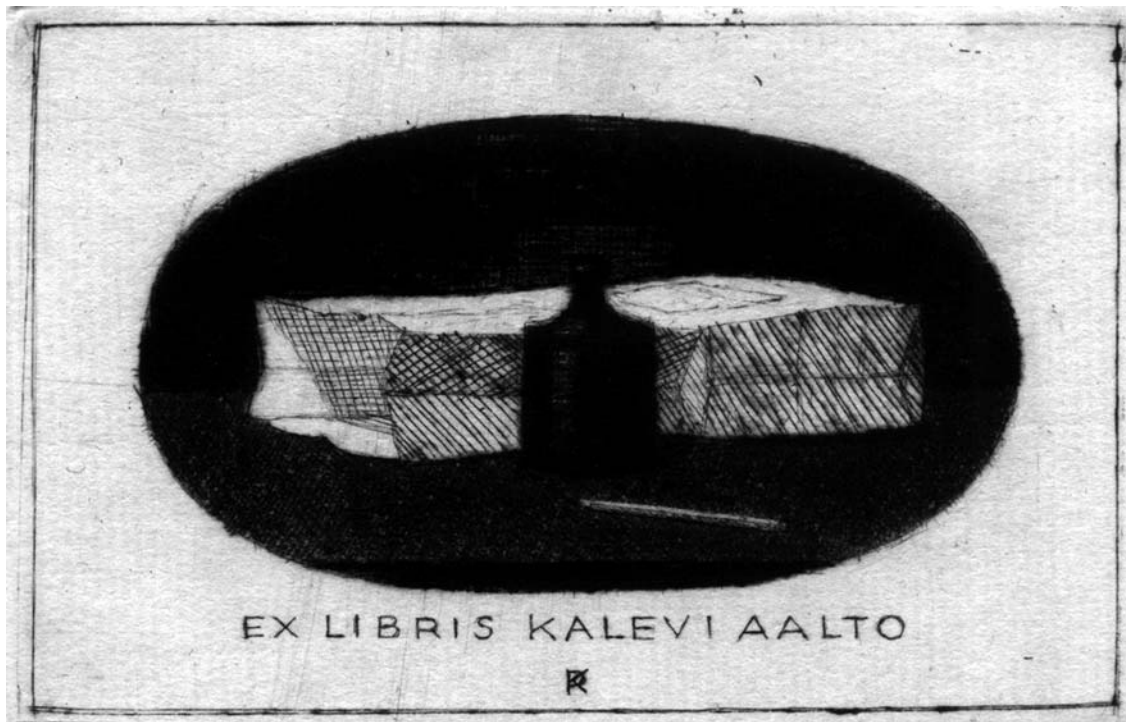

Yuri Liukshin (Rusia)

- Așa i-ai răspuns, măi bolovane?
 - Exact așa!
 - Da' de unde știi tu ce-i ăla, un principiu democratic, măi nepoate?
 - Există televizor, bunicule...
 Moșul se așază pe o buturugă și cioplea un ciot din cracă, despiciându-l în așchii subțiri și ascuțite. În spatele gardului din sârmă împletită își făcu apariția figura vecinei, o femeie bondoacă.
 - Ce faci, baci Onu, lucrezi din cur? râse ea energic.
 Moșul își continuă însă opera fără a schița vreun gest.
 - Ce vrei, vecină, tu nu mănânci din cur? i se adresă el pe un ton grav. Vecina încurcată își făcu de lucru și dispăru. Nepotul savură scena. Hai, băiete, să te învăț cum să tai lemne. Trebuie să înveți și tu, pe urmă să vezi ce mândră o să fie nevastă-ta de tine.
 - Mda. Domnul și doamna Lestăr. Ar suna grozav.
 - Nu trebuie să ridici securea până deasupra capului că atunci îți dai peste degetele de la picioare. O ții așa, ca mine, la semiînălțime și o lași să cadă ușor, fără să izbești prea tare.
 - Să trăiți, să *lestăr*-uiți!
 - Te uiți tot timpul să nimerești cât mai înspre marginea butucului, așa îl despici mai ușor. Ca să dai în mijloc, îți trebuie mult mai multă greutate în brațe.
 - Deșteaptă-te, *rumâne*, din somnul cel de *lestăr*!
 - Ce tot bombăni acolo cu *lecesteru'* tău? Hai și încearcă să-l tai așa cum ți-am spus, îi zise bătrânul, improvizând un paravan în fața ochilor cu ajutorul palmei, deranjat de soarele dogoritor. Se sprijină greoi pe o cadă de lemn. Aici e comoara mea. Butoiul ăsta va da cea mai curată țuică de prune. Ia spune-mi, nepoate, cum se zice la țuică pe englezește?
 - Bine, acceptă nepotul. Dă-mi *lestărul*!
 - Ce să-ți dau?
 - Les - tă - rul, adică securea.
 Băiatul schiță un cerc cu toporul în aer și îl slobozi în așa fel încât reuși să dezechilibreze butucul ce se răsturnă de pe suport. Bunicul râdea de el cu gura până la urechi.
 - Io te sfătuiesc să te pui cu burta pe carte, că nu ești făcut pentru tăiat butuci. Nu vrei să te concentrezi. „Cel ce își stăpânește mintea e mai presus decât cel ce cucerește o cetate!”
 Tânărul azvârle furios securea cât-colo, împrăștiind o grămadă de găini ce se aciuau printre găteje:
 - Știi ce, dă-le naibii de lemne și fă bine și-mi dă o lopată!
 - Măi, cum vorbești așa? Asta numai de la maică-ta ai fi putut auzi.
 - Îmi dai nenorocita aia de lopată?
 - Și ce vrei, mă rog, să faci cu o lopată? De abia știi să ții în mână o secure.
 - Vreau să ajung în America.
 - În America?
 - Da, chiar în America!
 - Cu o lopată?
 - Exact!
 - Și ce vrei mai exact să faci? Să te sui pe ea și să îți iei zborul?
 - Nu, tăntălăule! Vreau să sap!
 - Ei, nu mai spune!
 - Chiar așa. Am văzut la televizor că poți ajunge în America dacă sapi drept în pământ, până în partea cealaltă.
 - Aha.
 - Aha!
 - Și te încumeți?

Pertti Kaskipuro (Finlanda)

- Ce să fac, bunicule?
 - Te încumeți? Crezi că reușești?
 - Păi, dacă așa spune la televizor, atunci oricine o poate face.
 - Bine, măi bolovane. Hai să săpăm!
 - Mă ajuți?
 - Cum să nu. Ce, numa' tu ai vedea America? Stalingradul l-am văzut deja.
 - Bine, bunicule, dar nu știu cât de mult va dura.
 - Eh, cât poate fi? Imediat terminăm. Unde-s doi, puterea crește!
 Băiatul chicotește. Împinge cu lopata în pământ.
 - Uff, e cam tare pământul.
 - Nu e tare deloc. Lasă-mă să îți demonstrez eu! Pentru asta ai nevoie de hârleț. Cu lopata nu faci nimic. Știi cum facem, sap eu prima parte, tu mergi să îi ceri la maică-ta gălețușa și aduni pământul. Batem palma?
 - Da! chițai nepotul și o zbughi.

Pe când se întoarce cu gălețușa, moșul e în groapă până la genunchi. O umple cu lopata din trei mișcări.
 - Uff, ce grea e, bunicule!
 - Nu te grăbi, obosești repede. Uite, am dat deja de pământ moale. Acuși ajungem la apă. Poate facem o haltă prin *Lecester* înainte. Ce zici?
 - Chiar așa?
 - Ai să vezi.
 - Bine, golesc găleata și vin.
 - Nu te grăbi.
 Pe când se întoarce, bunicul e înghițit de pământ până la brâu.
 - Bunicule. Bunicule!
 - Da... da. Vorbește mai tare. Doar știi că-s mai tare de urechi.
 - Da' tare grea mai e găleata!
 - Ți-am mai spus că nu e tare pământul.
 - Ah, nu, ziceam că e grea găleata! Tare grea! Încă n-ai dat de apă?
 - Vrei să-i vezi pe americani?
 - Da...
 - Atunci dă găleata la umplut.
 - Dar nu mai pot..., se schimonosește nepotul. Împlântă hârlețul cu elan și iese din groapă sprijinindu-se în mâini.
 - Ai obosit, soldat? Nu am ajuns încă la *Lecester*.
 - Da, zise pe nas băiatul. Privirea îi e pironită mai adânc decât hârlețul în pământ.
 - Continuăm mâine? Ce zici?
 - Cât mai durează?
 - Asta nu știu să-ți spun. Dar sigur nu-i mai mult decât până la Stalingrad.
 - Și cât e până la Stalingrad?
 - Cam două săptămâni de mers pe jos.
 - Atunci continuăm mâine.

Mikhail Verholantsev (Rusia)

Despre timiditate

“Vă transpiră mâinile sau roșiți când aveți o întâlnire importantă? Sau poate nu puteți mânca sau dormi înaintea unui astfel de moment? Cercetătorii elvețieni au găsit soluția: un spray nazal care vă vindecă de timiditate. Oamenii de știință de la Universitatea din Zurich au testat această nouă soluție pe 70 de voluntari care sunt neliniștiți înaintea unei întâlniri importante și au obținut rezultate bune, scrie Il Messaggero online. Spray-ul emană o formă sintetică a oxitocinei, un hormon produs în mod natural de organismul nostru atunci când suntem îndrăgostiți, au explicat cercetătorii la Congresul Mondial de la Melbourne (Australia). Se pare că această substanță ne ajută să depășim fără timiditate momentele importante, să trecem cu bine peste obstacolele de fiecare zi, în relațiile cu străinii, colegii sau superiorii. Pentru a avea efect, produsul trebuie inhalat cu o oră înainte să ne confruntăm cu acele situații stresante care ne fac emotivi. Acum acest produs este testat la scară largă pentru a se verifica eventualele efecte adverse, iar cercetătorii spun ca va fi găsit pe piață începând de anul viitor.” (www.somn.ro)

Timiditatea, maladie a relaționării

Vianu Mureșan

Orizontul de reprezentări al timidului se compune din situații neîntâmpate, atitudini nemanifestate, porniri nefinalizate. Lumea lui e apăsată, scolastic vorbind, de ființa posibilului pentru care numai hazardul mai aduce, din când în când, câte un corespondent actual. Nu știe sau nu poate face ca formele închipuirii lui să se și încarneze relațional, distorsionat de prezumția pe nimic întemeiată a unor consecințe abnorme ale propriilor inițiative. Ceea ce simte nu manifestă, înfricoșat de o reacție contrară așteptării lui, iar ceea ce își dorește nu conduce înspre fapt, consumându-se în elucubrația redundantă a aceluiasi spectru de aprehensiuni, autoafectate. Timidul este acela care nu poate afecta lumea celuiilalt cu gama sau nuanțele propriei afectări – nu poate face pe cineva să-i corespundă simțirilor, să-i preia ideile, să-i asume crezurile, să-i asimileze valorile. Inhibat de hiperbola prezumată a efectelor propriilor atitudini, el se retrage la periferia practicii comunicaționale, decis că nu e încă momentul să se afirme, că nu are cadrul cel mai propice manifestării, că se mai poate amâna, în ideea că hazardul va reamenaja spațiul în care spectrele pornirilor lui potențiale și-ar găsi finalitatea.

Îndrăgostitul, căutătorul cunoașterii și credinciosul ar putea fi trei ipostaze revelatoare ale timidității, în temeiul evidenței că ele presupun contact cu anumite alterități – a unui partener, a unui mediu cultural activ, a unei autorități absolute transcendente. Ca îndrăgostit, timidul își consumă drama într-un teatru al fantasmelor pure, unde se joacă doar ceea ce dorește el, în ipostazierea sterilă a închipuirilor lui, fără colaboratori reali și fără spectatori. Privește ochi care nu-l văd, atinge trupuri care nu-l simt, sărută buze care nu-i răspund, își risipește retorica declarativă în preajma cuiva care nu-l ascultă, se devotază unei fantasme. Pasiunile lui evoluează într-o dramă cathară, în care distanța favorizează idealizări, inaccesibilitatea creează madone, iar fantasmalele asediază încetul cu încetul spațiul mintal, impunând o anume autonomie hipnotică. La modul efectiv nu sunt spuse cuvintele ce-i răsar în minte, nu sunt comportate gesturile, eliberate fantasmatic de spontaneitatea propriei sensibilități, nu sunt angajate inițiativele al căror răspuns ar putea acorda o alteritate la universul intențional propriu. Captiv unui vis pe care nu-l știe împlini, timidul își hrănește glosarul atitudinii practice cu semnificațiile insuficient exersate ale propriilor reverii. Inaderent alterității reale, timidul se iubește pe sine, ipostaziat ca partener al propriei

fantasme erotice, căreia dorințele proprii îi dictează tipurile de răspuns, îi induc modulul reactiv complementar.

În ipostaza de căutător al cunoașterii sau practicant al culturii, timidul nu se crede niciodată suficient de avizat încât să pună în circulație o ipoteză, să facă publică o idee, să propună o perspectivă interpretativă nouă sau un nou stil creator, chiar dacă s-ar crede posesorul vreunui dintre elementele enumerate. Se limitează la a consuma idei, convingeri și argumentații străine, sporindu-și complexul periferiei, proporțional cu vastitatea dezvăluirilor de opere și specii culturale noi. Infantilismul lui îl menține în stadiul dependenței ombilicale de crezuri, valori, convingeri și semantizări gata formulate. Dacă intră-n dispută, obligatoriu aduce mai devreme sau mai târziu argumentul autorității, exaltă valori și figuri de empatie universală, predică elemente de ortodoxie inerțială, recurge meticolos la ticuri și clișee, se mișcă în aria locurilor comune, unde se simte posesorul evident al legitimităților infailibile.

În sfârșit, ca purtător al vreunei identități religioase timidul nu crede decât în cadrele și între limitele vreunei predanii autoritare instituționale, nu caută decât un Dumnezeu oferit de alții, mefient față de sine și pornirile interrogative proprii. Rațiunea credinței lui este constituită din exemplul celuiilalt, dintr-o tradiție de expresie hagiografică, o modă sau chiar, la limită, un tic social. Deturul în timp al unei moșteniri ori, în spațiu, al unei asumări sociale constituie testul, trecut în preliminarii de natură mimetică, pentru ca timidul să-și compună un stil de religiozitate, niciodată singular, niciodată suficient de propriu și de riscant, încât să evolueze sub tensiunea vulnerabilității. Preponent al excelenței străine, lasă întotdeauna altuia sarcina autorizării unui mesaj ori a instituirii unei conduite, rezervându-și pentru sine agonia deriziunii, avocația descalificantă. De teamă să nu devină eretic, timidul se refugiază în dogmatism; nefericit în absența vreunei certitudini radicale, sfârșește prin a radicaliza o convingere circumstanțială, pe care-o socotește mai apoi îndrituit nucleu al vreunor adeziuni.

Timiditatea este, spre a utiliza o licență de limbaj kierkegaardiană, o maladie a relaționării. Nu există un timid în sine, ci numai în relație cu celălalt, ipostaziat sau nu, ori în spectrul unor relaționări posibile. Punându-i în față oglinda celuiilalt, timidul reflectă imaginea sinelui în

Evald Okas (Estonia)

modalități ce-l fac să se simtă failibil, inadecvat, fisurat, iar complexul propriei incapacități de manifestare îl face să caute evitarea uzului de relații. Viciul tactic al timidului constă în orientarea spre sine a intenționalității relaționale, învinșă de incapacitatea aderării la celălalt, care e generatorul activ sau pasiv al acelor specii intenționale ce-i fac manifestă carența. Timidul este un performer steril al posibilului, de care este confiscat, în așa măsură încât sfârșește prin a-l confunda cu actualul. Între lumea somptuoasă a reprezentărilor lui și cea a atitudinilor efectiv relaționale există o fractură totală sau, cel puțin, o discontinuitate, după gradul suferinței proprii timidului. Există o anume incapacitate de încarnare a fantasmelor în cazul oricărui individ sau tip uman, prin simplul fapt al limitărilor la care este supus, însă timidul își suplimentează inadvertențele cu lumea actualității prin inabilități de procedură, neîncredere, rezerve principiale.

Simptomele comportamentale ale timidității nu explică totuși esența acesteia, de natură psihologică, nici nu indică în direcția vreunei cauze. Lipsa exercițiului social, slaba antrenare relațională întreține timiditatea, oricare ar fi cauzele ei. Necesară, explicația psihologică ar rămâne oricum insuficientă. Adaosul sociologic ar putea să o completeze, dar nu să-i epuizeze conținutul. Problema timidului trebuie pusă tocmai în acest punct, unde se vede ființa lui în felul în care este, cu limitele și atitudinile precis manifeste. O raportare ontologică la timiditate nu este, de aceea, deloc improprie. Ba poate este chiar necesară, pentru că va trebui să ne întrebăm: ce conținut are ființa timidului, indiferent care ar fi cauzele carenței lui. Și încă, dincolo de faptul de-a considera timiditatea o carență comportamentală, e de văzut aspectul propriu-zis pozitiv al modului în care ea configurează un tip comportamental. Desigur, timiditatea nu e atitudinea ideală pentru cel care se definește în funcție de efecte obținute prin modalități pe care ea nu le comportă. Dar ea este oricum un mod al ființei umane, definit în circumstanțe sociale precise, de care depinde traiectoria cel puțin provizorie a unui individ. Ca atare a găsi orizontul corect al timidului, înseamnă să-i identifiți conținutul de ființă, ceea ce este el așa cum e, compoziția universului de reprezentări, de

afecțiuni și porniri proprii, modalitatea situării lui în relație cu ceilalți și în perspectiva timpului. Pare pretențios spus, și totuși o ontologie a timidității ar fi versiunea cea mai cuprinzătoare a realității ei, ca orizont în care intră insul uman propriu-zis, unde manifestă atitudini, efectuează gesturi, selectează valori și adoptă orientări.

O specificare trebuie adusă, e vorba nu atât de ontologia ființei timidului, cât de modalitatea acesteia. Între atribuțiile necesare ce țin de ființa umană nu intră timiditatea, dar în momentul în care apare ea începe să torsioneze calitatea manifestă a acesteia, devenind o modalitate sau gen. Ajustând limbajul la atare idei, corect ar fi nu să predicăm starea de existență a timidului, ci numai starea lui comportamentală. Legitim e așadar să spunem nu că „*individul cutare este timid*”, ci că acesta „*se comportă ca un timid*”, fără a forța în vreun fel inferențele. Desigur, pare consecvent să susținem, că din comportamentul timidului putem infera o stare de ființă a timidității, însă ținând seamă de faptul că manifestarea ei efectivă este socială sau relațională, niciodată nu ființa este cea care frapează sau exprimă ceva, ci numai modalitatea comportamentală. Ontologia modalității admite pe linie strict abstractă una a ființei, numai că nu e nevoie de aceasta, deoarece ființa nu se califică prin contingențele relaționale ale participanților la ea.

În conținutul ei de maladie relațională, timiditatea comportă câteva trăsături specifice care trebuie indicate. Timidul este agentul unor situații relaționale. În cadrul acestora el primește impulsuri, preia aprehensiuni și își compune reprezentări, manifestă reacții. Dintre agenții și instanțele sociale selectează numărul celor importanți pentru el, față cu care își creează traseele relaționale principale, manifestând interes, dezvoltând răspunsuri. Față cu aceștia atitudinea lui este de complexare asimetrică, elaborată fie printr-o falsă analiză, fie prin diverse impregnări emoționale. Ceilalți, sau unii dintre ei, i se reprezintă sub specia unor hiperbole, antrenând ca atare relaționări stângace, gesturi abnorme, răzbătând dintr-o intenționalitate vulnerabilă. Antrenat de situație în contact cu aceștia, timidul nu reușește să exprime decât aria fredonată a unor efuziuni dintr-o dată eclipsate. În el sporește tensiunea inconvertibilității propriului sentiment relațional la gestul social, capătă proporții nemulțumitoare finalitatea abreviată a inițiativelor stângaci manifestate.

În unele situații, comportamentul lui răbufnește în complementul superior al propriilor complexe, exercitat de regulă în relațiile cu persoane de grad secund sau periferice în componența lui societală, devine infatuit și presumțios, ca și cum asta i-ar compensa frustrările înregistrate în vasta panoplie a nereușitelor lui. Nemulțumirea de sine capătă atunci forma unei neputințe, incapacitate a reprezentării și exprimării conforme cu propria încărcătură psihică, sentimentul manifestării în răspăr a propriilor intenționalități. Dacă este conștient de sine cu suficientă acuitate, ceea ce ar însemna să-și identifice precis ipostaza în ființă, timidul se recunoaște un inadecvat al manifestării, un consecvent involuntar al duplicității naive. Textul reprezentat de figura lui retorică este un palimpsest, înscris peste șirurile estompate de umbră ale vechilor și nemanifestatelor versificări.

Timidități

Iulia Grad

Ne este dat destul de des să vedem sau să simțim timiditatea, numită impropriu și emotivitate sau rușine, această trăsătură de personalitate constituind, de fapt, eroina rândurilor care umează. Timiditatea desemnează, la nivelul simțului comun, manifestări foarte diferite, care variază de la bălbăială, roșeață a obrazilor, fâstăceală la simptome mult mai grave care depășesc simpla sfioșenie și sugerează tulburarea anxioasă socială sau fobia socială.

În ceea ce privește cauzele timidității, se vorbește chiar despre posibilitatea identificării unei gene a timidității, iar cercetările întreprinse pe șorice sugerează că nimic mai mult decât îndepărtarea unei părți infime a creierului ne-ar putea face mai îndrăzneți. Totuși, aceste descoperiri nu absolvă de vină părinții și mediul socio-cultural, care sunt în continuare considerați principalii vinovați de „stigmatul urechilor roșii.”

Timiditatea este unul dintre acele subiecte despre care nu se poate vorbi decât în cunoștință de cauză. Fie ești un specialist care a petrecut o perioadă îndelungată observând cu un ochi competent sfioși de grade diferite, fie te numeri printre cei urmăriți. Nicio șansă să fii specialist, așa că, din fericire pentru mine sunt una dintre, se pare numeroasele, persoane care prezintă această trăsătură sau după alții, tulburare de personalitate.

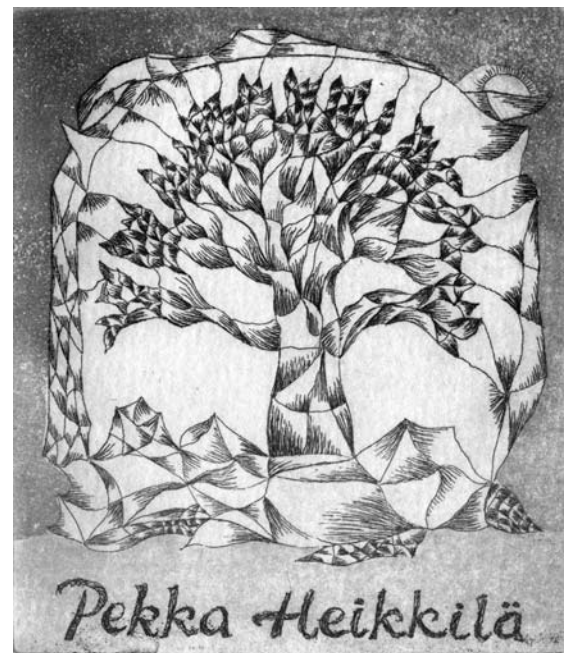
Există mulți factori care îl determină pe timid să afirme cu tărie că timiditatea nu face bine, ba mai mult dăunează atât timidului, cât și celor din jur. Nu cred că este necesar un efort intelectual prea mare pentru a ajunge la această concluzie. Oricum, dacă se dorește trecerea peste această fază, ajunge să îl amintim și să îl credem pe cuvânt pe Aristotel, care spune foarte clar: „Măreției sufletești e mai opus spiritul umil decât vanitatea. Căci micimea de suflet se întâlnește mai adeseori și defectul e mai rău.” Exemplele în acest sens sunt inutile, având în vedere faptul că, la cât de răspândit este „fenomenul” nu cred că există persoană care să nu sufere din cauza lui sau să nu se fi jenat vreodată în prezența vreunui rușinos. Căci, din păcate, asta chiar se întâmplă. Atmosfera stânjenitoare crește direct proporțional cu intensitatea roșului obrazilor și al urechilor sau cu stranietatea sunetelor și fluierăturilor produse de uscăciunea gurii care, la rândul lor aduc încă un plus de roșu aprins. Concluzia este clară: timiditatea trebuie învinsă! În vederea atingerii acestui scop indispensabil unei vieți cât de cât normale există o sumedenie de trucuri oferite de surse mai mult sau mai puțin specializate. Sfaturile precum: caută contactul cu ceilalți, poartă-te ca și cum nu ai fi timid, când interacționezi cu ceilalți încearcă să nu îți ferești privirea, arată cât de bine poți și fii o persoană pozitivă trădează o oarecare urmă de sadism dacă ne gândim la definiția oficială a timidității: „prezența inhibiției și disconfortului în situațiile sociale. Timiditatea include componente afective, cognitive și comportamentale. Componenta afectivă implică anxietatea și disconfortul psihologic, componenta cognitivă frica de evaluare negativă, gânduri auto-depreciative și conștientizarea excesivă a sinelui, iar componenta comportamentală implică slabe competențe sociale.”

Dacă însă presupunem prezența unei doze de masochism în bietul timid, putem afirma că aceste trucuri trebuie să aibă efect, din moment ce aplicarea lor înseamnă deja victoria asupra timidității. Totuși, compasiunea mă obligă să sintetizez elementele care au contribuit la ivirea unei situații în care timiditatea a fost, pot să o spun cu mândrie,

pur și simplu ignorată. Efectul, la care se ajunge fără suferințe și fără reacții adverse este însă de foarte scurtă durată. Astfel, este nevoie de conjunctura mai multor factori. Mai întâi, o oboseală cruntă coroborată cu o foame ajunsă în vecinătatea leșinului. Apoi, o coadă nu prea mare la casa supermarketului și o vânzătoare la rândul ei obosită și nemulțumită de patronii nemți. Probabil că o importanță oarecare o are și primul trimestru de sarcină. Toate acestea, plus o replică deranjantă din partea nemulțumitei și gata, timiditatea este învinsă fără drept de replică. Ba mai mult, își face apariția, îndrăznesc să spun, tupeul (care, trebuie să recunosc, rămâne, la intensitatea tupeului timid!). Ieșirea din scenă se face pe un ton triumfător, iar prietenii te privesc uimiți. Pentru a nu trăda importanța covârșitoare a momentului, spui cu o voce împăciuitoare că doamna o fi având o zi grea. Episoadele de acest gen sunt adevărate momente de glorie în viața unui timid, sunt episoade cu o încărcătură emoțională atât de puternică, încât sunt povestite dacă nu nepoților, sigur copiilor. Este adevărat, este improbabil să ai des parte de o conjunctură atât de fericită, însă cu siguranță funcționează.

Ei, dar ca să alungăm tonul acesta trist de „sunt timid, dar nu prea mă pot trata”, nu rămâne decât să ne gândim la părțile bune ale timidității. Astfel, timidul are de cele mai multe ori o aură (bănuiesc că roșiatică) de mister, ceea ce îl poate face interesant. Mai mult, dacă ai norocul să suferi de o timiditate foarte vizibilă, cu tot tacâmul plus elemente personalizate, ți-ai asigurat simpatia (înrudită cu mila) din partea grupului, de care însă este greu să mai scapi. Un alt avantaj important este că nu poți fi timid și arrogant în același timp, așa că tot nu e chiar așa de rău. Sau cine știe, pentru că uneori timidul, retras și tăcut poate părea arrogant. Magicul număr trei este suficient pentru a menționa câteva avantaje ale timidității.

Însă, din păcate, o altă descoperire importantă trebuie amintită, cu scopul de a determina timidul să pună în practică sfaturile utile despre care am vorbit mai sus: s-a dovedit că șoriceii neofobi, adică, până la urmă, timizi, mor mai repede decât cei neofili. Și sincer, nu cred că există un motiv mai bun decât acesta pentru a-i privi pe ceilalți în ochi, pentru a te purta ca și cum nu ai fi timid, pentru a arăta bine și a fi o persoană pozitivă.

Lembit Karu (Estonia)

Epoca timidității vs epoca acționismului

Ștefan Manasia

lui Joseph Beuys, preacinstiului șarlatan

Ca orice furaj-concentrat, și definiția din DEX acoperă prea puțin din sfera semantică, din nuanțele și alungirile *timidității*. Apoi, pot înțelege cuvântul numai într-un context dat, în istoria propriei vieți, să spunem. Nu poate fi *timiditatea* și o carapace pentru altceva? Nu poate ea compune și organisme simbiotice? Asta voi încerca să demonstrez în cele ce urmează.

Începutul inteligibil al vieții mele îl plasez în anii din urmă ai regimului Ceaușescu. Anii '80 ai secolului trecut. Prins de mic într-o cursă pentru șoareci (gri, igrasioasă, întunecată, avitaminizată, radiind rahitism, mirosind a cauciuc ars și clor de la combinat). Aerul pe care-l întâlnești în cyberfichiuile lui William Gibson după care toți cad pe spate. Sînt timid în fața părinților, a profesorilor, a milițienilor, a maistrului de la orele de lucru manual, a vînzătorului care mă înșală la cîntar, a securistului care apare în mijlocul orei de istorie. Ca să (ne) lămurească ceva. Dar și timiditatea mea are, *la bază*, o poveste, o *istorie*: n-am fost timid în paradisul meu preșcolar, de analfabet. N-am fost timid pe maidanele și-n ostroavele nesupravegheate. Eram, în – ar scrie Simona Popescu – acel *regnum puerile*, agresiv și răzbușător cu sora mai mică, cu dușmanii sorei mai mici, cu puștimea pe care *trebuia* s-o tolerez pe terenul de joacă, pe faleză, pe maidanele de la marginea orașului, în blocurile din jur. În cazul meu, alien se-nveșmîntează, cameleonic, cinic, pre-

inteligent, în carapacea timidității. A lui: uitați-vă ce note bune are, cît de cuminte stă la ore, cum ar putea să-i taie mîna lui Marius Stanciu, să pocnească o „pălugă” cu 5 ani mai mare, să-i schilodească, de unul singur, pe golănașii de la „DubluVe”? Să se lase schilodit în lupte inegale cu golani aproape adulți, numai pentru a răzbuna ofensa (de cele mai multe ori verbală)?

Manifestam o timiditate-agresivă, deghizată isteț. Păstram hangerul ascuns în anterieu, strămoșește. (Le) păream credul (în iconoclasmul meu), în acord cu Epoca de Aur, cu „deceniile de împliniri mărețe” pe care ni le livrau: părinții și sectoriștii, educatorii și poeții stadioanelor, radioul și televiziunea, romanele românești contemporane, CAP-iștii și UTC-iștii – și ei împotmoliți în aceeași timiditate. În conformism. În panică. În disoluție mentală. În smerenia socialist științifică. Dar, oare, cunoșteau ei și eliberările anarhiei pure, ale *fight-club*-ului de maidan, de subsol de bloc, de *tatami* înțesat de cuiburi de șobolan? Scăpau ei de bacilul ideologiei unice prin intermediul băii de acizi a violenței și animalității? Își scoteau slipul timidității înainte de a se strecura – solemn – în cada cu apă călduță?

Mă irită (că trebuie) să fiu în halul ăsta de retoric. (Fuck și eu ce pot...) Îi văd, îi întîlnesc și astăzi pe timizii monovalenți, copiii cumînți ai proletcultismului & pupincurismului. Îi văd și îi întîlnesc peste tot. Îmbrăcați bine și vitaminizați. Unsuși ca orice biluță din rulmentul Puterii. De la cei mai tineri la cei mai bătrîni, înșirați pe o

scară Richter a ticăloșiei sociale.

Timiditatea este, uneori, oximoronul violenței. Dar:

Timiditatea e, cel mai adesea, costumul protector al proștilor și incompetenților, al ipocriților și ranchiunoșilor (aceștia din urmă, neîntrați încă în mecanismul puterii). Ieri ca și azi. Of, tantiile alea, dramatice și timide, îmbujorîndu-se în fața unei buruieni lexicale! Of, masculii ăia care nu te pot privi măcar în ochi dindărătul ochelarilor cu ramă de firmă dindărătul ghișeelor securizate! Of, tipii revoluționari care performează limbajul de permafrost! Ieri ca și azi. Fuck off!

Slavă Domnului!, din subsolurile răsunătoare (drum & base, ethnojazz), din rockotecile drapate în vermină și negru, urcă popoarele adolescenților șfichiuitori. Internetul îl colonizează, lent, triburi ale dialogului isteț, guerrilele spiritului civic, alternativii din toate clasele sociale. Dacă nu putem extirpa timiditatea și cacofonia structurii de putere din societatea *lor*, să ne mutăm cu toții în lumea – permisivă și polifonică – a rețelei, în cluburile și asociațiile noastre... Să acționăm!

PS: Post scriptum-ul nu ți-l mai scriu așa cum am intenționat, dragă Oana, pentru că tu ești inteligentă și filozoafă și ți-ai dat deja seama că nu militez – de-amorul artei – împotriva timizilor adevărați, blocați în propria lor fiziologie, împotriva timizilor (aș zice) autentici și reci și retrași în lumea aia a lor. Unde nu știm dacă e așa cald și așa bine și dacă se poate ajunge în top. Știm numai că am dona un rinichi ca să intrăm, fie doar cîteva secunde, în lumea aia autentică și nonviolentă a timizilor adevărați...

Timiditatea în societatea postmodernă

Ioana Sigovan

Lipsa de îndrăzneală și încredere în forțele proprii, cum este definită această trăsătură comportamentală este o valoare aparent negativă, încadrată de psihologia modernă chiar în sfera patologicului. Caracterul discutabil și relativ al timidității constă în cauza ei care poate fi, conform domeniului de studiu menționat anterior, atât un dat genetic, cât și un produs al mentalității. Dacă timiditatea cultivată este înrudită cu un cult al modestiei, o cultură fondată pe respectul față de tradiție și față de reprezentanții autorizați ai acesteia (mentorul, părintele, profesorul etc.) sau este apanajul unei firi introvertite și al unui temperament melancolic, relația de comunicare pe care o viciază va spune ceva anume despre subiectul în cauză.

În funcție de cele două contexte de apariție a timidității, ne putem referi la ceea ce studiile de specialitate numesc timiditate amoroasă, culturală și socială. Timiditatea amoroasă este caracteristică adolescenței și reacției în fața unei contradicții: cea dintre instinct și rațiune. Studiile, dacă nu epuizează acest subiect, cu siguranță îi deschid misterele educând gestul. Interconectată cu mentalitatea istorică și etnică, timiditatea amoroasă poate fi favorizată sau combătută.

Timiditatea culturală este un caz cu totul special, referindu-se la raportul omului cu tradiția prin

educația și formarea lui intelectuală. Diferențierea de bază apare între civilizația occidentală care educă în spiritul ambiției absolute, a posibilității nelimitate și deschise a celui care încearcă, eșecul fiind raționalizat prin interogarea istoriei, a sistemului și, pe de altă parte, civilizația orientală care blamează slăbiciunea de caracter și sancționează individul pentru insuccese, meritele revenind cadrului de formare a acestuia.

În cele două accepțiuni de mai sus, timiditatea înseamnă incapacitatea de a acționa spontan, teama și reținerea față de exprimarea liberă și inhibarea judecării morale, intelectuale a individului. În continuare mă voi referi la *timiditatea socială* ca la o relație în curs de cronicizare în condițiile în care capitalismul culturii favorizează propriile-i nevroze. Spațiul social ca spațiu de joc poate întreține două tipuri de relații: socializarea și sociabilitatea. Prima apare în spiritul narativizării experienței empirice a cotidianului, a doua este o relație omogenă între anonimi, fără temporalitate narativă, un aici și acum al măștilor și rolurilor sociale. Dar înainte de social, timiditatea pornește ca reacție la o prezență străină relației stabilite între sine și lume.

Deși născută între Renaștere și Revoluție, noțiunea de individ se definește prin dimensiunea interiorității înainte de a o opune unor spectatori sociali/sociabili. Ortega Y Gasset crede că umanul

se definește prin capacitatea de interiorizare percepută ca o reculegere în sine și contemplare a ceea ce îi este exterior omului, pentru ca ieșind din sine, acesta să își proiecteze subiectivitatea asupra lumii. Denaturarea acestui proces, el o numește perturbare, alterare, în sensul de raportare la alteritate pentru concluziile legate de experiența vieții. Ori, umanul înseamnă numai acel rod al convingerilor dobândite prin meditația introspectivă.

Nesiguranța individului descentrat din sine, răspunsul lui mecanic și mimetic la stimulii exteriori, fără regăsirea scopului propriu, cred că ajunge în sfera timidității. Și totuși, teama resimțită ca expunere dureroasă a propriei decizii unei evaluări exterioare, presupune încă acea conștiință a *valorii*, a *responsabilității* și a *riscului*, care sunt cele trei principii care certifică autenticitatea acțiunii umane.

Societatea modernă supune individul nervozității schimbării perpetue și relativității tuturor valorilor, moralei ambivalente care nu mai poate garanta actele omului. Noua cultură este antiumanistă în raport cu caracterizarea umanității făcută de Ortega Y Gasset, pentru că separă scopul și efectele actelor umane de premisele lor și de responsabilitatea individuală. În același timp, cucerirea libertății de automodelare nu mai este înțeleasă ca desăvârșire a sinelui, ci ca posibilitate de a schimba roluri, de a fi mereu altul.

În cadrul relațiilor interumane, această heteronomie e încadrată de mulțimi psihologice sau neotriburi, în terminologia lui Baumann, celebrând izbucnirile spontane și efemere, dar și sociabilitatea ca joc de măști în care fața este ascunsă. Neacționând niciodată ca totalitate, individul își

pierde justificarea intrinsecă a actelor sale, supunându-se unui bine comun. Liniștea pe care o câștigă în schimb este cea a non-deciziei, raportându-se la un cadru fix de reguli. Nici în forul interior arbitral conștiinței nu se mai raportează la etica intimității, ci la cea a anonimatului mulțimii. Dacă etica intimității însemna cunoașterea celui alt ca alteritate simetrică dar unică, omul rămâne acum singur în mulțimea în cadrul căreia devine un element interschimbabil. Modernitatea valorizează prezentul și prin aceasta, factorul de risc al oricărei relații cu lumea este ridicat, cu atât mai mult cu cât omul a pierdut suportul tradiției și al transcendenței.

A fi timid înseamnă a avea rezerve și devine sinonim cu a fi inadaptabil, incompatibil cu masele, incoerent în discursul sociabilității. Până aici, această complexitate se poate unifica sub voința lucidă de opoziție și puterea de a te bucura de sine fără concursul celui alt, însă atunci când postura de vinovat este supusă judecății eticii postmoderne, timiditatea va fi recunoașterea înfrângerii, sau a durerii singurătății ca resimțire a unui gol. Cultura occidentală cultivă sociabilitatea care transformă intimitatea în singurătate, face din adâncirea în sine o pierdere de sine prin impresia că acțiunea se petrece în exteriorul ființei. În schimb, naufragierea printre lucruri este perturbarea ordinii interioare, anonimizarea.

Timiditatea culturală presupune insularitate. Aceasta este receptată negativ pentru că, nu se încadrează în discursul universal. Subiectivitatea ezită în a se exprima pentru a nu fi judecată. Astfel, individul este educat să se teamă de a fi același cu sine. El poate fi mereu altfel, îi propune societatea capitalistă, cu condiția ca multiplicitatea măștilor să substituie expresivitatea complexă a feței.

Concluzia mea, evocând bolile metaforice ale epocilor culturale marcante ale istoriei cuprinse în lucrarea lui Susan Sontag (*Boala ca metaforă*), este că spre deosebire de perioadele analizate de ea, boala societății actuale este una mentală (mentalitară). Paradoxul în epoca libertății de exprimare este că ea nu oferă niciun instrument potrivit evaluării intrinseci a individului și că valoarea acestuia trebuie tradusă în rol social pentru a nu fi retorică. Acum garanția valorii umane se găsește în exteriorul subiectului, ba mai mult, interioritatea trebuie să devină un bun comun. Timiditatea blochează actul extrovertirii, dar vindecarea ei denaturează raportul intrinsec dintre scopul și efectul intenționat. În orice direcție am merge, comunicarea se falsifică după același model al "falsei întâlniri" la care se referă Buber.

M. Gaickov (Rusia)

intermezzo clujean

Un universitar de modă veche

Petru Poantă

S-a născut în 1913 și, la vârsta aproape biblică a întemeietorilor în Geneză, este încă foarte viu. Abia adus de spate, îl întâlnești zilnic prin oraș, mereu dispus să schimbe o vorbă cu cineva, dar mai ales prezent în mai toate locurile unde cultural se întâmplă ceva. Are o miraculoasă dependență de cultură și de evenimente publice ale acesteia. Bătrânețea biologică e compensată de o curiozitate intelectuală uimitoare, cumva nefirească la o vârstă la care individul își exhibă de regulă ideile fixe și sensibilitatea posacă. Crișan Mircioiu, căci despre el este vorba, ostentează prin vitalitatea sa luminoasă, una ale cărei surse sînt de natură preponderent spirituală. Cu siguranță, existența sa nu s-a consumat nici frenetic, nici apatic, ci în acord cu un proiect destinal. A avut, adică, ritmul unui om cu destin. Mai are doar vreo cinci ani pînă la împlinirea unui secol și nu stă o clipă. Îl vezi la diverse simpozioane, la vernisaje de expoziții și la lansări de cărți. Merge la teatru și la operă. Cumpără cărți și chiar opere de artă, însă nu ca să adune, ci cu sentimentul tonic al întreținerii ambianței sale originare. El s-a format în anii '30 ai secolului trecut, în atmosfera universitară îmbibată de cultură a Clujului. Își începe cariera în medicină, cu specialitatea chirurgie. Extraordinar și cu un aer de poveste rămîne faptul că la cununie i-a fost naș poetul Octavian Goga. S-a căsătorit atunci cu fiica lui Onisifor Ghibu, unul dintre făuritorii României Mari și principalul reformator al învățămîntului românesc. Din 1937 își începe o strălucită carieră universitară la Clinica Chirurgicală I, dublată de aceea de chirurg practicant. Activitatea științifică rămîne și ea extrem de fecundă, cristalizînd într-o operă care numără sute de lucrări și comunicări. A publicat însă și câteva studii monografice cu o vibrație umanistă, depășind stricta specialitate: *Albert Schweitzer* (1983), *Omagiu Iuliu Hațieganu* (1985), *Omagiu Victor Papilian* (1988), *Onisifor Ghibu la a 20-a aniversare a Universității Daciei Superioare* (2001), *Theodore Billroth și chirurgia* (2002). Toate acestea constituie emergențe ale unui fenomen singular în mediul universitar transilvan. Istoricii vieții universitare și cei ai culturii l-au numit Școala Medicală Clujeană. Ca realitate propriu zisă, el denumește performanțele mai puțin obișnuite din mai toate disciplinele medicale. După Unirea din 1919 s-au format aici câteva somități ale medicinii, multe dintre ele cu prestigiu internațional. Clujul devenise locul privilegiat de actualizare a vocațiilor fondatoare. Parcă aici începea totul și creștea miraculos într-un timp concentrat. El atrăgea oameni valoroși de pretutindeni, oferindu-le șansa afirmării. Crișan Mircioiu, bunăoară, venea din Cîmpina, dar a devenit în vreme un clujean "fundamentalist", cu un sentiment indestructibil al apartenenței la acest spațiu cultural matricial. Să mai spun, apoi, că întemeietorii și urmașii imediați ai Școlii Medicale n-au rămas niciodată niște riguroși și autiști profesioniști. Cei mari au mereu deschidere spre cultura înaltă, spre artă și chiar spre creație. Unii trăiesc cu nostalgia catalizatoare a omului renaștantist, precum și în orizontul unui umanism consistent. Sînt specialiști de anvergură în domeniu, cu o formidabilă morală a muncii și a datoriei. Modelul arhetipal al unei asemenea lumi este Victor Papilian, cel care absolvise nu

doar Facultatea de Medicină, ci și Conservatorul (clasa vioară). A reformat integral anatomia, elaborînd primul tratat performant, și astăzi valabil; în interbelic a fost și director al Operei și al Teatrului, a scris cîteva cărți excepționale de proză, a înființat Institutul de Anatomie descriptivă și topografică etc. A creat în Cluj o ambianță, amprenta căreia o poartă prin ani și Crișan Mircioiu. Una dintre mărcile acestor oameni exemplari este modestia dezvoltată dintr-un anume tip de noblețe sufletească și dintr-o foarte activă conștiință a comunității. De aici provine vocația unei vieți utile, structurală existenței lui Crișan Mircioiu. El refuză starea de odihnă, de așteptare resemnată a sfîrșitului. Prezența în lume nu poate fi decît dinamică, iar

Evald Okas (Estonia)

viața personală are un rost în măsura în care o consacră unui interes obștesc. De zeci de ani, astfel, Crișan Mircioiu s-a devotat, printre altele, conducerii Universității Populare din Cluj-Napoca. Profesorului și chirurgului de odinioară li s-a substituit pedagogul umanist, conservînd aproape intactă o specială fervoare a dăruirii. Crișan Mircioiu, așadar, este în multe privințe un om exemplar. În ținuta sa ușor desuetă pare că aparține altei lumi, însă prezența sa plină de o energie pozitivă desfide orice impresie de anacronism. În dezacord cu multiplele frustrări ale semenilor și cu relativismul dezabuzat al vremii, el reiterează o mentalitate de învingător și de om așezat în rosturile sale. Reprezintă, în fond, tipul cetățeanului deplin pentru care valorile comunitare esențiale nu sînt vorbe în vînt, ci reflexe organice ale comportamentului cotidian. Socializarea constituie pentru el o formă a generozității și a libertății individuale. De fapt, generația sa a construit civilizația autohtonă a Clujului contemporan și imaginea emblematică a orașului universitar. Într-o asemenea perspectivă, Crișan Mircioiu are calitatea exponențială a unui întemeietor și a unui model.

teologia socială

Noul Statut al Bisericii Ortodoxe din România

Radu Preda

Întrarea în vigoare, la începutul anului trecut, a noii Legi a cultelor a atras după sine necesitatea ca toate cultele religioase recunoscute să înainteze Guvernului, spre luare la cunoștință, statutele și codurile de canoane după care acestea se conduc. Nu este cazul aici să intrăm în miezul chestiunii dacă o astfel de procedură este sau nu firească, dacă era sau nu oportun ca statul să își rezerve plăcerea de a controla simbolic și juridic ceea ce prin conținut ține oricum de autonomia cultelor respective. Cert este faptul că, în ceea ce ne privește, această cerință legală a prilejuit ducerea la capăt a unui proces de adaptare, modificare și completare a Statutului Bisericii noastre. Practic, din 1990 încoace, nu a existat ședință a Sfântului Sinod care să nu aducă amendamente la Statutul din 1948, cel înaintat autorităților de stat de la acea vreme. Revenirea la libertatea de exprimare și de acțiune a Bisericii în societatea românească post-comunistă s-a reflectat într-o multitudine de precizări, adăugiri și corecturi menite să armonizeze Statutul BOR cu noile realități. Puțini consilieri în Patriarhia Română mai aveau o viziune de ansamblu și cunoștințele detaliate asupra prevederilor statutare. Hățișul vechilor și noilor articole, unele schimbări fiind operate pe marginea unor prevederi modificate deja, obliga la o abordare complet nouă, adică la alcătuirea unui Statut. Lucrul la acesta a început în primele luni ale anului trecut, moartea Patriarhului Teoctist reușind, așa cum era de așteptat, să pună în umbră importanța acestui proces legislativ eclezial. Alegerea successorului și aprobarea noului Statut s-au petrecut în mare viteză, de unde și prima critică: lipsa de transparență.

Practic, proiectul de Statut a fost înaintat Eparhiilor la începutul verii și, cu excepția sinoadelor mitropolitane și eventual a câtorva funcționari din administrațiile locale bisericesti, nu a fost dezbătut public. Prezentarea proiectului la conferințele preoțești nu poate fi considerată nici pe departe o dezbateră în adevăratul sens al cuvântului. Facultățile de Teologie nu au fost implicate în procesul de redactare și nici asociațiile și fundațiile care funcționează cu binecuvântarea Sfântului Sinod. S-a cultivat cu obstinație ideea că formularea unui astfel de document este apanajul canoniștilor. Or, aceștia sunt în număr extrem de limitat: doi-trei pe întreaga Patriarhie. La cea de-a XVIII-a întâlnire a Societății pentru dreptul Bisericilor Răsăritene (cu sediul actual la Viena), care a avut loc în septembrie 2007 la Cluj, lipsa canoniștilor români a fost suplinită cu succes de prezența teologilor sociali și a juriștilor interesați de teme canonice, fapt sugestiv pentru suferința profundă a unei discipline pentru care teologia românească era cunoscută cândva la nivel inter-ortodox și inter-confesional. Ceea ce ar fi trebuit să fie formulat din perspectivă ecleziologică de către canoniști și, în general, de teologi a ajuns să fie fixat în articole seci de funcționari având nefericita și păguboasă experiență a formalismului birocratic. Pe scurt: în loc să fie expresia eclezialității

depline, a trupului Bisericii lui Hristos din România, noul Statut a eșuat de la bun început din cauza unei mentalități juridiciste, de castă, prea puțin deschisă la ritmurile vieții cotidiene a credinței celor pe care pretinde că îi reprezintă. Lipsa de transparență a atras după sine lipsa de legitimitate.

A doua critică fundamentală decurge oarecum natural din starea descrisă mai sus. Lipsa de preocupare pentru o minimă transparență s-a completat cu preocuparea aproape obsesivă de a asigura și spori prin noul Statut puterea episcopului în Biserică în detrimentul unei viziuni sinodale autentice. Mai mult decât atât, prin eliminarea completă a laicilor de la luarea deciziilor majore - în primul rând la alegerea membrilor ierarhiei superioare - și proclamarea puterii supreme și unice a Sinodului, s-a operat și o foarte subtilă și periculoasă deplasare a aceleiași puteri de la multiplu la unu, de la ierarhii care formează Sinodul la cel care îl prezidează. Prin restrângereri succesive ale sensului sinodalității, de la ansamblul corpului eclezial - reprezentat de episcopi, clerici de mir și laici - la sinodalitatea strict episcopală, s-a ajuns într-un final la concentrarea simbolică a aceleiași sinodalități într-o singură persoană. Această mutare de accent este cu bătaie lungă. Fără să anticipăm prea mult, suntem deja în fața unei formule de aplicarea căreia va depinde tipologia umană a viitorului eșantion conducător în Biserică. Într-o perioadă în care avem nevoie de încurajarea misiunii și a prezenței sociale a Bisericii, de la parohie la Patriarhie și de la Seminar la Facultate, adică la toate palierele vieții ecleziale, noul Statut dă un semnal, pur și simplu, demobilizator. Faptul că sinodalii au ajuns la constatarea antropologică potrivit căreia Adunările parohiale sunt formate

Evi Tinemets (Estonia)

nu doar din bărbați, ci și din femei, că sunt prevăzute mai multe sarcini ale Consiliului parohial și ale Comitetului de femei, că este acceptat un grad ceva mai mare de autonomie administrativă - toate acestea sunt practic anulate de refuzul categoric de a oferi principiului sinodalității sensul deplin.

Dacă până de curând ecleziologia ortodoxă critica pe bună dreptate juridicismul și centralismul din Catholicism, iată că acum, grație noului Statut al Bisericii noastre, avem un exemplu la îndemână atât de juridicism fad, rupt de vitalitatea și dinamica vieții întru Hristos, cât și de centralism autocrat. Ca de atâtea ori în istoria Bisericii, nu ne mai rămâne decât să nădăjduim că spiritul va învinge litera legii, că vom păstra autenticitatea Ortodoxiei în ciuda defectelor ortodocșilor.

Iurii Liukshin (Rusia)

dezbateri & idei

Sustinerea cutumiară

Evoluția cunoașterii Uniunii Europene de către români

Sergiu Gherghina

De mulți ani, practic începând cu negocierea de aderare a României la UE, românii se situează în primele locuri la două categorii. Prima dintre acestea este optimismul referitor la viitor, exprimat de cele mai multe ori în termeni economici. Cu toate că există și alte state post-comuniste care au aderat la UE și care au avut performanțe economice superioare nouă, românii percep viitorul pozitiv. Cea de-a doua categorie, pe care voi insista în acest articol, reflectă susținerea pe care românii o acordă UE: David Easton diferențiază în anii '70 două tipuri de suport: difuz și specific. Suportul difuz implică susținerea acordată sistemului pe ansamblu. Astfel, dacă românii ar susține în mod difuz UE, atunci ar vedea-o ca pe un monolit ce acționează în conformitate cu așteptările lor. Suportul specific se referă la anumite elemente din cadrul unei instituții care determină cetățenii să-i acorde susținerea. În cazul nostru, cetățenii care au suport specific ar putea să nu susțină UE deoarece percep deficitul democratic de la nivelul Parlamentului, Consiliului și Comisiei Europene. Clarificând aspectele conceptuale referitoare la suport, dilema constă nu atât în tipul de suport pe care îl manifestă românii față de UE, ci cum pot face acest lucru ținând cont de gradul extrem de redus de cunoștințe pe care îl au despre organizația la care am aderat de peste un an. La nivelul anului 2001, Eurobarometrul pentru statele candidate indica faptul că, alături de Bulgaria, România are cel mai mic procent de cetățeni informați despre UE. În 2004, când opt state post-comuniste au aderat, împreună cu Cipru și Malta, mai puțin de unul din 10 români cunoștea câte state membre sunt în UE sau dacă europarlamentarii se aleg în mod direct de către cetățenii fiecărui stat-membru.

Cunoașterea reflectă nivelul general de informare al românilor referitor la UE. Două întrebări adresate în Eurobarometrul opiniei publice sunt menite să surprindă atât informarea la nivel general, cât și cunoașterea unui aspect specific celei mai vizibile instituții europene. Întrebarea ce corespunde primei categorii se referă la numărul de state membre ale UE, iar respondentului nu i se cere să menționeze câte state sunt, ci să răspundă cu „adevărat” sau „fals” la enunțul: „În acest moment UE are 15 state membre?” (în întrebare se specificau 12 înainte de 2004). Prin urmare, un cetățean informat ar trebui să răspundă „fals”. Întrebarea referitoare la instituțiile europene se referă la modalitatea în care este ales un europarlamentar. Respondentul are de ales între aceleași opțiuni de adevăr sau falsitate, iar întrebarea este: „Sunt europarlamentarii aleși în mod direct de către cetățenii europeni?”. După cum știm cu toții în urma exercițiului electoral din 25 noiembrie 2007, răspunsul corect este „adevărat”. La o primă vedere, întrebările par a fi ușoare din două considerente principale. În primul rând, cetățeanului nu i se cere să specifice câte state membre sunt, ci doar să identifice dacă numărul menționat este adevărat. Astfel, pot exista repondenți care deși nu au idee câte state sunt în UE, pot oferi răspunsul corect. În al doilea rând, cea de-a doua întrebare nu solicită elaborarea unui răspuns complicat, ci prezintă modalitatea de alegere a parlamentarilor europeni,

iar cetățenii trebuie doar să o recunoască. Să vedem însă cum se prezintă situația în cazul românilor.

Am analizat eurobarometrele începând cu anul 2004, momentul în care România ar fi trebuit să devină membru UE, dar datorită procesului lent de reformă nu a fost îndeplinit acest lucru. Definesc drept cunoaștere a UE răspunsul corect la ambele întrebări. În anul 2004, mai puțin de 3% dintre români au reușit să ofere răspunsurile corecte la cele două întrebări, în vreme ce de două ori mai mulți bulgari cunoșteau cele două aspecte. Nivelul s-a triplat în toamna aceluiași an ajungând la aproape 8% pentru, iar anul următor unul din zece români să aibă cunoștințe despre UE. În 2006 nivelul a crescut cu încă două procente, fapt îngrijorător în condițiile în care România adera la 1 ianuarie 2007. Imediat după aderare există un salt spectaculos, procentul respondenților ce identificau răspunsurile corecte ajungând la 25%. Toate acestea în condițiile în care pentru același moment post-aderare bulgarii se situează la 40%.ⁱ

În condițiile în care atât de puțini români cunosc ce înseamnă UE, de ce o susțin? Toate alternativele ce urmează sunt explicații logice ce trebuie cercetate în detaliu pentru a se dovedi veridicitatea lor. În primul rând, românii pot avea susținere față de UE datorită asaltului mediatic la care au fost supuși din partea politicienilor și oamenilor publici în ultimii 5-6 ani. Armonizarea pozițiilor elitei politice a rezultat nu doar în discursuri pro-europene concertate în timpul campaniei, ci și în afara acesteia. Au existat multiple emisiuni realizate despre UE, se discuta despre necesitatea aderării, despre rolul pe care UE l-a avut în democratizarea instituțiilor naționale. Toate acestea sunt adevărate, dar discursurile au fost ținute pe fondul necunoașterii elementelor de bază despre UE. Deși văzută drept factorul extern de presiune necesar diminuării corupției, sporirii eficienței în domeniul administrației publice, diminuării birocrăției, sporirii responsabilității clasei politice, UE rămâne pentru foarte mulți români o mare necunoscută. Și după aderare România este statul european cu cele mai scăzute rate de răspuns corect la cele două întrebări.ⁱⁱ Totuși, trebuie remarcat impactul pe care aderarea l-a produs la nivelul cunoașterii, numărul românilor dublându-se în acest sens. Vom vedea care va fi nivelul de informare asupra aspectelor de bază ale UE după Eurobarometrul ce a succedat alegerile europarlamentare unde foarte mulți cetățeni ar fi trebuit să afle răspunsul corect la cea de-a doua întrebare.

O a doua explicație posibilă este aceea că românii văd în UE mișcarea liberă a capitalurilor, porțița de plecare spre o viață mai bună. Numărul emigranților crește constant în ultimii trei ani, iar oportunitățile de dezvoltare sunt diferite din momentul în care vizele au fost eliminate. În acest context, UE este deseori echivalată cu statele vestice cu un trai de viață ridicat și cu posibilități de evoluție profesională. Deschiderea frontierelor, percepută în special de studenți și muncitori, este un factor ce trebuie luat în calcul în evaluarea susținerii românilor pentru aderare. În plus, odată cu aderarea celorlalte state, există anumite modele pozitive care ne sunt prezentate prin intermediul canalelor media.

În acest sens, țara ce deține actualmente președinția UE, Slovenia, a reușit în interval scurt să intre și în zona Euro, fiind cea mai de succes economie post-comunistă.

În fine, reflectat și în titlu, este posibil ca românii să fi înțeles de la bun început că UE este un aspect pozitiv, iar susținerea aderării României nu poate fi decât benefică. Poate acesta este și motivul pentru care românii au fost în permanență primii în topul optimismului referitor la aderare, indiferent de anul și nivelul la care s-a situat suportul. Această explicație a continuării cutumelor, a perseverării în obiceiurile deja dobândite fără a chestiona foarte mult o credință de bază nu este atât de ciudată. Românii au susținut UE indiferent de refuzurile din Franța și Olanda referitoare la Constituția Europeană. În plus, referindu-ne la nivelul de informare al românilor, aceștia nu s-au informat mai mult despre UE în perioada ce a urmat acestor eșecuri instituționale.

Susținerea unei organizații fără a ști foarte multe despre aceasta ar suna ciudat pentru mulți. Însă, există multe exemple din celelalte state europene ce pot scădea gradul nostru de uimire. De exemplu, o bună parte a populației olandeze a votat împotriva Tratatului Constituțional în 2005 fiind siguri că acesta prevedea elemente despre aderarea Turciei (accentuate de cei ce se opuneau constituției), iar în respectivul document nu era nici măcar o aluzie la Turcia. În același timp, românii cunosc UE prin prisma a ceea ce îi interesează. Se gândește foarte mult în termeni economici, „cu stomacul”, iar UE continuă să reprezinte mirajul dezvoltării. În fapt, pentru mulți dintre români, beneficiile aduse de aderare se reduc la aspecte economice. Astfel, un subiect de pe agenda cotidiană este reprezentat de taxa de unică înmatriculare. Aflată deja la a doua versiune și având candidați puternici din partea partidelor, această taxă este vehement combătută de către UE care a și acționat statul român în judecată. Cumpărătorii mașinilor din străinătate susțin în acest demers organismul european deoarece aduce beneficii directe buzunarului propriu. Exemple de acest gen pot fi regăsite în trecutul apropiat din mediul autohton (taxa de frontieră de la Giurgiu), dar și în experiența altor state care au sfârșit cu sancțiuni pentru încălcarea normelor comunitare.

Indiferent de cât de multe știu românii despre funcționarea UE, continuă să o susțină. Chiar mai mult, românii se situează la antipodi, comparativ cu celelalte state europene, când este vorba despre cele două aspecte: cea mai puțină cunoaștere, cea mai mare susținere. Fiecare își alege ce îi place despre UE și, comparând-o cu instituțiile autohtone, nu au decât varianta susținerii. Este mult mai eficientă decât ce avem pe plan local, are acțiuni coerente, nu este învăluită în atât de multă corupție și, uneori, aduce beneficii semnificative (amânăm dezavantajele pentru un articol viitor). În plus, am creat o tradiție a susținerii UE, nu putem să ne declarăm dintr-o dată nemulțumiți după ce timp de 9 ani am încercat să aderăm și, probabil, ne va lua tot atât pentru a ne integra. Ceea ce nu știm, nu ne poate afecta sau, în termeni mai duri, „ignoranta înseamnă binecuvântare”. Prin urmare, slăbiciunile instituționale ale UE nu ne afectează percepția despre aceasta și nici nu ne limitează posibilitatea de a spera la mai bine prin dobândirea statutului de membru. Ceea ce poate ar trebui să ne îngrijoreze este durata acestor beneficii.

ⁱ Datele sunt luate din Eurobarometrele 2004-2007.

ⁱⁱ Pentru comparație, vezi rapoartele prezentate pe pagina UE pentru primăvara anului 2007.

remarci filosofice

Logos, mit și adevăr (I)

Jean-Loup d'Autrecourt

Societatea Alpină de Filosofie (SAP) din Grenoble a organizat anul trecut un ciclu de cinci ateliere de filosofie pe tema adevărului. Am avut plăcerea și onoarea să fiu invitat pe 7 februarie (2007) pentru a inaugura prelegerea de deschidere cu titlul „Ce este adevărul?”. Succesul acestei prelegeri filmată, înregistrată și editată de primăria orașului, a fost atât de mare încât eram oprit de persoane cunoscute sau necunoscute pe stradă, care mă felicitau și care îmi cereau înregistrarea video a prestației mele. Faptul mi-a făcut plăcere cu toate că nu m-a surprins, deoarece sunt obișnuit cu succesul cursurilor de la univestate, când amfiteatrele mele sunt pline de studenți în timp ce colegii mai bătrâni abia dacă au doi trei studenți pierduți prin sală. De aceea am să rezum aici o parte din discursul liber ținut la Biblioteca municipală din centrul orașului, orientându-l pe raportul dintre *logos*, mit și adevăr. Ideea de bază a acestui articol este că *logos*-ul nu reușește să dea socoteală pe deplin despre adevăr; în schimb discursul mitologic ne poate revela care este esența adevărului. Precizare importantă, teza mea nu susține că adevărul ține de domeniul mitologiei, al ficțiunii sau al imaginarului. Aici intervine filosofia, cu rolul ei principal educativ, pentru a ne elibera de ignoranță și pentru a ne conferi autonomie intelectuală, astfel încât să efectuăm singuri ascensiunea către adevăr. Voi susține această concepție cu ajutorul alegoriei peșterii din dialogul lui Platon, *Republica*, cartea a VII-a.

1. Logos și adevăr

Întrebarea „Ce este adevărul?” este una dintre cele mai dificile și mai importante din istoria filosofiei. Miza este multiplă, deoarece răspunsul la această întrebare presupune: elaborarea unor teorii ale cunoașterii (importanță gnoseologică); construirea unor teorii științifice fiabile care să dea rezultate precise, exacte, corecte (importanță științifică); elaborarea unor concepții morale corecte, deoarece nu putem concepe o filosofie morală fără noțiunea de adevăr (importanță etică); validarea credințelor noastre, deoarece nu este interesant să urmărim credințe și idei false (importanță religioasă și ideologică).

Este o chestiune care prezintă multe dificultăți; însă voi arăta aici una singură, plecând de la care, voi construi întregul articol. Atunci când formulăm întrebarea „Ce este adevărul?”, întrebare de tip general, dorim să dăm o definiție noțiunii de adevăr! Nu-i totuna cu a întreba „Care este adevărul?” Cei mai mulți oameni vor efectiv să știe care este adevărul în cutare situație sau în legătură cu un anumit eveniment particular. Aceasta din urmă este o problemă particulară, care nu țintește generalul; ea este interesantă pentru polițistul care face o anchetă, pentru avocat, pentru judecător sau pentru orice alt domeniu particular de cercetare. În schimb prima întrebare, aceea a definiției, nu poate fi formulată decât de filosof. Ea o presupune pe cea particulară; altfel spus, dacă vom reuși vreodată să aflăm ce este adevărul, am putea pe urmă, într-o situație particulară oarecare să știm care este adevărul. Aceasta este subtilitatea care se ascunde aici. Este deci vorba de o dificultate de principiu. Să o explicităm în contextul filosofiei contemporane de factură analitică, așa zisă anglosaxonă.

În acest curent, în urma numeroaselor dispute și a aprigelor confruntări, s-a ajuns la concluzia disperată pentru unii, îmbucurătoare pentru alții, că *nu există definiție a adevărului*. Altfel spus, ne aflăm într-un fel de impas conceptual: nu dispunem de mijloacele necesare pentru a oferi o definiție fiabilă a adevărului. Într-adevăr toate definițiile cunoscute sunt criticabile. Astfel, noțiunea de adevăr, care este cea mai prețioasă, cea mai căutăată, pare imposibil de atins. Dar dacă se întâmplă astfel, poate că nu este din „vina” adevărului, ci datorită definiției.

Deci ce înseamnă a defini? A defini înseamnă a face apel la rațiune, la *logos*, pentru a enunța un adevăr. Orice act de definiție este un act rațional, adică aflat sub semnul *logos*-ului. Dacă am utiliza concepția tradițională a definiției, ca simplă identitate sau tautologie („=”), așa cum a fost apărută de Gottlob Frege, tot despre un act rațional este vorba, un act de identificare aflat sub semnul *logos*-ului, deoarece face apel la principiul suprem al gândirii, principiul de identitate ($a=a$). Faptul acesta este evident și în cazul concepției lui Bertrand Russell despre definiție. A defini înseamnă a stabili o *identitate definițională*: între ceea ce se află la stânga semnului de identitate definițională („=def”) și ceea ce se află la dreapta acestuia; între *definiens*, cum spun latinii, ceea „ce este de definit” și *definiendum*, adică ceea „ce definește” ceea ce este de definit. Expresia formală implicită este mai simplă decât forma sa verbală explicită: *definiens* =def *definiendum*.

Deci trebuie să procedăm astfel, să facem apel la logică, la rațiune, la *logos* și să spunem că adevărul „este prin definiție” ceva anume. Dar dacă actul de definire, act rațional prin excelență, eșuează în această tentativă, înseamnă că *logos*-ul este neputincios în a spune ce este adevărul. Este prima parte a tezei susținute aici. O teză negativă și cam prea tare. Deci trebuie atenuată și completată. A doua parte a tezei este că discursul mitologic (*mithos*) ar putea să ne spună ceva mai mult despre adevăr. Pentru a susține prima parte a tezei voi discuta două dintre cele mai cunoscute teorii ale adevărului: adevărul corespondență și adevărul coerență. Bineînțeles că există o mulțime de alte teorii ale adevărului, ba chiar avem de-a face cu o adevărată *inflație filosofică* contemporană, care-și are echivalentul și în alte domenii. Însă nu voi putea discuta aici toate aceste teorii inflaționiste ale adevărului; pe de o parte acestea prezintă un interes minor, iar pe de altă parte ele pot fi criticate foarte ușor.

a) Adevărul corespondență

Adevărul corespondență se cheamă astfel, datorită *criteriului* pe care-l considerăm pentru a da socoteală de acest tip de adevăr: este criteriul corespondentist. Ce înseamnă? Este foarte simplu, ba chiar vulgar: ceva este adevărat dacă corespunde realității, dacă există relație de corespondență. Deci trebuie nuanțat. Mai întâi, atunci când vorbim despre adevăr, trebuie să ne situăm la nivelul limbajului, al cuvintelor, al rațiunii, al ideilor. Reformulat, acest criteriu de corespondență afirmă că trebuie să existe corespondență între ceea ce spun, ceea ce gândesc, între cuvintele și ideile mele, pe de o parte și realitatea obiectivă, pe de altă

parte. Exigența aceasta este atât de cunoscută că ne apare ca un fel de truism, ca un fel de criteriu trivial; dar asta este. Atunci când afirm că „este întuneric afară”, pentru ca enunțul să fie adevărat, trebuie să corespundă faptului real. Privim pe fereastră, remarcăm că este întuneric și suntem toți de acord, deci este adevărat.

Cu toate acestea încă nu știu ce este adevărul, ce înseamnă adevărul. Dispun doar de acest criteriu care-mi permite să spun că într-o anumită situație este vorba despre adevăr corespondență. Este tipul de adevăr care a durat cel mai mult în istoria filosofiei, mai mult de douăzeci și cinci de secole. Îl găsim deja în *Metafizica* lui Aristotel. Filosoful grec afirmă: „A spune despre Ființă că nu este și despre neființă că este, aceasta este fals; și a spune că Ființa este, iar neființa nu este, aceasta este adevărat”. Este faimoasa definiție corespondentistă a adevărului a lui Aristotel, care a marcat istoria filosofiei.

Regăsim această concepție la scolastici sub expresia latină bine cunoscută: *Veritas est adequatio rei et intellectus*; adevărul este adecvația dintre realitate și intelect. Este vorba despre același lucru, *adecvație, corespondență*, vom vedea mai târziu la Kant, *conformitate*. Trebuie să existe adecvație, corespondență, conformitate între ceea ce gândesc, ceea ce spun și lumea reală; altfel nu este adevărat. Kant operează deja o schimbare în teoria adevărului, deoarece acest criteriu i se pare insuficient și îi adaugă criteriul de coerență, însă fără a critica teoria corespondentistă.

Dar Gottlob Frege, filosof german (sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea), unul dintre cei mai importanți logicieni din toate timpurile, a făcut o critică radicală a teoriei adevărului corespondență, în lucrarea sa *Scrieri filosofice*. Este un filosof foarte tehnic, dificil de citit; el ridică probleme chiar și specialiștilor. Există în aceste scrieri un paragraf important unde Frege compară imaginea tabloului catedralei din Köln cu catedrala reală. Pentru ca să fie corespondență între una și cealaltă (el utilizează termenul de *coincidentă*), trebuie ca prima să coincidă cu cea de-a doua. Or, se vede că faptul nu este posibil. Obiectele respective nu au aceleași forme, nici aceleași structuri: unul este bidimensional, celălalt tridimensional ș.a.m.d. Deasemeni bacnota de 1 marcă germană comparată cu moneda respectivă nu coincid. Cu toate că există aici o confuzie între „corespondență” și „coincidentă”, critica fregeană rămâne valabilă. Deci nu putem avea corespondență perfectă între ceea ce spunem și ceea ce este.

Dar și mai grav, nici nu știm care este relația de corespondență între limbaj și realitate! De exemplu, în fraza „La această masă se află așezați doi conferențieri”, numărul elementelor care o compun nu este același cu cel al obiectelor din realitate; deasemeni structura enunțului nu este aceeași ca în realitate. Atunci despre ce corespondență este vorba? Or adevărul, înțeles ca adevăr absolut (Frege era sub influența lui Platon), nu poate tolera aproximații, confuzii, neclarități; deci criteriul corespondentist nu satisface exigențele adevărului; prin urmare trebuie evacuat. Trebuie înlocuit cu alt criteriu: *coerență*.

b) Criteriul de adevăr coerență

Altfel spus, trebuie ca limbajul să fie coerent. Este adevărat ceea ce spun aici, în fața dumneavoastră, discursul meu va fi considerat ca fiind adevărat, dacă voi satisface condiția de *non contradicție*, altfel spus, dacă nu mă contrazic.

Dealtfel, primul lucru pe care-l facem atunci când ascultăm pe cineva sau când citim un text este de a sesiza contradicțiile; acestea sunt cele mai importante motive de critică ale cuiva. Este un criteriu mai tehnic; dar fără a intra în detalii de logică formală, să reținem că acest criteriu coerentist funcționează, dacă nu violăm principiul de non contradicție. Ce este acest principiu?

Este tot un principiu suprem de gândire, un principiu logic, ca și principiul identității. Tot Aristotel l-a considerat ca atare. Bineînțeles că această exigență față de discurs exista deja în *Dialogurile* lui Platon, și în mod sigur la presocratici. Din păcate nu mai dispunem de textele lor, nu se mai păstrează decât anumite fragmente. Dar este evident faptul că filosofii încercau să nu se contrazică. Excepție făceau unii ca Protagoras sau Gorgias; doar ei puteau să spună „bineînțeles că pot să afirm ceva și contrariul”. Sofiștii sunt cei care nu respectă principiul de non contradicție.

Însă Aristotel, tot în *Metafizica*, îl considera ca un principiu fundamental: „nu putem afirma în același timp *ființa* și *neființa*, nu putem spune că ceva *este* și *nu este* în același timp”. Știu, ați putea să contestați poziția mea și să susțineți că este posibil, că adesea ne contrazicem, că suntem confrunțați în viață cu situații imposibile. Aș putea să-l citez pe Ludwig Wittgenstein, în *Remarci filosofice* și *Despre certitudine*, ca să vă ajut, care spune că putem iubi și detesta pe cineva în același timp; și sunt de acord cu el. Cunoaștem toți astfel de stări emoționale, psihologice, sentimente contradictorii etc. Da, dar acest fapt nu ține de logică, de *logos*, ar spune Frege. Adevărul trebuie considerat în domeniul logicii, al raționamentului, al enunțurilor, al limbajului. De aceea se exclude

din logică tot ceea ce ține de psihologie; nu putem confunda cele două domenii.

Din păcate nici acest criteriu coerentist nu este fiabil. Și adevărul coerență a fost criticat. Dau aici doar două exemple. Să considerăm un sistem de propoziții, care trebuie să fie coerent dacă vrem ca să fie adevărat. Dacă fiecare propoziție este adevărată și niciuna nu contrazice o alta din același sistem de enunțuri, în acest caz el este adevărat; criteriul de coerență este satisfăcut. Dar în același fel, pot construi un sistem de enunțuri false, care nu se contrazic și care deci sunt coerente. Prin urmare pot avea un sistem de propoziții false și care este coerent! Mincinoșii profesioniști și mitomanii cunosc foarte bine acest lucru; ei încearcă să rămână coerente cu orice preț, chiar dacă astfel nu fac decât să se afunde și mai mult în minciună. Au intuiția faptului că coerența este un criteriu de adevăr care le va permite în același timp să-i păcălească pe ceilalți. De ce mincinoșii, manipulatorii au un succes atât de mare? Pentru că criteriul coerentist este insuficient pentru a garanta adevărul.

O altă critică pe care o putem face acestui tip de adevăr, constă în a pune în concurență două teorii științifice, care sunt considerate adevărate. Exemplul mecanicii cuantice și al mecanicii relativiste este elocvent. Enunțurile acestor teorii sunt coerente. Ambele teorii pot explica fenomene și experiențe, au o putere explicativă deosebită; dar în același timp ele sunt concurente. Atunci pe care să o preferăm, cum să facem astfel încât să alegem? Pentru că ne este greu să le conciliem. Or acest fapt introduce o anumită îndoială cu privire la relevanța criteriului de coerență, înțeles ca criteriu exclusiv de adevăr.

Poate că este un criteriu necesar, dar nu

suficient. Poate că celălalt criteriu de corespondență este deasemeni necesar, însă nu este nici el suficient. Este motivul pentru care Kant, în manualul său de *Logică*, a propus ambele criterii în același timp. O teorie a adevărului trebuie să corespundă mai întâi exigenței de *coerență*, adică de *adevăr formal*; gândirea trebuie să fie coerentă cu ea însăși, spune Kant. Și deasemeni trebuie să răspundă exigenței de *adevăr material*; trebuie să existe *conformitate* între ceea ce spunem și ceea ce este. Dar Kant deasemeni poate fi criticat, deoarece remarcăm că cele două criterii, chiar luate împreună, nu reușesc să satisfacă exigența de adevăr. Putem să invocăm din nou exemplul de mai devreme, cu cele două teorii fizice, deoarece ambele sunt coerente și conforme realității, însă sunt concurente.

Din acest motiv filosofii contemporani, în special cei de orientare analitică, au propus o mulțime de concepții și de criterii de adevăr; aceste teorii au apărut în secolul trecut ca ciupercile după ploaie, una mai criticabilă decât cealaltă. Este deci suficient să reținem că teoriile cele mai importante, discutate aici, sunt problematice. Totuși, în discursurile noastre, trebuie să fim cel puțin coerente și conformi cu realitatea, știind că acest fapt este insuficient ca să ne garanteze adevărul teoriilor noastre.

În concluzie la această primă parte a articolului, pot afirma că avem de-a face cu un impas conceptual în diferitele concepții despre adevăr. *Logos*-ul nu poate garanta adevărul, deoarece nu ne permite să formulăm definiții fiabile despre adevăr.

11 ianuarie 2008, Grenoble

pharmakon

Moshe Idel în exegeza contemporanilor săi

Cătălin Bobb

Numărul recent al revistei *J.S.R.I. (Journal for the Studies of Religion and Ideologies, www.jsri.ro)* este dedicat profesorului Moshe Idel și se bucură de participarea unor specialiști de la prestigioase universități din America, Israel sau România. E destul aici să amintim nume precum cele ale lui Michael Fishbane, Michael Zank, Zehuda Liebes, Maria Radosav sau mai tânărul Jonathan Garb. Despre Moshe Idel am mai vorbit cu altă ocazie, într-un articol anterior în *Tribuna*, nr. 106, *Cât de simplu poate fi un savant*. Eserile publicate în onoarea lui Moshe Idel vin să pună în evidență schimbarea de paradigmă în studiul Cabalei ce are loc odată cu apariția lucrării *Kabbalah: New Perspective* în anul 1988 (traducerea în românește a apărut în anul 2000 la editura Nemira cu titlul *Cabala: Noi Perspective*). Dacă până atunci, a vorbi despre Cabala însemna a invoca cu deosebire opera lui Gershom Scholem, după apariția cărții *Cabala: Noi perspective* a vorbi despre Cabala presupune a vorbi despre G. Scholem, pe de o parte, și despre Moshe Idel, pe de alta.

Dintre textele găzduite de *J.S.R.I.* dedicate operei gânditorului evreu originar din România vreau să atrag atenția asupra câtorva articole și mai cu seamă asupra unuia ce mi s-a părut edificator în raport cu opera și puterea ideilor pe care Moshe Idel le vehiculează. În articolul *Idel*

on Spinoza, Warren Zev Harvey ne arată modul în care Spinoza preia de la Abulafia două concepte fundamentale pentru scrierile sale, anume: *Deus sive Natura*, respectiv *amor Dei intellectualis*. Harvey aduce argumente în favoarea analizelor lui Moshe Idel care relevă că Spinoza nu ar mai fi fost Spinoza fără Abulafia. Desigur, ne spune Harvey, Idel nu este unicul exeget care insistă asupra recuperării unei tradiții a literaturii evreiești medievale în gândirea lui Spinoza, însă este singurul care identifică similitudini de neeludat între Abulafia și Spinoza. Mai mult, atunci când vorbește despre Moshe Idel, unul din criticii recunoscuți ai acestuia, Isaiah Tishby, discipol al lui Scholem, propune aproape un „concept”, acela de pan-abulafism (avînd în vedere influențele cunoscute, dar mai ales necunoscute ale lui Abulafia „asupra altor gânditori cabaliști medievali, asupra cabaliștilor creștini și evrei din Renaștere, asupra cabalei din Safed, asupra mișcării lui Sabatai Tzvi sau asupra celei hasidice”).

Harvey nu contestă nici demonstrația pe care Idel o face în cazul lui Spinoza, nici obiecțiile pe care Isaiah Tishby le aduce la adresa lui Idel. El este mai degrabă preocupat să releve modul în care Idel răstoarnă orice fel de interpretare tradițională, clasată, indiscutabilă, atunci când se hotărăște să abordeze un anumit subiect. Din acest prea scurt, dar fascinant, articol scris de

Harvey putem inductiv trage următoarele concluzii. Atunci când Idel publică lucrarea *Cabala: Noi perspective* viața culturală a studiilor cabalistice capătă un nou ritm. Ceea ce se întâmplă e faptul că nu se mai poate scrie despre Cabala fără Idel, indiferent dacă ajungi să fii critic sau apologet al operei sale.

Această stare de fapt este pusă în evidență și de Daniel Abrams în articolul *A critical Return to Moshe Idel's Kabbalah: New perspectives: An Appreciation* sau de Ron Margolin în *Moshe Idel's Phenomenology and its Sources*. Un alt exemplu care vine să nuanțeze și să evidențieze originalitatea demersului lui Idel și modul în care acesta reușește să evidențieze filonul cabalistic al unor opere majore ale gândirii evreiești este și articolul lui Sandu Frunză *Aspects of the connection between Judaism and Christianity in Franz Rosenzweig's philosophy*. În *The Star of Redemption*, Rosenzweig operează cu trei concepte fundamentale: creație, revelație și mîntuire. Analiza filosofică a acestor concepte nu poate ocoli demersul pe care Idel îl face în încercarea de a evidenția faptul că modul în care Rosenzweig formulează aceste structuri este inspirat din surse cabalistice.

Lărgind puțin lucrurile, aș dori să mai relev faptul că diferența majoră, sesizabilă, dintre Scholem și Idel în studiul Cabalei, așa cum ne apare după lectura acestui număr omagial, este că Scholem are o viziune monolitică, o metodologie esențialistă, pe câtă vreme Idel are o viziune plurivocă, o metodologie „eclectică”.

Ar mai fi de spus că pentru Idel *gândirea, praxisul și scriitura* maeștrilor cabaliști trebuie studiate sub aceeași grilă axiologică. Impactul pe care îl au analizele lui Idel relevă că gândirea acestuia trebuie privită și prin prisma importanței contribuției sale la studiul fenomenului religios în general, nu numai în studiul Cabalei. ■

interviu

Sub semnul pentadei

de vorbă cu academicianul Alexandru Surdu

Academicianul Alexandru Surdu împlinește, pe data de 24 februarie 2008, vârsta de 70 de ani, o vârstă a maturității intelectuale și filosofice. Prin vasta sa operă de investigație filosofică, operă a cărei armătură conceptuală s-a cristalizat prin cercetări logice profunde și sistematice, având astfel platforma necesară elaborării unui sistem filosofic propriu, fapt unic în peisajul filosofic românesc sub semnul pentadei. De altfel, a și apărut primul volum al acestei doctrine «Problema transcendenței», Editura Academiei Române, București, 2007. Ne bucurăm sincer să fim contemporani cu un filosof român în viață.

Teodor Vidam: *Disponem, în mod normal, de cinci degete la o mână, circumscrisă în cerc, simbol al perfecțiunii, ființa umană atinge în cinci puncte circumferința acestuia, dar avem numai cinci simțuri? Nu cumva unificarea acestora (fondul apercipitiv) care duce la sine e făcută posibilă de un al șaselea simț, cel intern?*

Alexandru Surdu: Discuțiile despre numere și semnificația lor au rămas, de la pitagoreici până în zilele noastre, interesante și chiar captivante, mai ales după ce au fost puse în joc aplicațiile lor neașteptate, în arhitectură și estetică în genere (pictură, sculptură etc. o parte dintre ele fiind menționate în **Pentamorfoza artei**), dar și mai curios, în fizică și astrologie. Nu există încă o disciplină științifică riguroasă a **numerologiei**, adică a numerelor în genere cu semnificațiile lor categorial-filosofice (Unul primordial etc.), aritmetice, geometrice, fizice și, firește, a multiplelor combinații posibile cu tot felul de numere. Există mai mult lucrări despre semnificațiile mistice și oculte ale numerelor, neagreate, firește, de către poziționiștii științifici. Oricum, una dintre problemele perene ale numerologiei a fost aceea a **numerelor privilegiate** și apoi, într-o formă sau alta, a consecințelor pe care le implică acceptarea unor astfel de numere. Pitagoreicii cunoșteau Soarele și șapte planete, dar considerau că trebuie să mai existe încă două pentru a fi zece. Și, începând cu Aristotel, s-a tot răs de pitagoreici până în 1930 când a fost descoperită a noua planetă (Pluton), după a opta (Neptun, în 1846). Ce s-ar mai fi distrat pitagoreicii!

În legătură cu "simțurile", de data aceasta în spirit aristotelic, este vorba despre cele cinci care au organe corespunzătoare și, mai recent, localizări cerebrale, spre deosebire de simțul orientării, echilibrului etc. Facem abstracție aici de considerarea eronată a epifizei (glanda pineală) sau a timusului ca "organe" ale unor simțuri.

Perspectiva sinergetică a psihologiei și mai ales a parapsihologiei, adică a cumulărilor energetice, asociate, exercitării simultane intensive a organelor de simț în anumite condiții limită (ca moartea aparentă) care ar legitima stările de conștiință transpersonală, ar sugera ceva de genul obțineri unuia sau a mai multor simțuri relativ diferite de cele obișnuite sau care să aibă o altă funcționalitate. Ele nu pot fi însă experimentate.

A vorbi despre un "simț" al simțurilor în accepția curentă nu este altceva decât a pune în discuție starea de conștiință, care însă nu este corespunzătoare simultan pentru toate cele cinci simțuri, prioritare fiind văzul și auzul. De unde și expresia: "era numai ochi și urechi".

Logico-metodologic nu contează numărul

degetelor, planetelor sau simțurilor, ci posibilitățile de combinare a două entități, elemente, forțe etc., opuse sau contrare, cu predominanța uneia sau a celeilalte, cu echilibrarea, anularea sau integrarea lor în formațiuni binare, triadice, tetradice sau pentadice. Aici se dovedește că formațiunile cu mai mult de cinci componente, momente, faze etc. sunt reductibile la cele pentadice sau subpentadice ($6=3 \times 2$; $2+2+2$; $4+2$; $5+1$, ...), fără să ofere alte posibilități combinatorice. Aceasta, în ciuda faptului că numerele mai mari de cinci aveau și mai au încă semnificații mistice. Este cunoscut însă că și misticii apreciau valențele numerelor mai mari decât cinci apelând la combinații de numere sau figuri geometrice subordonate: Steaua lui David = două triunghiuri; Septenarul = triadă + tetradă; Octonarul = Unu (divinitatea) + trei (sufletul) + patru (trupul) ș.a.m.d.

- *Triunghiul semiozei a lui Ch. S. Peirce permite prin-o înlănțuire logică accederea la adevărul corespondență a lui Aristotel. Cum se poate ajunge la un adevăr moral evident prin el-însuși?*

- Referința la pragmatism în legătură cu adevărul moral este potrivită din mai multe motive. Cel mai important este legat de faptul că pragmaticii nu se referă la Existența nemijlocită, adică la situații obiectuale preexistente enunțurilor despre ele, ci la Existența Reală, adică la situații care urmează a fi realizate pe baza unor enunțuri (idei, teorii etc.). Și, în al doilea rând, se referă la situații utile, favorabile pentru cel care le înfăptuiește. Din această cauză se consideră că adevărul este un fel de specie a binelui. Numai că și minciuna sau falsul poate să le producă unora binele, ceea ce separă pragmatismul de moralitatea în accepție tradițională.

Nici enunțurile morale nu se referă de regulă la situații preexistente, iar când o fac, presupun **adevărul invers** a situației preexistente la enunțul moral. Dar situația nu poate să fie adevărată sau falsă, ci adevărată sau inadecvată enunțului moral, față de care situația sau fapta este considerată morală, sau nu. Dar enunțul moral este adevărat sau nu? Adică, tradițional vorbind, poate fi și el confruntat cu ceva, căruia să-i corespundă sau să nu-i corespundă?

Aici se manifestă deosebirea moralității față de pragmatism. O faptă poate să fie morală chiar dacă produce (și chiar o face de regulă) mai mult răul decât binele celui care o realizează, iar adevărul enunțului nu depinde cu nimic de binele acesta și nici falsul de contrarul binelui.

Dar enunțurile morale sunt de regulă imperative și, ca și cele pragmatice, se referă la realizarea unor situații sau fapte inexistente încă. Cele "adevărate" pragmatice sunt cele care produc binele. Cele morale, care nu depind nici de bine, nici de rău, nu devin adevărate prin realizarea faptelor și nici false prin nerealizarea lor (indiferent de consecințe). Mai ales că majoritatea nu sunt îndemnuri de a face, ci sunt interdicții, de genul celor daimonice care îl opreau pe Socrate să facă ceea ce nu ar trebui. Iar acest "ar trebui", cu referință nedeterminată, plasează disenția într-un domeniu nu numai "dincolo de bine și de rău", ci și dincolo de adevăr și fals. Căci, "ar trebui" este diferit de trebuie să fie (bine sau rău), ca și de este sau nu este (adevărat sau fals).

- *Diferențele calitative dintre limbă și limbaj readuc în prim plan raporturile dintre național și*

universal. Cum considerați Dvs. aceste raporturi în prezent?

- Generalizarea limbajului simbolic de tip logico-matematic în domeniul științelor, ca și impunerea unei limbi (ca engleza) și a câtorva (ca germana și franceza în sfera occidentală) reprezintă o soluție firească (nu există geometrie, să zicem, de limbă engleză sau germană) și chiar tradițională (cazul limbii latine sau grecești în Evul Mediu). Rămâne însă filosofia și literatura, mai ales poezia, care au particularități lingvistice naționale. Dar mai sunt și alte mijloace de exprimare, mai ales artistice: muzicale, picturale, sculpturale, arhitecturale, dansuri, jocuri, obiceiuri, tradiții, vestimentație și, firește, credințe.

Dacă există tendința universalizării științifice, cu reflexul globalizării (cel puțin de principiu) economice, se impune totuși tendința paralelă a particularizării culturale. Este greu de spus cine câștigă competiția universalizării, chiar dacă ține de limba predominant științifică. Pentru moment are câștig de cauză puterea militară, căreia i se iartă toate fărădelegile. Ceea ce nu înseamnă că acestea vor fi și uitate: agresiunea, minciuna, crima.

Dar toate acestea țin, spenglerian vorbind, de civilizație și nu de cultură. Cine nu prinde trenul civilizației sau ajunge numai la ultimele vagoane, scapă mai ușor de obișnuitele deraierii parțiale și are speranța salvării, dacă sare la timp, de la catastrofele feroviare periodice. Dacă nu este grăbit, așteaptă trenul culturii sau, vorba lui Aristotel, mai bine merge pe jos.

- *Cum ne putem salva de la spusa lui P. Valéry "Între neant și pura întâmplare / Eu m-am născut un semn de întrebare"?*

- Este tot mai evident că, în ciuda oricărei aparențe de petrecere a lucrurilor la întâmplare, Existența Reală, adică ceea ce realizează omul din Existența nemijlocită cu care l-a înzestrat Divinitatea sau, pentru atei, pura întâmplare, este o construcție care se face după un anumit plan. O construcție grandioasă care se ridică unde trebuie sau este coborâtă, pe alocuri, unde se dorește. Se face, cum se zice, cu compasul și cu echerul. Sunt puțini aceia care înțeleg ce se petrece și chiar mai puțini aceia care fac planurile petrecerii. Oamenii obișnuți se împart astăzi după cum se comportă față de mersul lumii, intră pe fluxul ei, plutind mai departe sau se opun, rămânând izolați și dispersați sau fiind scufundați de valuri. Lingvistic vorbind, trec de la limba rusă la limba engleză, uitându-și naționalitatea; de la salopetă la blugi ș.a.m.d.

Ceea ce rămâne ca un semn de întrebare este țărâna. Care, într-adevăr, nu mai înțelege nimic. El a stropit cu sudoare și sânge fiecare palmă din pământul acestei țări, pe care l-a considerat sfânt. Or, vede astăzi că nu mai are niciun preț. Îl lasă în paragină și pleacă. Se așterne pustiul peste sate, doar la răscruci de drumuri nămolose mai vezi acele ciudate monumente străjuite de vulturi prăfuiți de vremuri, pe care mai poți citi cu greu acea inscripție bizară: "Spuneți generațiilor viitoare că noi am dat aici jertfa supremă pe câmpul de onoare!". Cu timpul se va șterge semnul exclamării și va rămâne subînțelesul și, din păcate, atât de omenescul semn de întrebare.

Interviu realizat de
Teodor Vidam

Ideal și generație

Începând cu acest număr, revista Tribuna publică opiniile mai multor tineri despre idealul (idealurile) vârstei și ale generației lor, uneori văzute și de alții. Întâmplător, autorii sunt studenți (Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării), liberi, prin urmare, mult mai liberi și mai sinceri cu visele, decepțiile și utopiile lor. Sinceritate care presupune, implicit, o invitație la dialog. Pe o temă și mai multe întrebări trecute, uneori cu indiferență, în subsolul paginilor de istorie și cultură românească. Faptul că toți vor absolvi foarte curând poate fi de bun augur pentru schimbarea de optică privind abordarea mai direct-pragmatică a ideilor de valoare și succes. Fără să fie, deocamdată, un grup de creație, autorii, găzduiți acum de revistă, aspiră deja la o identitate proprie. Câțiva sunt, de puțină vreme, inițiatorii unei publicații cu program. Sub un titlu (Contact Cultural/Light), sugerând litera și spiritul civilizației fast-food, ei propun reactualizarea modei pop-art șaizeciste din perspectiva realităților contemporane românești. În ultima instanță, tot un dialog între forme culturale și generații. Le spunem bun venit! (Aurel Sasu)

Trecutul, muză pentru idealuri

Dona Săsărman

Țoată lumea polemizează pe marginea crizei politice din România, fără să conștientizeze că generația de oameni politici din anii '90 este o epavă incapabilă să propulseze țara spre democrație și dezvoltare. Ca de obicei, pătura societății care reprezintă cu adevărat viitorul României este marginalizată. Studentul este vârful de lance al noii elite intelectuale, singurul capabil de a reactualiza cultura, creația artistică și originalitatea. Tot el își pune la bătaie potențialul pentru a-și demonstra valoarea în competiții acerbe. Pentru că la asta se reduce, în secolul XXI, percepția fiecărui tânăr asupra unui viitor profitabil – la competiție, pulsată de competență, de urmărirea intereselor și de o energie debordantă, care-l ajută să realizeze zece lucruri pe minut și îl propulsează spre îndeplinirea idealului impus forțat de către societate: conturarea unei cariere și achiziționarea lucrurilor materiale menite să-i ofere confort.

„Idealul generației tinere ține în primul rând de realizarea din punct de vedere profesional. Este domeniul care îi interesează cel mai mult pe copiii noștri, dar și cel mai nesigur la ora actuală, oferit de societatea noastră. Cultura lor se limitează la domeniile care țin de specializarea profesională pentru care se pregătesc, iar politica (mai bine zis balamucul politic de la noi) nu îi interesează. De idealuri sentimentale nu se pune problema. Idealul generației mele, din acest punct de vedere, era întemeierea unei familii, dar nu cred că îi caracterizează pe tinerii noștri, cel puțin nu până la 28-30 de ani”, mărturisește Liliana Cleja, cu chipul băntuit de o umbră de nostalgie, dar cu ochi abătuți, din care se revărsa o dezamăgire continuă față de transformările pe care le-a suferit lumea în două decenii. Când i-am propus tema discuției, a schițat un surâs amar: „În tinerețe, mi-am permis să visez fără pregetări. Îmi doream să devin stewardesă, pentru că îmi plăcea ideea de a zbura și de a cunoaște meleaguri, culturi și tradiții noi. De fiecare dată îmi tresărea inima când urmăream cu privirea un avion trecând cu nonșalanță la mii de metri în aer. Mai târziu, idealul meu s-a lovit violent de cel al regimului comunist și am ajuns să lucrez într-o fabrică, nopți întregi, înconjurată de praf, mașinării și eprubete. Odată cu anii '90, m-am trezit înotând într-o libertate pe care nu știam s-o mânuiesc, în mijlocul unor idealuri și valori noi cu care nu mă identificam deloc. Era prea târziu pentru mine”, povestește rar, cu un ton resemnat, femeia, din scaunul ei de funcționar public, scaun pe care nu l-a părăsit de 15 ani. Aceleași sentimente

sunt împărtășite de Ioan Genți, zugravul de la 4, cum este numit de vecinii lui care îi alimentează existența financiară. Mărturisește că perioada post-revoluționară l-a dezorientat, că trecerea bruscă de la un trai modest al oamenilor la modernizarea și tehnologizarea serviciilor, schimbarea totală a conceptului de educație și goana oarbă a oamenilor după agoniseală îl fac să se simtă infim, depășit, în neconcordanță cu secolul XXI: „Eu am crescut într-o familie simplă, la țară, unde învățăturile cele mai de preț pe care le-am primit de la părinți au fost bunul-simț, modestia și pofta de muncă. Idealul mi l-am îndeplinit, am un apartament pentru mine și familia mea, o slujbă care-mi permite să ofer soției și fiicei un trai decent și o mașină Dacia care-mi este un camarad de nădejde de 15 ani. Ce să-mi doresc mai mult? Să mă simt solidar cu aceste vremuri? Nu pot ține pasul cu viteza cu care se schimbă lucrurile în țara asta”.

Am impresia că există o prăpastie incomensurabilă între generația tânără și cea precedentă, ale cărei efecte sunt resimțite de exponenții celei din urmă, iar factorul responsabil este, încă o dată, pragmatismul și superficialitatea ca valori absolute ale prezentului, care împiedică generația actuală să își exploateze plăcerea de a visa: „Dacă îți permiți să rămâi idealist, cu valori morale mărețe, îngropat în straturile abstracte ale existenței, te descoperi, încetul cu încetul, inutil, neîncadrat în societate, strâmtorat financiar și în relațiile sociale”, recunoaște cu un amalgam de revoltă și resemnare în voce, Paul Haran, care, după absolvirea Facultății de Teatru din Cluj-Napoca, cu doi ani în urmă, a rămas liber-profesionist, după câteva încercări zadarnice de a profesa în domeniu. „Nu îți mai permiți să ai idealuri nobile și creative în ziua de astăzi și nu știi de ce m-am încăpățânat să cred în continuare că voi putea supraviețui decent urmându-mi visul. Oamenii nu mai au timp pentru cultură autentică, Guvernul nu investește suficient în teatru, pentru că toată lumea se axează pe domenii profitabile, ca publicitatea sau IT-ul. Cine mă mai bagă și pe mine în seamă, cu idealurile mele stupide?”.

Confuzia seamănă obscuritate și regres, în care lumea ajunge să fie altceva decât ceea ce este. Existând o neconcordanță între cele două straturi ale ființei umane, cel superficial și cel esențial, suntem tentați să optăm pentru cel mai simplu de „purtat” conform modei societății actuale: cel superficial perceput ca esențial. În contextul vitezei cu care realizăm totul, al interesului pentru efectul imediat, dar efemer, pierdem consistența lucrurilor

și profunzimea iubirii în toate formele ei. Particularizând, iubirea pentru artă, cultură și valorile lor se pierde în amalgamul de preocupări lipsite de substanță în care ne lăsăm absorbiți. Se pare că există din ce în ce mai puțini oameni care își păstrează intact impulsul creator și îl materializează. De aceea avem nevoie de câte un imbold, o reactualizare a acestei valori în interiorul nostru. Dar prin ce s-ar putea realiza această reactualizare? „M-am lasat corupt fără să vreau de atracția realizării palpabile a unei fericiri proxime, m-am lăsat atras de tendința aceasta a României spre imitație, spre «americanism». E periculoasă puterea banilor care primează în fața culturii, însă am ajuns la concluzia că e de ajuns să mă îndrept spre bunătate și dreptate singur. Mi-am dat seama că singurul lucru important în viață nu e cariera și că ea trebuie percepută ca fiind un simplu mod de supraviețuire și nu un scop în sine. Idealul pe termen lung care contează cu adevărat este pentru mine întemeierea unei familii și umplerea golului sufleteș, de care generația mea suferă, cu credința în ceva nesuperficial și lipsit de efemeritate. Oricine poate ieși din vârtejul activităților care distrug substanța sufletească. Dacă oamenii nu reușesc să găsească resurse în ei, pot căuta oricând ajutor în exterior”, afirmă cu tărie și convingere Horațiu Iakab, student la Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca.

Iată încă o dilemă a generației: unde se găsească modele care să însumeze aceste virtuți și să ne deconecteze de la activitățile ușurate care ne seacă energia? La televizor, care ne îmbolnăvește psihicul prin dependența de hrana informațională atât de vitală omului modern? Zgura care ni se furnizează pe cale televizată ne pervertește rațiunea, ne manipulează să venerăm „modelele” propuse de devoratorii de rating: violență, ineptii, sexualitate, limbaj suburban, imbecilități crase. „O șansă aparentă de a găsi modele pare a fi presa serioasă, cotidienele pline de subiecte importante cu care se confruntă națiunea, realizate de oameni cuști, competenți și credibili. Din păcate, asta ar trebui să însemne presa în teorie. Însă dacă ești puțin analitic și nu servești fiecare informație brută dintr-un ziar fără să o fi trecut prin filtrul minții, realizezi că și în presă există înșelătorie, manipulare, satisfacerea intereselor sponsorilor, ascunderea de informații, pierirea lor și multe altele. Eu unul nu pot numi o singură publicație nepărtinitoare, cu jurnaliști eminenți din punct de vedere moral, care ar putea constitui modele reale pentru generația aceasta”, recunoaște Horațiu, mândru de capacitatea sa de a intui și îndepărta iluzia adevărului și a moralității care, din păcate, acaparează tot mai multe victime. Nici politica de astăzi nu reprezintă o sursă de inspirație și un exemplu de etică și credibilitate, iar exponenții ei se întrec în corupție, se pierd în scandaluri, își pierd responsabilitatea vizavi de promisiunile făcute electoratului. Istoria statelor lumii enumeră o serie de personalități politice marcante pentru evoluția politică și socială. Un Churchill ori Kennedy și-au pierdut urma demnă de urmat printre succesori. În prezent, politicienii demonstrează că sunt doar lideri ai gafelor, ai compromisiunilor și ai șantajului, marionete ghidate după stereotipuri bazate pe interese meschine și nu pe motivația de a schimba ceva cu adevărat.

Radu Meza, student la Jurnalism, nu crede în viziunea apocaliptică asupra scenei politice românești: „Există de bună seamă modele în politică, doar că nu sunt scoase în față, fie din cauză că nu au susținere financiară, fie pentru că din punctul de vedere al celor ce i-ar putea scoate în față, ar fi prea greu de controlat, nefiind atacabili. Un bun exemplu mi se pare Crin Antonescu, dar nu e singurul. În mod sigur va avea

o ascensiune destul de substanțială în anii următori dacă PNL vrea să câștige credibilitate prin oameni politici inatacabili și cu o cultură civică și politică demnă de un politician de vârf, spre deosebire de amatorii vehiculați în Guvernul actual. După cum spuneam, mai sunt și alții, oameni ceva mai tineri care, nefiind legați conjunctural de pete ale trecutului, pot face politică cu eleganță. Evident niciun om politic nu va fi niciodată în afara intereselor vreunui grup sau altul. Nici nu e normal, până la urmă politica e în strânsă legătură cu jocul economic. Important este însă că există oameni educați, care gândesc jocul politic așa cum ar trebui, cu eleganță, punând accent pe negociere, respectând liniile de interes ale grupurilor care-i sprijină fără a se arunca în populisme penibile, injurii care fac viața politică românească din ultimii 18 ani să semene cu un bazar al bișnițarilor, care trebuie purificată de epavele comunismului și revigorată de tineri cu orizonturi deschise”.

Dacă politica își ascunde elitele-model care ar putea folosi drept exemplu pentru formarea unei educații, pentru conturarea principiilor, a moralității și a idealurilor, probabil că alte domenii ar putea să înlăture această lacună. A rămas literatura și poezia ca sursă de cultură, însă și acestea sunt anihilate de consumism: „Au fost întotdeauna două literaturi și două publicuri, două standarde artistice care s-au dezvoltat paralel, însă scrierile comerciale tind să câștige tot mai mult teren în detrimentul celor clasice și serioase, care au capacitatea de a forma din punct de vedere intelectual. Noi, elitele intelectuale, o disprețuim pe a doua ca fiind coruptă, făcută pentru bani și pe placul unui public incult. Dar și în literatura mare se scrie prost, iar pe de altă parte, la vârf, literatura «populară» a dat uneori capodopere. Scrierile «comerciale», «de consum» sunt un gen deosebit de literatură, cu legile ei proprii. Nici ea nu e mereu stupidă; și ea

se adaptează unor gusturi mereu schimbătoare. Și problema nu e dacă se mai citește astăzi, ci ce anume se citește”, opinează Bogdan Caman, un tânăr scriitor care se gândește să-și modeleze oarecum idealul de a face literatură perenă și să opteze în schimb pentru artă de moment, nepretențioasă, dar cât se poate de profitabilă: „Dacă un mare scriitor ca Mircea Cărtărescu și-a încălcat principiile și a consimțit la producerea unui best-seller, *De ce iubim femeile*, înseamnă că s-a săturat să aibă un trai mizerabil de scriitor genial, însă neapreciat și s-a pretat tendințelor pentru a ieși la suprafață, din punct de vedere al popularității, dar și financiar. Chiar dacă îți scade stima de sine abdicând de la propriul potențial și propriile principii, faci compromisuri pentru a te adapta la preferințele publicului. În plus, romanele best-seller se ecranizează cel mai des”.

Din păcate, nici cinematografia nu mai are consistența de odinioară, bazată pe un scenariu care pune inteligența și capacitatea analitică la bătaie, creionată de replici și personaje memorabile. Totuși, tinerii au speranța ca întotdeauna va exista câte un film sau o carte bună care să satisfacă setea de cultură și artă de calitate: „Un film realizat într-un mod inteligent poate să comprime câteodată mai multe idei decât o carte și în plus îți oferă imaginea care se întipărește în minte mai bine decât lectura. Dar mi-e greu să le separ, pentru că au fost și mai sunt amândouă principalele surse de cultură pentru mine. Nu vreau să discriminez internetul, care însumează o infinitate de informații valoroase, însă cultura și educația adevărată mi-au oferit-o indubitabil autorii clasici, ale căror scrieri consistente nu se regăsesc în literatura de astăzi și cu atât mai puțin pe internet. O altă categorie de lectură importantă este cea a duhovnicilor, care au așternut pe hârtie o parte din experiența revelatorie și din liniștea lor sufletească”, concluzionează

Horațiu Iakab, un tânăr pentru care dezvoltarea intelectuală și morală se face preponderent din sevele creației istorice.

Pătura jună a societății pare deabusolată și decepționată de locul care i se rezervă în sistemul social actual. Tinerii intelectuali chemați să deschidă orizonturile culturale ale unui stat care nu oferă satisfacții materiale și imateriale își simt destinul șubrezit și incert. Îngropați în nimicnicia existenței cotidiene, ajung să simtă lipsa substanței spirituale vitale pentru împlinirea unor idealuri profunde, fapt care presupune o continuă introspecție pentru descoperirea esenței sufletești creatoare. Aceste valori se află însă la polul opus stilului de viață puternic promovat astăzi. Secolul XXI tinde spre un dezmaț mediatic care îl transformă într-o muză pentru pamflet și sădește în tânăra generație sentimente de kitsch și mediocritate, marginalizând în același timp predecesorii copleșiți de valențele societății aflate într-o neconținută și haotică reformă.

Atât relația cu propriul sine, cât și relațiile interumane s-au degradat valoric, și-au pierdut aievea capacitatea de pătrundere și înțelegere. Într-o continuă luptă pentru însușirea superficialității - condiție primară a succesului - și pentru adaptarea la tehnologizarea și robotizarea continuă a societății, există momente de luciditate, de revelație a tragicului în care ne îngropăm conștient și voit. În aceste momente de revelație ies la suprafață idealurile reale, râvna către revenirea la natura internă, ascunsă a sentimentelor, la dimensiunile imperceptibile nemijlocit ale lucrurilor și, mai ales, la reîntoarcerea în timpurile care prețuiau creația ca principală formă de exprimare a individualității și a valorii umane. Idealul ultim și foarte rar conștientizat al tinerilor este întoarcerea la trecut.

corecții

Cronica lui Groza

Sorin Nemeti

istoria românilor oferă autorilor moderni multiple posibilități de reconstituire. Lipsa izvoarelor scrise explicite din perioada cuprinsă între părăsirea Daciei de către romani (sec. III p. Chr.) și apariția primelor state medievale românești (sec. XIV p. Chr.) lasă spațiu de desfășurare istoriilor apocrif. *Cronica lui Huru* este un astfel de exemplu de istorie apocrifă: apărută în 1856 în tipografia lui Gh. Asachi, cronica ar fi fost redactată în latină de marele cancelar al lui Dragoș, Huru, preluând un text mai vechi al *campodux*-ului Arbure. Exemplarul tipărit la 1856 era o traducere a vel spătarului Clanău din vremea lui Ștefan cel Mare. Ni se spune cum în momentul retragerii aureliene locuitorii s-au îndreptat spre Iași unde o mare adunare a hotărât întemeierea unei republici după model roman, rămânerea pe loc și rezistența în fața barbarilor. Cronică este azi considerată un fals «rezultat din fabrica de documente a familiei Sion» (L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997, p. 34-35) și vreun alt document similar dacă ar fi descoperit azi ar trebui considerat de asemenea fals și apocrif.

Totuși, există și alte metode pentru popularea «mileniului întunecat» cu realități istorice românești. Una ar fi cea urmată de conferențiarul universitar **Andrei Groza** în lucrarea *O istorie necunoscută a românilor (secolele III-IV)*. **Schiță**, Ed. Civitas, Chișinău, 1997. Concluziile la care ajunge cercetarea sunt formulate încă de la început pentru

că sunt prestabilite. Sunt puse niște întrebări-cheie: unde a dispărut timp de 700 de ani (sec. III - X) un popor atât de numeros și cum de românii și-au întemeiat state doar în secolul XIV? Se răspunde direct și lămurit la întrebările formulate prin concluziile care preced „cercetarea” istorică. Acestea ar fi: Dacia nu a fost abandonată în secolul III și a rămas parte a Imperiului până la începutul secolului VII, la răscrucea secolelor VIII-IX se constituie primul stat român pe un teritoriu vast din zona Balcanilor, Dunărea mijlocie și nordul Mării Negre, cel mai mare stat din Europa în secolul X; în secolele VIII - XI izvoarele îi numesc pe români *roșii*, *bulgari*, *myssi* și *vlahi*, slavii și maghiarii le-au fost supuși iar bulgarii și-au însușit o mare parte din istoria românilor; la sfârșitul secolului XI statul român dispăre și va fi reînființat de frații Asan la sfârșitul secolului XII (p. 5-6).

Cum ajunge istoricul moldovean la asemenea concluzii este destul de limpede din înșirarea lor. Anume printr-o lectură arbitrară a izvoarelor constând în înlocuirea tuturor etnonimelor din textele literare (ruși, bulgari etc.) cu cel de „român”.

Să urmărim pașii istoricului în această *Quellenforschung*. Considerând că ideea părăsirii Daciei de către Aurelian este datorată teoriilor istoricilor maghiari și austrieci de la răscrucea secolelor XVIII-XIX, autorul reia textul lui „Vopiscus” (adică *Historia Augusta*, Vita Aureliani, 39, 7) și îl citește foarte personal. Textul în

traducere română sună așa: „Văzând că Illiricum e devastat și Moesia ruinată, (Aurelian) a părăsit provincia întemeiată de Traian peste Dunăre, Dacia, pierzând speranța de a o mai putea menține, retrăgând armata și provincialii”. A. Groza crede însă că „avem de-a face cu o eroare comisă de istoricii contemporani pe parcursul secolelor (sic) în timpul transcrierii lucrărilor lui Eutropius și Vopiscus, sau chiar cu un fals comis cu bună știință și destul de iscusit. A fost omis un prefix dintr-un singur cuvânt, anume prefixul *ne* din cuvântul *nepierzând...*” (p. 11). Și autorul modifică textul introducând prefixul pierdut: „...Dacia, [ne]pierzând speranța de a o mai putea menține, retrăgând din ea armata și pe provincialii”. Mulțumit de punerea la punct a falsificatorilor conchide: „Cât de mult contează un singur prefix?” (p. 12). Trezându-se peste faptul că întreaga frază în traducere română nu mai are sens după corectare/adaptare trebuie totuși menționat că cele două texte din secolul IV care păstrează fraza în această formă și cu aceste expresii (Eutropius, *Breviarium ab Urbe condita*, 9, 16 și *Historia Augusta*) sunt scrise în latină și au fost copiate și editate în latină. *Cum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam Transdanuvianam Daciam a Traiano constitutam sublato exercitu et provincilibus reliquit, desperans eam posse retineri...* Cred că *desperans* din textul latin nu poate fi nicicum tradus prin „nepierzând speranța”.

Cu această mostră de critică de text ne putem face o opinie despre validitatea argumentației.

Alte aserțiuni completează tabloul: în secolul IV „teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Prut este inclus în componența provinciei Dacia” (p. 13); vorbind despre hunii veniți în zonă în secolul V autorul ne

anunță în trecut că „o analiză mai minuțioasă a izvoarelor istorice ne permite să conchidem că aceștia nu erau huni, ci slavi” (p. 14). După ce aflăm că „romanii, nimeriți sub controlul gepizilor, practic nu erau strâmtorați cu nimic”, plătind doar impozite „nu prea mari” (p.17) ajungem la sfârșitul unității romanice balcano-dunăreano-carpatică, la începutul secolului VII cand slavii și avarii se așează la stânga și la dreapta Dunării iar Bizanțul pierde definitiv controlul asupra Daciei (p. 20). Tabloul este în linii mari similar cu reconstituirea istorică curentă care presupune subzistența nucleelor de populație latinofonă *autohtonă*, coexistența cu grupurile *alogene* în migrație și un oarecare control al Imperiului Roman târziu/Bizantin asupra zonei de la nordul Dunării. Singura diferență la dl. Groza este că pune accentul pe această apartenență a zonei la Imperiu (*de facto*? din punct de vedere administrativ?). Ideea este subînțeleasă în text și indusă cititorului.

Deși în textele referitoare la secolele VII - IX „românii” nu sunt atestați, dl. Groza susține totuși în capitolul II că acum s-a constituit primul stat român. Rezolvă acest paradox prin identificarea românilor din stânga Dunării cu populația menționată sub numele de *roșii* și *bulgari*. Aceste populații pomenite la asediul Constantinopolului din anul 813 au fost identificate prin „deplasări deochiate” de către istoricii ruși și bulgari cu strămoșii lor. Autorul susține că „nu există nici un izvor care ar arăta că *roșii* (*rosi*) din secolele IX-X sunt de neam slav” și îi identifică cu românii. Roșii provine de la culoarea roșie și sunt aduse pentru susținerea echivalării român - roșu o serie de toponime și oronime din spațiul românesc (gen Piatra Roșie, Turnu Roșu, dar și Târgu Mureș = „Târgul din Munții Roșii”) „Mai târziu, spune dl. Groza, slavii de răsărit, adică *rușii*, și-au însușit nu numai numele strămoșilor românilor - *roșii*, ci și o parte din istoria lor” (p. 24-27). După o demonstrație prea alambicată pentru a putea fi rezumată aici, autorul ajunge la aceeași concluzie și în ce privește etnonimul *bulgari*: sub acest nume erau atestați românii (p. 27-30). Astfel, misterul primului stat român din secolul IX este dezvăluit: în 811 „teritoriul dintre Dunăre, râul Drina și munții Rodopi trece sub controlul statului român.(...) În urma analizei izvoarelor istorice scrise, de proveniență arabă și bizantină, publicate și tălmăcite de autori contemporani, se poate conchide că acest stat românesc se numea Rum, iar locuitorii băștinași ai lui - rumâni (români). Aici putem întrevedea o legătură directă între denumirea Rum, capitala Imperiului Roman - Roma și numele primului conducător al statului român - Crumus”. (p. 31-32). Capitolele III și IV tratează problema „dezvoltării statului și poporului român” în timpul lui Simeon (p. 40-46) și Petru (p. 47-50), iar capitolul V despre destrămarea statului român la începutul secolului XI (p. 51-55). Sunt, în fond, istoria pe scurt a primului Țarat bulgar. Lucrarea se încheie cu o prezentare pe scurt a istoriei celui de-al doilea Țarat, cel al Asăneștilor (p. 56 - 63).

Aceasta ar fi o nouă rezolvare a problemei „statalității” românești în mileniul întunecat. Este o cronică apocrifă care uzurpă istoria popoarelor vecine, cu convingerea că face reparații. *Nepierzând speranța* că vom înțelege vreodată sensul unor asemenea producții vom continua să le inventariem. Ele sunt sortite oricum naufragiului cultural, relevant este doar momentul apariției și proliferării lor în această epocă de mutații în discursul identitar.

Știință și violoncel

Manipulări dementiale

Mircea Oprea

Știm și chiar ne pare bine că oamenii de știință urmăresc prin cipuri viața animalelor sălbatice, lupi, elefanți, balene, rechini, zburătoare, în fine, specii periclitare și care, dacă le cunoaștem obiceiurile, pot fi ajutate să supraviețuiască și să-și repopuleze vechile arealuri de răspândire. Unele experiențe, însă, nu prea înțelegi unde duc și, luând cunoștință de ele, e greu să eviți o alarmantă neliniște. De pildă: o echipă de la Centrul de cercetare a tehnologiei roboților din Universitatea orașului Shandong, China, a raportat de curând că poate dirija porumbeii prin electrozi minusculi înfipti în creierul lor. Poate să-i facă să zboare în orice direcție, după comanda experimentatorului. Performanță ce nu le mai servește lor, porumbeilor, controlați astfel de la distanță și derutați în simțul de orientare pe care îl au de când lumea și și-l folosesc, singuri, foarte bine.

Experiențele pe cobai și pe diverse alte soiuri de animale dirijate mai nou cu computerul se fac, de regulă, în perspectiva unor rezultate aplicabile și pe rasa umană. Totuși, mă îndoiesc că omul de pe stradă conștientizează cât de departe ajung și cu ce rafinament se aplică uneori asemenea tehnici de manipulare microelectronică. Poate că nici nu-i pasă prea mult de existența lor, socotindu-le un domeniu străin de viața lui obișnuită. Până când e pus la un moment dat în situația de a le descoperi pretutindeni în jur, în casă și pe masă, în pachetul de cafea, în cartea de credit și în hainele abia cumpărate, atârname inofensiv pe umerășele din dulap. Nu e tocmai o glumă: viziunea pe care o au unii asupra unui viitor foarte apropiat presupune existența unor microcipuri încorporate în tot ce cumperi, fiindcă marile firme producătoare au tot interesul să-și urmărească marfa până la tine, în calitate de consumator. Să-ți studieze preferințele de moment în funcție de lucrurile pe care dai banii și, bineînțeles, să-ți influențeze discret pe cele de viitor, înclinându-le pe neobservate în direcția produselor fabricate de ele.

Vor fi, prin urmare, în această viziune maximalistă, senzori electronici cu antenă în toate obiectele, de la pereții casei la automobil și cărți, de la pălărie și ghete la ambalajul produselor alimentare. În tot ce se vinde și se cumpără, cu alte cuvinte. O rețea nevăzută, globală, va scana locuri private și spații publice, identificând instantaneu persoane și contabilizându-le obiceiurile, gusturile, pentru a le putea trimite direct, sub formă de spumuri subtile (și irezistibile), reclama la produsele ce trebuie cumpărate în continuare. Pentru noi, cei din Est, imaginea lui Big Brother e dureros de familiară, având în principal conotații politice. Pentru occidentali, ea tinde să îmbrace forma unui totalitarism al producției și consumului, care nici el nu e tocmai lipsit de conotații politice, fiindcă tot o putere lumească stă și în spatele marilor ași ai industriei și ai comerțului mondial.

Lumea de azi e plină de obiectele unei tehnologii ce permite identificarea lucrurilor și persoanelor. Altele, noi, sunt în curs de realizare, iar utilizarea lor în scopuri obscur-interesate e oricând posibilă, în afara legii, în marginea ei, sau chiar sub acoperirea unor decizii legale dubioase. Corporațiile au tot interesul să-și alcătuiască baze de date vaste și complexe, prin care își urmăresc

eficient vânzările, iar informația obținută prin senzorii miniaturali computerizați poate servi în modul cel mai profitabil unui asemenea obiectiv. Ea este cu adevărat la îndemâna marilor concurenți și depinde numai de ele cât de adânc se vor înfige dirijorii consumului în viața privată, în intimitatea noastră tot mai amenințată. Companiile nu vor susține altceva decât că acționează pentru stricta protecție a consumatorului, că-l feresc pe acesta de falsuri și de produse expirate, că datele „personalizate” vor rămâne permanent secrete, necăzând nici din întâmplare sub ochii unor indivizi neautorizați. Că preocuparea lor pentru tine, cumpărătorul, e una eminentă umanitară. Camerele de luat vederi ar fi folosite doar la monitorizarea pașnică a cumpărătorilor care trec prin magazin sau prin alte spații unde au fost instalate. Rețeaua de senzori păzește marfa de hoți și îmbunătățește fluxul aprovizionării. Dar listele tale de cumpărături, acumulate cu anii în memoria calculatorului, îți descriu profilul mai bine decât o poate face cartea de identitate. Companiile nu vor recunoaște niciodată că-ți țin contul sub strictă supraveghere, îți controlează de la distanță și în secret frigiderul, îți alcătuiesc pe neobservate meniuri la care poate că nici nu te-ai fi gândit. Te ajută, altfel zis, să bagi mâna adânc în buzunar, pentru ca mecanismul producție-consum să funcționeze neted și fără oprire.

Tehnica aceasta de urmărire înregistrează și prelucrează informații care sunt „aur curat” pentru comerciant: cât timp stai la raft, ce obiecte cercetezi, când îți ridici sau cobori privirea spre rafturile vecine și de ce. Îți filmează expresia, în care se distinge reacția ta la un produs sau altul. Dar microcipurile „active”, înzestrate cu baterie internă, sunt capabile să emită semnale până la sateliți, de unde le pot prelua fără dificultate nu doar poliția, ci chiar și diverși particulari interesați să adune informații pentru un dosar compromițător, pentru vreun mic șantaj, pentru te miri ce. Ți se pot scana de la distanță locuința, garajul, mașina parcată pe stradă, servieta și buzunarele. Pe oriunde te plimbi, emiți semnale de identificare prin „senzorii de consumator” lipiți, sub formă de etichete, pe obiectele abia cumpărate și pe care le duci liniștit către casă.

„Acolo unde zornăie banul nu mai încap viața privată”, constată un critic american al acestei tehnologii miniaturale de urmărire, similară cu codul de bare pe care și noi îl știm. Banul zornăie cam peste tot în lumea de astăzi, iar la sute de kilometri deasupra țuie continuu un satelit.

Ofensiva biografiilor fictionalizate

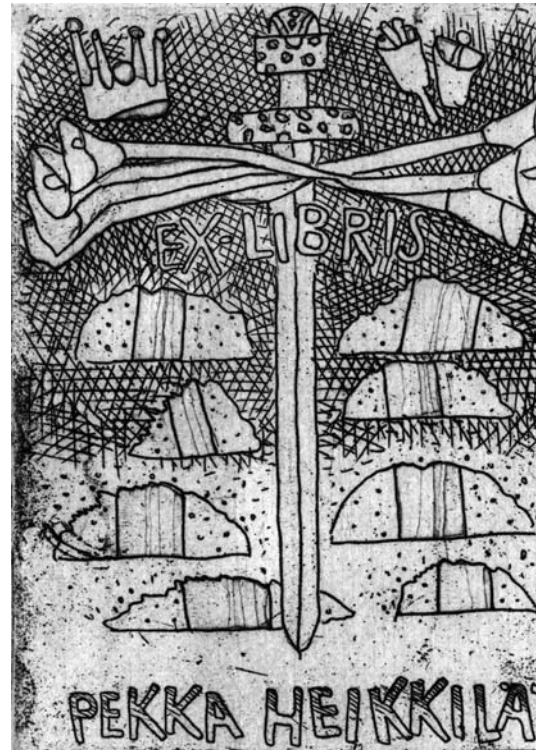
Ing. Licu Stavri

■ Continuă să fie deosebit de gustat genul de roman care fictionalizează biografiile unor personalități culturale, de preferință scriitori, practicant, bunăoară, de David Lodge în *Author, Author!* (Autorul la rampă!), de Julian Barnes în *Arthur & George*, sau de Colm Toibín în *The Master*. Recent, în Marea Britanie, Benjamin Markovits a publicat cel de al doilea episod dintr-o trilogie dedicată Lordului Byron, ne informează *The Guardian*. Intitulat *A Quiet Adjustment* (O ajustare tacită), romanul este continuarea primului volum, *Imposture* (Impostură), apărut în 2007. Autorul își concentrează atenția asupra tinerei soții a poetului, Annabella Milbanke, imaginându-și viața sufletească a fetei de la țară care s-a măritat cu cel mai celebru poet al epocii, continuând să viețuiască în umbra lui mult timp după moartea timpurie a lui Byron. Cunoscutul poet romantic, ne încredințează recenzenta cărții, Stephanie Merritt, este înfățișat în roman cu toate atribuțiile consemnate de istoria literară: intempensiv, fermecător, crud, violent, pasional. De altfel, viața și opera lui G. G. Byron au fost studiate cu atâta zel încât rămâne prea puțin loc pentru exercitarea imaginației autorului de ficțiune. Interesantă, în cazul lui Markovits, este opțiunea pentru personajul pivotal al episodului. Byron se hotărăște să o ia de nevastă pe Annabella cu gândul că virtuțile ei vor distra atenția înaltei societăți de la legătura incestuoasă cu sora sa vitregă, Augusta Leigh. La nouăsprezece ani, Annabella, deși virgină, nu este o ingenuă pură, ci o fată relativ calculată, conștientă de perspectivele pe care o căsătorie cu Byron le poate oferi unei tinere cu ambițiile ei. Când acceptă, după multe tergiversări, să se mărite cu el, ceea ce obține este un rol subordonat într-un *menage-à-trois* cu Byron și Augusta, în care ea îndură purtarea brutală a soțului, prefăcându-se că nu vede adevărata natură a relației dintre cei doi frați. Markovits recurge la o surprinzătoare răsturnare de situație: când Byron lipsește vreme mai îndelungată, călătorind prin Europa, Augusta devine total dependentă de înțelegerea și compasiunea Annabellei, care o ferește și de scandalul public. Balanța puterii este înclinată în favoarea acesteia din urmă, care ia hotărârea s-o 'reformeze' pe sora vitregă a poetului, folosind-o ca pe un înlocuitor al soțului pierdut și triumfând, prin ea, asupra lui. Ceea ce reușește pe deplin autorul este să folosească, constant, o voce narativă (a Annabellei) ce imită perfect proza secolului al XIX-lea timpuriu, fără a emite vreă notă falsă. *A Quiet Adjustment* nu este, firește, prima romanțare a unui episod din viața tumultuoasă a marelui poet romantic englez, dar e o carte pe care iubitorii de literatură (și amatorii de can-can-uri din culisele istoriei, fie ea și literară) o vor citi cu interes, așteptând și ultimul volum al trilogiei, al cărui subiect nu a fost încă divulgat de autor.

■ Un alt exemplu de biografie ficțională este romanul lui David Leavitt, *The Indian Clerk* (Socotitorul indian), despre care scrie, tot în *The Guardian*, romancierul și criticul D. J. Taylor. 'Indianul' din titlu este Srinivasa Ramanujan, un

geniu al matematicii copleșit cu onoruri la Trinity College, Cambridge, cu puțin înainte de Primul Război Mondial. Deși romanul e narat aproape în întregime la persoana a treia, reprezentantul autorului este o altă persoană reală, sponsorul lui Ramanujan, G. H. Hardy, cunoscut acum mai ales pentru cartea sa de memorii *A Mathematician's Apology* (1940), dar la vremea respectivă unul dintre cei mai importanți matematicieni din Europa Occidentală. Hardy, împreună cu un coleg, Littlewood, pregătește sosirea triumfală la Cambridge a matematicianului indian. Leavitt - ne spune D. J. Taylor - reușește să transmită emoția matematicilor pure așa cum sunt ele practicate de un talent din prima ligă. Ramanujan se specializează în demonstrarea 'ipotezei Riemann'. Leavitt realizează unele scene rare în proza engleză - ceva asemănător ar fi romanele despre fizicieni ale lui William Cooper - în care noțiuni rudimentare de matematică sunt prezentate cititorilor ne-științifici în așa mod încât să fie nu numai inteligibile, ci chiar pasionante. Desigur, pe plan universal, nu putem uita splendidul roman al lui Daniel Kehlmann, *Măsurarea lumii*, avându-i ca protagoniști pe savanții von Humboldt și Gauss. Pe plan uman, *Socotitorul indian* e un studiu al contrastelor. Est versus Vest, imperiu versus metropolă, pacifism versus atitudine marțială, rațiune versus credință (Hardy este ateu, în timp ce Ramanujan se presupune că-și visează teoriile matematice cu ajutorul zeiței hinduse Namagiri). Alte confruntări sunt mai nuanțate: relația dintre mizantropul și homosexualul Hardy și sora lui savantă, Gertrude, pasiunea secretă a soției unui profesor, Alice Neville, pentru Ramanujan. Cea mai importantă, însă, este relația dintre Hardy și protejatul său, care dă toate semnele că va deveni un matematician mai bun decât mentorul său. Ramanujan rămâne o prezență enigmatică în roman, foarte retras și suferindu-și în tăcere declinul. În roman este surprinsă cu mare exactitate atmosfera vieții universitare din Cambridge și diferite personaje istorice își fac apariții 'cameo': Bertrand Russell își pierde poziția academică fiindcă se opune războiului, D. H. Lawrence dizertează despre temnița căsătoriei, J. M. Keynes are opinii originale despre sex. După părerea lui D. J. Taylor - care nu prea agreează genul biografiei fictionalizate, criticându-l, la vremea lui, și pe Lodge pentru *Author, Author!* - romanul lui Leavitt are mai mult aerul unei dramatizări a materialului istoric preexistent decât al unei opere de imaginație.

■ Max Gallo, primit anul trecut în Academia Franceză, unde ocupă locul lăsat liber de Jean-François Revel, a ținut în luna ianuarie a. c. cuvenita *laudatio* pentru predecesorul său, ne informează *Le Figaro*. Gallo este un reprezentant de frunte al istoriografiei franceze, nu foarte savantă, nici greoaie de detalii precise, care permite unui cititor obișnuit să comunice cu trecutul țării. De asemenea, el a apărut și ilustrat un gen literar în care el însuși excelează: romanul de inspirație istorică. Pe acesta l-a ilustrat în ciclul intitulat *La Machinerie humaine* și printr-o suită

Vive Tolli (Estonia)

de saga istorice: *Bleu Blanc Rouge* (2000), *Les patriotes* (2000-2001), *Les Chrétiens* ("2002), *L'Empire* (2004), *La Croix de l'Occident* (2005). Un scriitor caracterizat de cotidianul *Le Figaro* drept hiperactiv, asupra căruia a planat chiar bănuiala că ar lucra cu negri. Născut la Nisa în 1932, Gallo, de meserie mecanic, a ajuns la Paris în 1953 și a lucrat o vreme la căile ferate. Și-a primit diploma de istoric după ce a urmat cursurile serale, a predat la un liceu din Nisa și, după susținerea tezei de doctorat, a fost integrat în universitate. Fiu de imigranți italieni, și-a început activitatea publicistică în anii șaptezeci la *L'Express* și *Le Matin de Paris*, impunându-se ca un mare jurnalist. Pe eșichierul politic, a alunecat de la stânga la dreapta, de la Rosa Luxemburg la Charles de Gaulle, a cărui biografie, în patru volume, a publicat-o în 1994. A rămas credincios ideii că Franța are nevoie de un președinte puternic și responsabil, o persoană carismatică, astfel explicându-se și sprijinul său pentru Nicolas Sarkozy. De când și-a nuanțat atașamentul față de republică cu simpatia pentru regalitate, Gallo (biograf și al lui Napoleon) și-a exprimat adeseori convingerea că președintele Franței nu trebuie să depindă de nicio facțiune politică, ci să aparțină 'marii coterii a poporului francez'.

Pe piața media românească s-a întâmplat un lucru bizar: a apărut versiunea românească a *The New York Times Book Review*, un săptămânal care este, de fapt, suplimentul literar al marelui cotidian american. Cititorul interesat găsește aici recenzii la cărți din diferite domenii (destul de puține volume de literatură), clasamente, liste de best-sellers etc. Nu putem să nu ne punem, totuși, întrebarea: pe câtă lume interesează comentariile la lucrări de strictă specialitate, pe deasupra și greu accesibile? E bine, totuși, că o incredibilă eroare cu care publicația amintită a plecat din start - redarea *numai în românește* a titlurilor cărților americane recenzate - a fost corijată pe parcurs. Totuși, parcă era mai bine dacă editorii ar fi optat pentru mult mai serioasă și analitică publicație *The New York Review of Books*, în care semnează nume mari ale literaturii americane contemporane.

ferestre

Orion

Horia Bădescu

Cu ani în urmă și timp de mulți ani, lumea cumpăra una dintre marile reviste românești, *Contemporanul*, pentru a citi, în colțul din dreapta/sus al primei pagini, tableta cu care ne bucura ochii și sufletele în fiecare săptămână Geo Bogza. Tableta aceea era ca pâlpăirea de lumină a farului de pe țărmurile pândite de naufragii, uitate de lume și de Dumnezeu: statornică, indefectibilă, necesară.

Cu ani în urmă și timp de mulți ani, acolo se aprindea lumina farului, despre care scriam atunci și despre care rescriu acum, lăsând verbelor îndreptățita și necesara adecvare la timpul care li se cuvine, lor și farului: prezentul.

«Acolo e farul. Puțini îl știu, puțini îi bănuiesc înfățișarea. Unii îi văd doar ochiul ciclopic, deschis pe nesfârșitele tărâmurii clătinătoare.

Cei mai mulți și-l amintesc numai când ceața și vânturile și haita valurilor îi năpădesc cu spaimele neființei. Și atunci îl caută cu înfrigurare, punct de sprijin în nestatornicie. Confirmare a faptului că lumea are încă sens.

Și mai puțini însă, foarte puțini se gândesc la acela care urcă, seară de seară, treaptă cu treaptă, scările reci de piatră ca să aprindă acolo, în turn, steaua speranței. Între mare și cer, singur în singurătate, omul acela, aproape de absolut, mântuie de orbenie corăbiile lumii.

Nimeni nu-i aduce lucruri rare din îndepărtatele călătorii. Nimeni nu ridică la catarg marele pavoaz. Corăbiile scăpate de primejdie trec

prin fața lui trufașe și indiferente.

Dar el e acolo. Mereu acolo, aprinzând în fiecare seară lumina certitudinilor. El însuși o certitudine a adevărului de neclintit: țărmul. Peste el trec anotimpurile, bat furtunile și se rotesc constelațiile. Peste el vine și pleacă, lunecând cu pânzele luminii înghețate, Marele Orion. El stă acolo, veghind cu ochiul ciclopic întoarcerea celor rătăciți. Între valuri și vânturi, stea a speranței.»

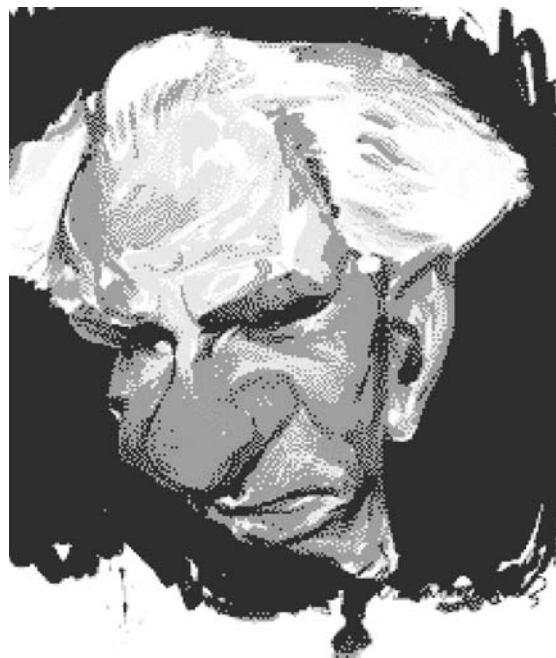
Cu ani în urmă și timp de mulți ani, la fiecare mijloc de ianuarie desemna cu penița unui plop, pe harta celestă, chipul luceafărului.

Cu ani în urmă și timp de mulți ani, scria, cu umilință și cu iubire de ei, pe nălucite frunze de toamnă, epistole prietenilor.

Cu ani în urmă și pentru totdeauna, cel de la a cărui naștere se împlinește un veac ne dăruia unul dintre cele mai frumoase poeme închinată vreodată unei constelații. Constelația care-i străjuiește somnul sau vegherea cea fără de sfârșit, Orion:

«Nici o corabie nu s-a întors vreodată
Din mările Sudului sau de la Capricorn
Atât de pură și elegantă fregată
Cum se întoarce toamna Orion.

Peste păduri înverzite n-a strălucit nicicând
Lumina lui albă. Nici peste pajști de fân.
Tăcut, munții îl văd în Aprilie plecând
și cerul nu-și mai află toată vara stăpân.

Geo Bogza văzut de Valentin Chibrit

Octombrie urcă din nou peste grădini
Înaltele-i catarge cu vârfuri de platină
și toată iarna corabia de lumină
Deasupra lumii uimite se clatină.

Rege al constelațiilor din Septentrion
Mereu lunecând peste lumi înghețate
Așa străbate vremea Marele Orion
Corabie legănată în Eternitate.»

rânduri de ocazie

Doamna Kovács Ildikó...

Radu Țuculescu

Nici nu se putea altfel să ne cunoaștem decît în culisele scenei. Eram student în primul an. Tocmai înfiinșasem o trupă de teatru și pantomimă la Casa de Cultură a Studenților. De ce și pantomimă, nu pot să-mi explic. Poate din cauza filmelor văzute cu Marcel Marceau. Și, precis, din cauza filmului *Copiii paradisului*... După premieră, în culise mă aștepta o doamnă cu ochelari fumurii, păr scurt și un extraordinar zîmbet de bucurie pe buze. Era însoțită de cîțiva tineri care mă priveau cu o nedisimulată curiozitate. Am dat mîna. Ea era Kovács Ildikó, regizoare la teatrul de păpuși iar însoțitorii erau păpușari. De aproape un an de zile pregăteau, în secret, un spectacol de... pantomimă care trebuia să fie o adevărată surpriză în oraș. Și... brusc apar afișe cu... un spectacol de pantomimă exact cu două săptămîni înaintea premierei lor. Nu s-a supărat, nu-i stătea în fire, din contră, a fost sincer bucuroasă de existența noastră. Așa ne-am cunoscut, așa a început o prietenie de lungă durată. Am colaborat cu studenții mei la unele spectacole ale acestei minunate doamne al cărei talent scenic te impresiona.

Doamna Kovács Ildikó a fost un artist desăvîrșit și, în aceeași măsură, un om de o moralitate exemplară. Nu suporta compromisurile, veleitarii, fariseii. Nu-și ascundea sentimentele, spunea în față ce avea de spus. De aceea, unii o ocoleau ori încercau să-i pună „bețe-n

roate”... Unele spectacole de-ale ei fură stopate după primele reprezentații, de teamă... Cum s-a întîmplat cu *Svejk*, spectacol montat la București. Dar Doamna Kovács Ildikó nu s-a lăsat intimidată niciodată, nici atunci cînd nu era lăsată să participe la festivaluri în străinătate. Pe ea o interesau spectatorii iar, în cazul acesta, spectatorii erau copiii. Ei nu pot fi mințiți. Iubea copiii iar copiii o iubeau la rîndul lor pentru că ei sînt singurii care „sînt” cînd un matur e fals, meschin, prefăcut. S-a luptat pînă la sfîrșitul vieții pentru apărarea teatrului de păpuși, solicitînd atenție și fonduri din partea oficișilor. De multe ori, lupta ei era una cu morile de vînt dar nu a renunțat niciodată.

Spectacolele ei produceau reacții extraordinare, așa cum s-a întîmplat, de exemplu, cu *Pinocchio* montat la Sibiu, înainte de 1989, cînd copiii din sală au făcut o adevărată revoluție, în timpul spectacolului, năvălind pe scenă și încercînd să-i anihileze pe cei răi...

Pe lîngă talentul ei de excepție ca regizoare, Doamna Kovács Ildikó a fost omul care a știut și să dăruiască, fără nicio rețineră. A deschis „universități de vară” unde îi învăța pe cei tineri ce și cum e cu arta aceasta atît de complexă a mînuirii marionetelor, a modelării vocii, a gesturilor, a mimicii și a expresivității corporale căci pantomima a rămas pentru ea vechea și frumoasa obsesie.

Kovács Ildikó

Un artist care-și consuma singurătatea printre păpuși și marionete, fotografii și cărți, pentru care scena, cît ar fi fost ea de mică, era singura ei adevărată casă. Și totuși, nu cred că a fost singură Doamna Kovács Ildikó, căci dragostea copiilor a însoțit-o mereu, o dragoste anonimă și cu atît mai puternică, una care o însoțește și acum, cînd a părăsit scena asta pămînteană și plutește deasupra nimicurilor avînd pe buze minunatul ei zîmbet blînd și înțelegător.

rezonanțe

Nokia la Jucu

Micro-tablou local despre globalizare și imaginație socială

Marius Jucan

Nokia, celebra firmă a cărei deviză mai clamează că îi apropie pe oameni prin comunicare (*Nokia, connecting people*), a adus în poarta Clujului un dar surpriză. Surpriză egală cu cursa unui meteorit, a cărui cădere în comuna Jucu a brăzdat cerul integrării noastre europene. Cu atât mai adânc cu cât se pregătesc, se pare, noi desantări ale unui „Drang nach Osten” economic, din partea unor firme de automobile ce își deschid aripile de condori transnaționali spre același loc miraculos. Loc unde se credea în continuare că nu se născuse decât eternitatea, deși era tot mai greu, dacă nu imposibil, să o crești, hrănești, să o porți la școală, și mai ales să o măriți la oraș. Schimbarea a dat deodată buzna în casele localnicilor, prețul terenurilor, în imaginația oamenilor, pentru a nu spune nimic despre cea a mai marilor locali și regionali. Cine s-ar fi așteptat la acest turnir al capitalului străin pe pământurile someșene? Cum se vor descurca oamenii locului, care și-au pus încrederea de veacuri doar în ritualurile agricole? Vor emigra ei în alte colțuri ale Europei, ori se vor angaja, dacă vor putea, „la străini”, peste drum de casele lor? Pașii de dans ai globalizării sunt greu de anticipat, dar de-i prinzi sunt greu de oprit.

Cu decenii în urmă, sincronismul lovinescian susținea că depășirea decalajului civilizațional se face prin imitație, o imitație condusă însă cu talent, căci și pentru imitație e necesară multă originalitate. Nu doar pentru găsirea unui model cultural care să fie cultivat din admirație, dar și

pentru implantarea lui critică într-un prezent fără tradiție, astfel ca în cele din urmă „forma să tindă spre un fond”. Exemplul comunismului iar mai apoi cel al integrării în Europa a demonstrat că forma produce un „fond”, chiar dacă acesta nu se adecvează în întregime credințelor și practicilor locului. Noutatea primului an al integrării europene a arătat că am fost aleși de europenii cei vechi din rațiuni evidente de expansiune, profit, sferă de influență. La care a contribuit neîndoios cota minimă a nivelului nostru de trai, indicând faptul că în România, în lipsa standardelor, orice investiție străină e egală, musai, cu grădina paradisului.

Comuna Jucu s-a înfățișat *nokienilor*, acestor migratori ai „capitalismului de caravană” cum îi numea un mare cotidian german, în toată splendoarea ei est-europeană: rurală, tradițională, conservatoare, săracă și pătată de corupție, la fel ca țara căreia îi aparține¹. Mai mult decât orice altceva în această alegere a contat pământul, locul gol, terenul viran, tășșanul de descălecare, bivuacul în drum spre alte spații în care profitul ar putea răsări din aproape nimic, în prezența ori mai ales în absența propriu-zisă a românilor. Excursia nokienilor din centrul Europei la periferia ei demonstrează că deși capitalismul e al tuturor, nu doar al unora împotriva altora, eligibilitatea muncitorilor se face după faima țării.

Până una alta, cele petrecute la Jucu se potrivesc fenomenelor descrise de Arjun Appadurai, profesor de antropologie și civilizații asiatice la Universitatea

din Chicago, privind interacțiunea globalizării și a imaginației în viața socială. Relația dintre cunoașterea globalizării și globalizarea cunoașterii, scria Appadurai face ca globalizarea să nu fie doar numele unei noi ere în istoria capitalului, ci un rol anume scris pentru imaginația existentă în viața socială². Imaginația nu mai e doar geniu personal, fugă din realitate, ori subiect estetic, ci „facultate care informează viețile oamenilor simpli” în mii de feluri, tendințe de emigrare, asociații civice, reacții de apărare împotriva violenței statului³. Imaginația are o funcție dublă, după Appadurai, pe de o parte, îi disciplinează și îi controlează pe oameni, creând un fel de tipar comun, pe de altă parte le cultivă acestora, depinzând mereu de circumstanțe, „o sensibilitate” aparte a locului, potențialitate a diferenței în condițiile fluide ale globalizării. Așadar, spre deosebire de globalizarea de sus în jos, cea realizată de firmele transnaționale și de stat, există o altă formă de globalizare, „de jos în sus” ori „de la firul ierbii”, care se adresează direct celor despre care se știe prea puțin, ori deloc, atunci când limba de lemn a integrării intră în ceața strălucitoare a politicii românești.

Întrebare: va reuși Nokia să ne conecteze imaginația la vremurile în care trăim? Până atunci, mini-globalizarea de la Jucu a început deja să schimbe obișnuințele locului, începând cu cea dintâi, obișnuința de a fi de prin părțile locului.

¹ De pildă, două titluri din *F.A.Z.*, „Rumänien, billig, aber korrupt”, 17 ianuarie 2008, „Mit harten Bandagen gegen die Korruption”, 18 septembrie 2007.

² *Globalization*, edited by Arjun Appadurai, A Millenium Quartet Book, 2004.

³ *ibid.* pp.6-7

zapp-media

Local

Adrian Țion

Leul secătuit de puteri se retrage umilit în simboluri publice. Din piața financiară în piața de găini. Mai exact în locul unde a fost pe vremuri piața de găini din Cluj. Nu vreau să fur pâinea lui Tudor Ionescu, dar aceasta se afla la capătul străzii Ploiești, fostă Iulius Fucik, fostă Masarik, spre Piața Mihai Viteazul. Tocmai acolo s-au gândit edilii noștri să înalțe emblema măreției de altădată a Veneției, pentru că - nu-i așa? - românii noștri s-au obișnuit să copieze orice. De la clipuri străine la talkshow-uri cam așa cum se copiază la teza unică, introdusă din acest an școlar în locul examenului de capacitate. Elevi corigenți primesc la teza unică note de 8 și 9. Leul se goleşte de sarcini, dar, în paralel, se umflă nota la teza unică, se umflă factura la gaz și apă ca la toate prețurile, după o nedezmințită lege a compensației. Nu te joci cu legile economice, legi obiective!

Evident, nu e vorba despre leul Sfântului Marcu, ci despre leul sfântului declin monetar. Poate îi stătea mai bine leului jigărit printre găini. Prindea cu timpul aripi, se transforma în grifon cu greutate și mai ridicam și noi capul din necazuri. Așa stă bietul de el, apatic și trist, cocoțat pe-un stâlp de lângă Hala Agro și în loc să se umfle în pene de

satisfacție civică, numără acru leii putere care urcă pe patru roți în garajul suprateran, mândria recentă a municipalității. Puțini îi trec prin față, căci leii din buzunarele proprietarilor de Logan nu ajung niciodată pentru extravagante de acest fel. Mai bine parchează omul pe trotuar. E mai ieftin oricum.

Dar nici asta n-o să mai țină. Nevoită, Primăria copiază din vest reglementări: abonamente pentru parcări, taloane, ridicări de mașini parcate ilegal. Dacă am copia și constanța în respectarea acestor măsuri am fi cu un picior mai în Europa. Despre aceste măsuri luate de primar, anemicul post local NCN informează pe larg și bine face. Când nu îndeplinește rolul de telefon al primarului, NCN izbuteste să mai oprească zapparea prelungită cu câte o „povestire altfel” sau cu dialogurile lui Ovidiu Pecican de la „Clujul trăit”. Trăit, simțit, evocat sau chiar „sfintit” prin oamenii lui.

Sorin Grecu a ajuns pe drumul cel bun cu ultimul filmuleț care îl are ca protagonist pe rapsodul ce nu „cu fluierul”, ci cu frunza „ne zice”, nimeni altul decât „veselul” Nucu Padrea, cel cu lipici la prieteni și cu talentul pe buze. O altă lege a compensației păstrată din moși strămoși. Asta nu-i obiectivă, ci sentimental-afectivă. În această avalanșă

de scumpiri bezmetice la tot felul de utilități, frunza codrului rămâne frate cu românul ca să ne mai aline durerile. Și are Nucu un dar de a capta auditorul că-ți vine pe loc să-i dai dracului de politicieni și să-ți încălzești inima la „viersul” său cel dulce. Nu numai înregistrările cu piese muzicale cunoscute „zise” din frunză îți ung sufletul, ci și evocările sale legate de Mănăștur, de casa parohială unde a copilărit până la 18 ani, de locurile pe unde mergea cu vaca la păscut (activitate de care nu se rușinează nici azi), toate au farmecul omului îndrăgostit cu patimă de viață. De viața simplă, tihnită, pe cale de a o pierde curând din cauza stresului cotidian actual. „Că și patetismul face parte din viață”, zice el cenzurându-și patosul rememorărilor. Emoțioant a fost momentul filmat în cimitir, la mormântul lui Călin Nemeș. Poate că și filmările vor fi mai de calitate în viitor, la următoarele filme, renunțându-se la cadre în contra-lumină.

Amenințările la liniștea noastră zdrăngănesc necentenit din toate părțile. Nucu Pandrea, cu bonomia întipărită pe chip, e o oază de simplitate și căldură sufletească de care e bine să ținem seama și să ne apropiem prietenește. Până una alta, în conjunctura actuală, leul se prăbușește, dar Nucu din frunză ne doinește.

anestezii de larg consum

De la portar la paznic cu femeie gonflabilă

Mihai Dragolea

Domnul Liviu, lăcătușul cu o jumătate de kilogram de platină prin corp, a ajuns șomer după evenimentele din decembrie 1989, când fabrica unde muncea și-a închis porțile; o vreme, uitat de autorități, cu toate că era atât de prețios, s-a retras la țară și a crescut porci, trebuia să se descurce cumva. A vândut și tăiat toți grăsunii când, cu ajutorul unui văr, a reușit să se angajeze portar la singurul muzeu din oraș; cât a lucrat acolo, vreo cinci ani, a fost o perioadă foarte bună pentru el, adevărată boierie: vizitatori nu veneau prea mulți, directorul și personalul îl tratau cu respect, mai ales că le făcea mici servicii; dar, cel mai mult îl plăcea că l-au lăsat să se ocupe de grădina, destul de mare, din spatele muzeului; când s-a angajat el, era plină de bălării și mizerie, abandonată, cu câțiva meri necurățați, nevăruiți; i-a luat ceva vreme s-o

curețe, să sape câteva straturi, să pună și tot felul de flori. La un an de la angajare, chiar domnul director l-a felicitat, nu le venea să creadă ce minuni făcuse el cu biata grădină a muzeului! Doamnele cercetătoare, patru la număr, de acolo serveau ceapă verde și castraveți, ardei și roșii, mere și flori. Minunea n-a durat decât aproape cinci ani, s-a hotărât o drastică reducere de personal, el și două doamne cercetătoare au fost puși pe liber. Din nou șomer, din nou silit să plece la țară, să crească porci, după ce fusese domnul portar și grădinar Liviu.

Din portar, domnul Liviu a decăzut în paznic la o fostă crescătorie de porci; a reușit să se angajeze, să păzească o ruină, de mai bine de zece ani crescătoria era închisă, halele, cândva pline cu grăsuți, se degradau încet și sigur, ceea

ce natura făcea lent era completat de ceea ce furaseră oamenii - repede. Domnul Liviu știa acest lucru, la angajarea lui nu mai era nimic, doar zidurile; ei, dacă s-ar fi angajat devreme, s-ar fi ales și el cu ceva, acum nu prea mai e de luat nimic; de la un coleg de pază a aflat că nu mai trece să scoți decât bucăți din acoperiș, unul din foi de azbest, le mai solicitau unii, să acopere cu ele cotețe sau magazii, așa încât nici de furat nu mai era ce, sta liniștit în baraca lui de paznic, asta când nu mergea la capătul dinspre râu al fermei, să mai pescuiască ceva. De plictis, a început să citească tot felul de ziare cu vedete și viața lor. Acum, într-una din aceste reviste, a citit că un om s-a dus la Oficiul pentru Protecția Consumatorului, să reclame că i s-a vândut o femeie gonflabilă defectă. Cine știe ce dracu' a reclamat nebunul, cum să nu fie defectă dacă nu vorbește?!

remember

Mi-a scris domnul Primar !

Tudor Ionescu

Mai zilele trecute (exact când nu mai știu, oricum, prin douăzeci și ceva ianuarie) am fost de două ori mirat, la interval de o oră-două. Tare mirat. Din motive diferite, însă înrudite. În ordine cronologică inversată, ar fi vorba despre faptul că, fiind într-un taxi (știu și numărul mașinii și firma aparținătoare, dar nu vreau să le pomenesc), din vorbă-n vorbă, povestindu-mă cu șoferul despre realizările recente ale Primăriei, îi spun și lui că «mi-a scris domnul Primar», mie ca, probabil, altor zeci de mii de clujeni și că, în acea scrisoare, printre alte obiective de realizat în 2008, Primăria își propune **Finalizarea studiului de fezabilitate (sic!) pentru noul sediu al Filarmonicii și începerea lucrărilor în vederea amenajării Centrului de Cultură Urbană în Bastionul Croitorilor**, (punctul 9 de pe pagina a doua), la care șoferul mă întreabă:

- Da' ce-i aia? referindu-se la Bastionul Croitorilor.

N-am putut să cred: și clujean, și șofer de taxi, să nu știi ce-i Bastionul Croitorilor! I-am răspuns:

- Păi, clădirea aia mare și veche, din dosul statuii lui Baba Novac.

- Ce statuie?

Prea mult pentru mine! (Vedeți? De-aia n-am vrut să spun numărul și firma mașinii!) I-am precizat:

- Domne, statuia aia, cum vii la vale pe Feleac!
- Aa... No, bine...

Am fost tare dezamăgit; deoarece eu taman că mă bucurasem mult primind scrisoarea semnată de Primar. (În fine, e o altă chestie faptul că, pe o foaie alăturată scrisorii, eram înștiințat că s-ar cam conveni să-mi plătesc impozitul pe clădire - adică pe apartament - dar asta știam, iar «înștiințarea» era redactată civilizat, după ce mi se mulțumea că în 2007 **am înțeles importanța contribuției mele la constituirea bugetului local** și că mi-am **achitat**

taxele și impozitele locale, alături de 90% dintre concetățeni.) Bun; că **finalizarea studiului de fezabilitate**, în România fiind, poate să se întindă «ad calendas Graecas», este de la sine înțeles; vom trăi și vom vedea ce scrie pe vreo pagină asemănătoare a scrisorii de primit la începutul lui 2009 (asta de nu se schimbă Primarul, dacă el va mai scrie scrisori și anul viitor, de nu va uita ce a scris în 2008...).

La punctul 4 zice că se modernizează Piața Avram Iancu (nu că schimbă statuia!) și Piața Unirii, adică «se va umbla» la fântâna arteziană, respectiv la situl arheologic. Foarte bine, zic eu, chit că nu prea îmi dau seama cum va fi cu «modernizarea» fântânii și nici nu văd exact ce poate însemna **modernizarea** unui sit arheologic.

În sfârșit, am niște nelămuriri și în privința celor prevăzute la punctul 11. Adică nu-mi dau seama ce vrea să fie acel **Aqua Park** ce urmează a fi construit (ce fel de parc pe bază de apă? Multe și mari acvarii cu pești și alte lighioane? Un parc adăpostind lacuri, bălți, cascade, șuvoaie de apă cristalină? Mai multe și felurite bazine la un loc într-un înnot și/sau scăldare?). Nu știu; să ne mulțumim cu informația: **Aqua Park**. Oricum, **ceva** pe bază de apă și de taxe/impozite plătite anual de aproximativ 90% dintre clujeni.

Pe lângă faptul că îmi comunică aceste 11 puncte conținând planuri de viitor, domnul Primar îmi mai mulțumește pentru răbdarea de care dau dovadă pe timpul acestei transformări a orașului (**uneori deloc ușoară** - citat din scrisoare). Să-mi dea Dumnezeu transformare grabnică!

P.S.

Ceea ce urmează nu are nicio legătură cu scrisoarea de la domnul Primar, însă este vorba de ceva ce mă roade de nu mai pot! Pe zi ce trece, limba română îmi devine tot mai străină! Adică

încep să cred că ea devine alta decât cea pe care o știam eu odată. De pildă: mă **disperă** un (sau o?) **promo** de la *Realitatea TV*, în care este vorba despre o emisiune a lui Robert Turcescu: *Suntem douăzeci și două de milioane, într-o zi de douăzeci și două ne-am câștigat dreptul la adevăr, la ora douăzeci și două...* Eu mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă ne-am fi «câștigat dreptul la adevăr» în ziua de 21 decembrie și dacă emisiunea cu pricina s-ar difuza la ora nouă seara? Ne-am fi «născut» într-o zi de «douăzeci și una»? Emisiunea ar fi de urmărit la ora «douăzeci și una»? Dar dacă ar fi vorba despre o dată de 11 și de ora 11? Ar fi ziua de «osprezece»? Ora «osprezece»? Pe de-altă parte, să știți că, potrivit unor vorbitori de «pe sticlă», 12.000.000 de lei se spune «doișpe milioane», iar ora 12 este de fapt ora «doișpe». *Ăștia-s niște fapți frecvenți cari pă mine mă disperă!*

Olga Samosiuk (Rusia)

Oscar 2008

Lucian Maier

(Urmare din numărul trecut)

Întâ-n fața episodului doi al discuției în care voi prezenta preferințele mele dintre cele mai bune filme propuse de Academia Americană. Clasamentul era următorul: 1. *No Country for Old Men*, 2. *There Will Be Blood*, 3. *Michael Clayton*, 4. *Atonement*, 5. *Juno*.

Astăzi vom discuta podiumul. Vom auzi numai de bine!

3. Michael Clayton

Michael Clayton este un film despre corporații și procese, pe fondul cărora filmul discută despre trafic de influență, despre sănătate, greșeli și repararea acestora. Filme cu subiect juridic am mai văzut în ultimii ani (unul dintre ele chiar foarte bun - *The Insider*), însă *Michael Clayton* stă destul de bine în comparație cu ele, fiindcă propune un punct de vedere diferit!

După cum spuneam, recent au mai fost câteva filme în care să fie vorba despre avocați, amenințări, firme mari și probleme de sănătate. Cele mai bune care îmi vin acum în minte sînt *The Insider* al lui Michael Mann, un film care pleca de la un caz care a făcut istorie în presă, unde un chimist vorbea din interior despre matrapazlîcurile producătorilor de tutun, și *Erin Brokovich* al lui Steve Soderbergh (unul dintre producătorii lui *Michael Clayton*), portretul cinematografic al unei femei simple, secretară a unui avocat, care, cu tenacitate, va apăra o comunitate a cărei sănătate era grav afectată de funcționarea locală a unei firme de electricitate și gaze.

Noutatea oferită de filmul scris și regizat de Tony Gilroy (responsabil și de redactarea aventurilor lui Bourne) este aceea a caracterului care leagă povestea. Niciodată nu mi-am imaginat că ar putea exista un post de reparator de boacăne într-o firmă de avocatură... Unghiul de vedere inedit, faptul că personajul care dă numele filmului se prezintă ca anti-erou mai tot filmul, firul narativ destul de încâlcit, câteva răsturnări de situație, toate acestea m-au ținut în priză pînă către final. Apoi am realizat că totul se va calma într-o singură direcție (*hoțul păcălit de hoț*), însă nu m-am simțit deloc înșelat: filmul promite acțiune și suspans, iar pe acestea le oferă din plin, printr-o poveste intensă, sprijinită de interpretări precise care derulează un scenariu original bun. Tom Wilkinson conturează bine un rol grav, febril, al avocatului Arthur Edens, iar George Clooney - în rolul lui Clayton - are cea mai reușită apariție a sa într-o dramă, abătut, melancolic, inteligent, ușor scîrbit de „datoria” sa. Lui Clooney și lui Wilkinson le țin isonul interpretativ Sidney Pollak, șeful firmei de avocatură Kenner, Bach & Ledeen, și Tilda Swinton, în rolul consilierului pe probleme juridice al firmei U North.

Un grup de fermieri dă în judecată o întreprindere uriașă pentru că mărfurile realizate de aceasta le-ar fi otrăvit animalele. Firma respectivă, U North, produce tot felul de pesticide și plante modificate genetic. Animalele hrănite cu ierburi create sau tratate cu soluții care provin de la compania respectivă putrezeau de vii, țesut cu țesut. Arthur Edens este unul dintre avocații de soi ai firmei Kenner, Bach & Ledeen și, cu toate că este nevrotic, el se ocupă (deja) de cîțiva ani de litigiul respectiv al companiei U North. Are o cădere nervoasă. Nu își mai urma tratamentul

medicamentos și nu mai suporta să apere o firmă care era destul de clar vinovată. În timpul crizei se afla în tratative cu avocata părții adverse. Trebuia să ajungă la o înțelegere care să împace ambele părți. În toii discuțiilor începe să urle, se dezbracă și coboară doar în șosete în parcarea clădirii unde se aflau cu toții. Începe misiunea lui Michael Clayton. Fost procuror adjunct și fost apărător, Michael Clayton e angajat pe post de „gunoier” în firma de avocatură pomenită mai sus. El trebuie să curețe „mizeria” făcută de angajații firmei. Însă dorința lui Arthur Edens de a înfunda firma U North complică treaba...

2. There Will Be Blood

Un regizor pe care să-l fi simțit perfect în fiecare film al său a fost Stanley Kubrick. Au trecut vreo patru-cinci ani de cînd îi urmăream cu nesăț filmele, de la *The Killing* încoace. Unele dintre acele filme, *2001 - A Space Odyssey*, *A Clockwork Orange*, *Barry Lyndon* sau *The Shining* sînt incontestabile piscuri ale genurilor abordate și, prin aceasta, adevărate piese de colecție din istoria cinematografului. Ei bine, prin *There Will Be Blood*, Paul Thomas Anderson atinge acel soi de perfecțiune cinematografică pe care o credeam apusă odată cu moartea lui Kubrick. Cu acest film, P.T. Anderson este surprinzător și față de realizările sale de pînă acum, care, între noi fie vorba, nu prea sînt la îndemîna multora (mă refer la *Magnolia* sau la *Punch-Drunk Love*). O construcție minuțioasă care păstrează o cursivitate, o simplitate și o curățenie dezarmantă. Un scenariu scris tot de P.T. Anderson, după un roman de Upton Sinclair. Povestea înălțării socio-economice a lui Daniel Plainview, la începutul secolului XX, prin afaceri cu petrol. Un studiu de caracter care, din punct de vedere uman, se dovedește a fi o forare spre rădăcinile răului. O evoluție urmărită pas cu pas și, totuși, nicio scăpare, niciun moment pe care să-l simți în plus, pe care să-l fi vrut sărit fiindcă nu ar mai adăuga nimic personajului care ia proporții cosmice înaintea noastră. Știința de a găsi unghiul cel mai potrivit pentru a reda tensiunea unei scene, puterea de a lăsa un cadru să crească minute în șir fără a opri aparatul de filmat și minisevențe în care cadrele se succed parcă derulate pe rapid înainte, pentru a exprima absurdul unor accidente pe care erupția țiteiului parcă le cerea, cu poftă. În rolul lui Plainview, un Daniel Day Lewis la superlativ. Și o muzică violentă, înfiorătoare, care m-a zbîrlit cum numai *Requiem*-ul lui Ligeti o făcea în preajma monolitului din *Odiseea* lui Kubrick. O muzică originală, compusă pentru film de către Jonny Greenwood. Nu mai stăruiesc acum asupra poveștii, voi reveni la *There Will Be Blood* în luna martie, cînd va fi lansat în cinematografe. Pînă atunci, un mic sfat, nu-l ratați!

1. No Country for Old Men

Filmul fraților Coen este un *thriller*. Llewelyn Moss (Josh Brolin) este vînător. Urmărind o antilopă rănită ajunge la locul unui carnagiu. O grupare de traficanți de droguri mexicani și cumpărătorii americani ai mărfii se ciuruiseră mutual. În urma încăierării armate rămîne o geantă

cu două milioane de dolari și un mexican rănit și setios. Moss ia banii, ajunge cu ei acasă fără probleme, dar conștiința îl îndeamnă să îi ducă apă mexicanului rănit. Doar că acum e reperat și de către recuperatorii mexicani și de partea americană implicată în afacere. Astfel că vînătorul devine vînat. Pe urmele lui pleacă Anton Chigurh (Javier Bardem), un criminal fioros, care ucide atît proprii angajatori (pe cei care voiau să cumpere drogurile de la mexicani) cît și mai toate ființele care-i ies în cale, respectînd un principiu paradoxal pe care și-l însușise în relațiile sale cotidiene: el este o armă a morții aflată în mîna destinului, astfel că tot ceea ce-i iese în cale trebuie să piară, doar că, atîta vreme cît și ceilalți au un destin, el le oferă șansa unui joc - să nimerescă partea corectă a unei monede aruncate în aer! Tot pe urmele sale se află și recuperatorii mexicani. Pe marginea acestui triunghi violent, frații Coen mătură genul *thriller* de toate valențele sale clasice: nu avem o înfruntare între cei buni și cei răi, iar poliția urmărește triunghiul sus-numit cu o detașare de-a dreptul filosofică, nu avem o confruntare între personajele principale opozitive (Moss și Chigurh), diferendul lor fiind rezolvat prin intervenția unor terți; pe lîngă asta, niciun personaj al poveștii nu prezintă semnele unei evoluții morale și, mai ales, nici finalul filmului, prin intervenția autorilor măcar, nu dă o rezoluție liniștitoare problemei: în film nu e restabilită aparenta ordine dinspre care am pornit. Criminalii rămîn criminali, hoții hoți, doar cei care de la început par a fi fraieri o mierlesc. Cu promisiunea că voi reveni pe larg asupra modalității prin care Ethan și Joel Coen destabilizează genul *thriller*, nu pot decît să vă dau sfatul din dreptul filmului anterior: nu-l ratați! Va veni pe ecrane la finele acestei luni.

Ultimele rînduri

Decernarea premiilor Oscar e programată pe 25 februarie. Să sperăm că greva scenariștilor nu va transforma fastuoasa ceremonie într-o conferință de presă, precum s-a întîmplat la Globuri, deși un învingător precum *Atonement* nu ar merita să fie decît unul dintre titlurile lecturate de pe o volantă.

De ce am ales *No Country* înaintea lui *There Will Be Blood*? Pentru că filmul fraților Coen are de-a face cu cinematografia. Pînă la urmă acest film discută condiția artei în care se înscrie și, prin deconstrucția critică a genului *thriller*, frații Coen maturizează sfera limbajului cinematografic (chiar dacă fac asta numai în sfera unui gen anume). De peste douăzeci de ani cinematografia americană a intrat sub semnul autoreferențialității postmoderne și, cu toate că David Lynch, Quentin Tarantino sau chiar cei doi Coen au fost nominalizați pentru regie și film la Oscar, nicidecum nu a intrat în posesia unei distincții la acest capitol. Tarantino și frații Coen au primit premii pentru scenarii, însă un premiu pentru scenariu nu certifică și nu răsplătește îndeajuns cea mai originală și, în același timp, cea mai împlinită formulă cinematografică a Hollywoodului contemporan.

Dacă *There Will Be Blood* ar fi distinsul anului nu ar fi nicio supărare, filmul este foarte bun. Însă e un film care, pe linia calității cinematografice, ar fi în aceeași serie cu *Schindler's List*, *Dances with Wolves* sau *A Man for All Seasons*. Și chiar dacă *There Will Be Blood* e mai bun decît seria tocmai enumerată, eu mi-aș dori să fi ajuns ceasul în care aprecierea să cadă pe inventivitate în gen, pe noutate, nu pe realizarea fără cusur.

colajonări

Rezonanța macabră a tunelului

Alexandru Jurcan

În 2002 iese pe ecrane filmul *Irréversible* în regia lui Gaspar Noé, cu un trio bulversant: Monica Bellucci, Vincent Cassel, Albert Dupontel. De altfel, Noé se gândea la filmul *Deodată, vidul*, pe care urma să-l facă în Japonia, numai că avea nevoie de bani și de un proiect mai facil. Așa a scris dintr-o răsuflare scenariul pentru *Irréversible* și s-a bazat enorm pe cuplul Cassel-Bellucci, care joacă într-o manieră realistă, lăsând la o parte orice pudoare.

Filmul se derulează de la coadă la cap, de parcă astfel coșmarul s-ar disipa, într-o exorcizare temporală sui-generis. Multe filme apelează la flash-back, însă aici e altceva: „citirea” invers. Un spectator neavizat pricepe mai greu demersul filmic al lui Gaspar Noé. Imaginile sunt violente, repezi, într-un ritm fulgurant, într-o insașiabilitate a mișcării nezăgăzuite. Apoi, deodată, camera „obosește” și asistă la violul insuportabil din metrou. Niciun alt film nu produce vreun efect similar. Nicăieri și niciunde vreun viol n-a fost astfel disecat, demascat, până la cedarea nervilor. Extrem de acuzator și crud, în același timp, de parcă de bisturiu ți-ar brăzda creierul. La proiecția oficială a filmului, vreo 200 de spectatori (din 2400) au părăsit sala. Niciodată la Cannes nu se mai întâmplase așa ceva. La scena violului, unii au strigat: „E scandalos. Rușine! Sunteți bolnavi!”.

În cinci săptămâni Noé a pregătit decorul, distribuția, scenariul. Pentru secvența tunelului s-au pictat pereții în roșu și astfel ne gândim la culorile uterine, într-o stare de tensiune majoră. Sexul poate fi un sindrom de nevroză de putere, crede

Noé. Ce citește Alex (Monica Bellucci) în parcă Cartea lui J.W. Dunne - *O experiență cu timpul* (pe care Borges o citează ca fiind una din cele mai vizionare despre timp). Noé, de asemenea, crede în premoniții. Așa cum percepem feed-back din trecut, ne trezim și cu feed-forward ale evenimentelor ce se vor produce. Dacă se desenează un mare șoc emoțional, atunci niște valori trebuie să anunțe acest șoc.

S-a scris mult despre film: că ar fi o experiență sălbatică, că îți creează o stare bizară, că e visceral, organic, grețos, monstruos, ultra-violent, ultra-sexual, scandalos. Că ar aminti de Céline, fără să aibă, în schimb, vreo scânteie de umanitate. Ba că ar fi strălucitor, bulversant, necesar, puternic. Că, ieșind din sală, realitatea pare o ușurare, o salvare. Înseamnă că Gaspar Noé și-a atins scopul. Viziunea barului gay îi face și pe homofobi să roșească. Nici nu ai timp de reflecție, întrucât se lucrează asupra nervilor tăi cu o agresiune brutală. Atunci să conchidem: nici violatorii cei mai acerbii nu suportă scena violului. De ce? Trebuie văzut filmul și sesizată maniera **au relanti** de inoculare a revoltei.

Oare Sade cum ar reacționa și cum apare literatura erotică jucăușă și nevinovată pe lângă această scenă? Ce-i drept, nici finalul cărții *Viețile lui Laoul* de Almudena Grandes nu te lasă rece. Însă povestirile erotice de Anais Nin din *Delta lui Venus* (Ed. Humanitas, 2007, traducere de Alina Purcaru) par niște copii nevinovați pe lângă rezonanța macabră a tunelului lui Noé. Dacă Henry Miller a scris literatură erotică (pentru o

Monica Bellucci

sută de dolari pe lună, de la un colecționar de cărți), atunci și Anais Nin, trezindu-se lefteră, cu facturi neplătite, s-a apucat de registrul erotic. Dar ce făcea Baronul (personajul lui Nin), de fapt? Aducea femeile „pe culmile extazului, le urca atât de sus cu vârtejul farmecelor sale, încât despărțirea încă mai păstra ceva din zbor. Părea aproape firesc - nicio parteneră nu-l putea urma în impresionantele-i zboruri de vultur”. Așa da! Nimic nociv în aceste voluptăți. Mă gândesc mereu la lelea T. din Dârja, care a fost violată și, (compătimită fiind), pășea ca o eroină pe ulița satului, zicând cu regret: „Numa' trei au fost...” Viol-viol, da' să știm și noi, nu? Să fie o glorie, nu o rușine! Fără violență! Viol pervers, cu premeditare.

Forspan

Ioan-Pavel Azap

Necunoscuta (La sconosciuta, Italia / Franța, 2006; r. Giuseppe Tornatore; sc.: Giuseppe Tornatore, Massimo De Rita; cu: Kseniya Rappoport, Michele Placido, Claudia Gerini) descumpănește spectatorul cât de cât familiarizat cu universul operei lui Giuseppe Tornatore, autor a cel puțin două dintre cele mai frumoase filme ale sfârșitului de secol douăzeci: Noul cinema Paradiso (Nuovo cinema Paradiso, Italia / Franța, 1988) și Legenda pianistului de pe ocean (La leggenda del pianista sull'oceano, Italia, 1998) - adevărate, vorba lui D.I. Suchianu, nestemate cinematografice. Descumpănește nu prin faptul că regizorul ar căuta o schimbare de paradigmă, din dorința de a evita manierismul, cum a făcut în *O simplă formalitate* (Una pura formalità, Italia / Franța, 1994), ci pentru că *Necunoscuta* este un film comun, mediocru, anodin, anost, anonim. Povestea Irinei (Kseniya Rappoport), - o prostituată din fostul imperiu sovietic obligată de super-peștele Muffa (Michele Placido - cine și-l mai amintește, sau îl mai urmărește din / în serialul tv Caracatița?) să facă copii pe care acesta îi vinde spre adopție -, are iz de telenovelă stilizată, concentrată, la conservă. După ce iubitul ei de suflet (ca orice prostituată care se respectă, Irina are un asemenea iubit necotizant) este ucis de Muffa, care la rândul lui este ucis de Irina (sau, cel puțin, așa crede aceasta din urmă!), Irina pornește în

căutarea ultimului ei copil. Așa ajunge în Italia, se angajează - după manevre diabolice - ca menajeră la familia adoptivă a copilului (o fetiță leit Irina!), Muffa reappare, Irina comite o crimă, Irina este închisă... și cam tot așa vreme de vreo două ore - două ore după care orice spectator de bun simț n-ar mai intra la un viitor film al lui Tornatore, mulțumindu-se cu cele două titluri amintite mai sus, la care se poate adăuga cu sufletul împăcat și Malèna (Italia / SUA, 2000). Cum însă criticii n-au bun simț, promit că voi vedea și următoarele filme ale regizorului italian, cu speranța că *Necunoscuta* este un accident în filmografia sa.

Dincolo de orice considerații estetice, cel mai (dacă se poate spune așa!) descumpănitor este faptul că *Necunoscuta* este filmul propus de Italia în cursa pentru Oscar 2008... Deși, după ce Marion Cotillard concurează pentru cel mai bun rol feminin la același Oscar 2008 cu prestația absolut insipidă din *La vie en rose* (*La Môme*, Franța / Marea Britanie / Cehia, 2007) - mai mult, obținând și premiul BAFTA 2008 pentru același rol - nu mă mai miră nimic. Pentru că dacă doar schimbarea fizică / fizionomică a Marion-ei a contat, și nu adecvarea la rol, atunci (ca reparație morală cel puțin!) ar merita cu vârf și îndesat un Oscar și David Prowse, interpretul lui Darth Vader, pentru uluitoarea schimbare la față prestată în filmul lui George Lucas *Războiul*

stelelor (*Star Wars*, SUA, 1977). Și asta pentru a nu mai vorbi de Peter Mayhew, interpretul lui Chewbacca din același *Star Wars*...

1001 de filme și nopți

56. Jean Renoir

Marius Șopterean

Coleg de generație cu Milestone și Vertov, Jean Renoir este la rândul lui încorporat și luptă ca aviator în Primul Război Mondial. În 1915 este rănit destul de grav și este lăsat la vatră. Experiența războiului, cu tot ce are acesta mai dezumanizant, l-a marcat pe Jean Renoir și a influențat decisiv opera cinematografică a acestuia sprijinită pe trei creații fundamentale: *Iluzia cea mare*, *Bestia umană* și *Regula jocului*.

Dar, înainte de război, în perioada copilăriei iar mai apoi a adolescenței, personalitatea tatălui său, Pierre-Auguste Renoir, și-a pus decisiv amprenta pe formarea intelectuală și, mai ales, emoțională a tânărului Jean. Timpul și l-a împărțit între locuința tatălui de la Paris, cu celebra pădure Fontainebleau din satul Barbizon – cu toată influența mediului impresionist a epocii –, și sudul Franței (Collettes din Cagnes sur Mer), acolo unde, la îndemnul tatălui său, învăța în fiecare minut să se bucure de frumusețea naturii. Tatăl Renoir, o fire destul de autoritară în relația cu familia, îl trezea pe viitorul cineast pentru a pleca la vânătoare. Era o vânătoare ciudată: fără arme, fără vânat, fără zgomote. Era o vânătoare de imagini. O vânătoare de lumini. Lumina de dimineată. Lumina de la orele prânzului. Lumina de după-amiază. Lumina de amurg. Și din nou zorii zilei. De aceea Natura este într-o veșnică schimbare. Vânătoarea se schimba treptat în lecții de privit. Poate și de aceea Apollinaire va spune în 1913, cu doar șase ani înainte de moartea maestrului: „Renoir pictează precum respiră”. Pentru el pictura a devenit o completare a vederii”. În acest mediu crește Jean Renoir pentru care cinematograful încă nu există. De fapt pentru impresionisti cinematograful mai că nu exista defel. Impresioniștii disprețuiau această tehnică de redare doar a mișcării. Muzica, teatrul, baletul erau spațiile preferate ale acestora. Și, bineînțeles, natura. Natura și chipul uman. În ultimii ani de viață Auguste Renoir a pictat multe portrete. Boala nu îi mai îngăduia să iasă din atelier iar modelele sale erau prietenii și rudele. În convalescența dată de rana de la șold dobândită pe front, Jean Renoir și tatăl său au stat lungi perioade împreună. Jean privea cum pictorul se apropia uneori până la câțiva centimetri de fața modelelor. Încerca să vadă dincolo de ochii acestora. Privirea omului! Dincolo de ochi se ascunde un univers halucinant: făptura umană, întreaga noastră existență.

Totul, până la urmă, pare atât de simplu. Dar cât de greu se cucerește această simplitate. Jean Renoir a fost acolo când tatăl său a rostit ultimele cuvinte înainte de a muri: „În sfârșit, am înțeles”.

Peste ani, marele cineast, în autobiografia sa *Renoir despre Renoir* (apărută la Paris în 1989), va spune: „Simplitatea este absolut esențială creației. Oamenii spun în timp ce fac dragoste: Vom avea un copil superb; ei bine, ei nu vor avea un astfel de copil. Un astfel de copil se naște din șansă, într-o zi după un râs sănătos, după o joacă în pădure... doar așa vine pe lume un astfel de copil...”

Iluzia cea mare apare la o perioadă destul de mare de la sfârșitul Primului Război Mondial. Anul 1937 era un moment în care perspectiva timpului permitea evocarea războiului dar, în același timp, anunța o a doua mare conflagrație mondială. Filmul nu este atât o poveste propriu-zisă – perpetua încercare de evadare din lagărele

germane a doi prizonieri francezi – cât un minuțios studiu de caractere. Renoir nu vorbea niciodată de cinema. Vorbea de spectacolul cinematografic în care portretele personajelor presupuneau o atentă incizie cinematografică. Dincolo de portretele unui Von Rauffenstein, comandantul închisorii Wintersborn (castelul-lagăr în care se întâmplă mare parte din film), interpretat de Von Stroheim, și a celor doi prizonieri francezi, Marechal (Jean Gabin) și căpitanul De Boldieu (Pierre Fresnay), filmul este o cronică de război văzută prin prisma camaraderiei dintre soldații francezi și cei germani.

În acest film, iar mai apoi în toate operele importante ale lui Renoir, stilul și omul devin inseparabile. Modul în care Renoir își creează mizanscena pune în evidență personajele, relația dintre acestea dar, lucru important, mizează mult pe autenticitatea spațiilor. Întâlnirea de la începutul filmului dintre Von Rauffenstein și cei doi prizonieri francezi se petrece prin câteva mișcări de aparat care devoalează treptat spațiul cazon în care, în spiritul onoarei germane, cei doi prizonieri sunt invitați să ia masa cu Von Rauffenstein. Există în această secvență – mai apoi în altele, cum ar fi spațiul închisorii, al cabaretului, al castelului etc. – un firesc al citirii dramaturgice a acțiunii unic în contextul cinematografului francez de până atunci. Dacă un Epstein sau Gance, pionierii filmului francez, au dezvoltat bazele limbajului cinematografic, Renoir ne învață să vedem întocmai cum la rândul lui a învățat să privească de la tatăl său. Criticul britanic Tom Milne spune: „Credincios moștenirii sale de fiu al pictorului Auguste, calitatea luminii și senzația de tangibilitate a lucrurilor au deținut întotdeauna o importanță supremă pentru Renoir. Pentru acest motiv (și împotriva tendinței generale a epocii), el a insistat aproape fără excepție să turneze în decoruri reale și nu în decoruri artificiale de studio. Pentru ca reacțiile personajului să fie captate corect și corect înțelese el trebuia să fie văzut în mediul său, ca parte din ceea ce îl înconjură.”¹

Nu o dată Renoir i-a fost recunoscător tatălui său. Portretele marelui pictor trăiau nu doar prin chipurile și privirile acestora ci erau caracterizate prin trăsături născute și din obiectualitatea ce le înconjură. Spațiul, lucrurile, obiectele personale ale portretelor defineau și caracterizau cu exactitate ceea ce pictorul dorea să transmită privitorilor. Cineastul Renoir a știut la rândul său să beneficieze de această moștenire. Pentru prima dată în istoria filmului libertatea de mișcare a personajului era garantată de regizorul însuși. Credința lui Renoir era următoarea: „Eu am mare încredere în următoarea metodă de repetiție: cer actorilor să spună cuvintele fără să le joace, nu le dau voie să încerce să gândească, dacă pot spune astfel, decât după mai multe lecturi ale textului, în așa fel încât în momentul în care îi văd că aplică anumite teorii, sau că au anumite reacții față de un text pe care-l cunosc și nu față de unul pe care poate nu l-au înțeles, îi opresc pentru că nu poți înțelege o frază decât după ce ai repetat-o de mai multe ori; și cred chiar că maniera de joc trebuie să fie descoperită de actori; și când au descoperit-o le pretind să se înfrâneze, să nu-și dea drumul de la început, să tatoneze, să meargă cu prudență și în special să nu adauge gesturi, decât la sfârșit de

tot, să fie în sfârșit în deplină posesie a sensului scenei înainte de a deplasa o scrumieră, de a apuca un creion, sau de a aprinde o țigară. Le cer să nu simuleze naturalețea, ci să acționeze în așa fel încât descoperirea elementelor exterioare să vină după descoperirea celor interioare și nu viceversa. În orice caz sunt cu totul împotriva acelei metode pe care o aplică mulți regizori și care constă în a spune: privește-mă, voi juca scena: acum fă ca mine. Nu cred că este bine așa, pentru că nu regizorul este cel care joacă scena, ci actorul; trebuie prin urmare ca actorul să descopere singur scena și să aplice propria sa personalitate situației și nu pe cea a regizorului.”²

Prin urmare actorii nu mai erau niște marionete sudate în grila viziunii regizorale ci ființe vii, atente colaboratoare ale regizorului. *Iluzia cea mare* este un film care grăiește în acest sens. Jean Gabin și Von Stroheim au avut deplina libertate în construcția personajului. Duși în spații reale actorii puteau improviza, puteau să-și aleagă singuri obiectele care să-i caracterizeze sau pozițiile cele mai firești ale acestora în fața camerei. Dublele erau, de multe ori, atât de schimbate, încât deveneau variante. Încadraturile variau deoarece o replică la prim-plan spunea ceva în timp ce aceasta rostită într-o altă încadratură sau mișcare de cameră spunea cu totul altceva. În spații reale interpretarea trebuia să ajungă la un înalt grad al firescului. Iar citirea acestuia trebuia să fie insesizabilă. Spectatorul nu trebuia să simtă tehnica sau regizorul din spatele camerei ci doar realitatea surprinsă. Realizarea ca și mai apoi citirea filmului trebuia să fie una simplă. De aceea pentru Renoir simplitatea interpretării actoricești a fost cea redută pe care a căutat-o, asemeni tatălui său, toată viața. Sensul clasic al operei sale o dă admirabila sa profesiune de credință: „Mie nu-mi place câtuși de puțin cuvântul 'artă', ba e chiar un cuvânt care-mi trezește frica. Fiindcă pe măsură ce înaintez în vârstă, mă simt tot mai influențat de formele literare și de limbajul secolului al XVIII-lea. Or, până în epoca romantică, Arta însemna pur și simplu a face, modul de a face. Există o știință a medicinei, ceea ce însemna că un domn citea toate cărțile de medicină, că era un profund cunoscător al tuturor problemelor medicale, după cum exista și arta medicinei, ceea ce însemna, pentru un medic, faptul de a îngriji un bolnav, adică practica acestei științe. Găsesc că această idee de practică, aplicată artei, înobilează cuvântul. Or, în ziua de azi, cuvântul Artă este foarte adesea folosit de persoane care îi dau un înțeles destul de vag: ceva ce are legătură cu visul, cu creația sublimă și neterminată, totul adăugat la o anumită atitudine de viață, la un anume ton, pe care-l auzi câteodată rostit despre cineva: 'Ah! E un artist!...'”³

Note:

¹ CDC, nr. 7, Arhiva Națională de Filme, 1966.

² Leprohon Pierre, *Maestrii filmului francez*, p.144, Ed. Meridiane, 1969. Nu se poate, citind acest text, să nu ne amintim de celebrele indicații date de Hamlet trupei de actori venită să dea o reprezentare la Elsinore.

³ Secolul XX, nr. 4-6 / 1986, p. 173.

sumar

info Ștefan Manasia Cu calm, despre Stare de urgență. Un portdrapel al tinerei generații basarabene?	2
editorial Oana Pughineanu Astm intelectual	3
cărți în actualitate Valentin Derevelean O monografie discretă despre un autor și mai discret Octavian Soviany Alunecarea spre moarte Grațian Cormoș Raport asupra protocronismului românesc Cosmina Berindei Un exercițiu de lectură magică	4 5 6
comentarii Vianu Mureșan Despre Lavric și alți iscoditori (continuare)	7
ordinea din zi Ion Pop In afara legii	8
incidențe Horia Lazăr Dreptate pentru animale	10
imprimatur Ovidiu Pecican Invitație la un duel cu lasere	11
sare-n ochi Laszlo Alexandru Estetica lui Dante	12
poezie George Bogdan Stoian Ca prin cenușă înaintăm	14
proza Andrei Mocuța Lestăr	15
despre timiditate Vianu Mureșan: Timiditatea, maladie a relaționării Iulia Grad: Timidități Ștefan Manasia: Epoca timidității vs epoca acționismului Ioana Sigovan: Timiditatea în societatea postmodernă	17
intermezzo clujean Petru Poantă Un universitar de modă veche	20
religie teologie socială Radu Preda Noul Statut al Bisericii Ortodoxe din România	21
dezbatere & idei Sergiu Gherghina Susținerea cutumiară	22
remarci filosofice Jean-Loup d'Autrecourt Logos, mit și adevăr (I)	23
pharmakon Cătălin Bobb Moshe Idel în exegeza contemporanilor săi	24
interviu de vorbă cu academicianul Alexandru Surdu Sub semnul pentadei	25
ideal și generație Dona Săsărman: Trecutul, muză pentru idealuri	26
corecții Sorin Nemeti: Cronica lui Groza	27
știință și violoncel Mircea Oprea: Manipulări dementiale	28
flash-meridian Ing. Licu Stavri Ofensiva biografiilor ficționalizate	29
ferestre Horia Bădescu Orion	30
rânduri de ocazie Radu Țuculescu Doamna Kovács Ildikó	30
rezonanțe Marius Jucan Nokia la Cluj	31
zapp-media Adrian Țion Local	31
anestezii de larg consum Mihai Dragolea De la portar la paznic cu femeie gonflabilă	32
remember Tudor Ionescu Mi-a scris domnul Primar	32
film Lucian Maier Oscar 2008	33
colaționări Alexandru Jurcan Rezonanța macabră a tunelului Ioan-Pavel Azap Forșpan	34 34
1001 de filme și nopți Marius Șoptorean 55. Jean Renoir	35
plastica Ovidiu Petca Kalevala în ex libris	36

Tipar executat la **Imprimeria Ardealul**, Cluj-Napoca, Bulevardul 21 Decembrie 1989 nr. 146.
Telefon: 0264-413871, fax: 0264-413883.

plastica

Kalevala în ex libris

Ovidiu Petca

A cum zece ani am participat la o amplă expoziție organizată de asociația finlandeză de ex libris, la Helsinki, pe motivele epopeii Kalevala. M-a surprins numărul mare de artiști participanți, aflând cu uimire că în lumea colecționarilor de ex libris Kalevala, asemenea lui Don Quijote sau a temelor erotice, este un motiv la fel de solid pentru întemeierea unei colecții. Această constatare demonstrează cât de puternice sunt asociațiile de ex libris din Finlanda, Estonia, Lituania, Letonia sau Rusia, pentru că amatorii Kalevalei se găsesc cu precădere în această zonă geografică. Trebuie subliniat că la ora actuală asociația finlandeză de ex libris, datorită prezenței vii și autoritare a actualului președinte Olly Ylönen, a devenit un factor de decizie în mișcarea mondială de ex libris. Chiar dacă sunt puțini autori de marcă finlandezi, în cadrul asociației s-a constituit un grup solid de colecționari care mobilizează pe cei mai cunoscuți artiști din lume să creeze opere dedicate lor.

Recenta expoziție de la Muzeul de Artă intitulată Kalevala a adus pe simezele clujene câteva piese din colecția lui Pekka Heikkilä, cu numeroase lucrări create pentru el de cunoscuți graficieni chiar cu ocazia expoziției amintite mai sus. Am avut astfel fericita ocazie de a le vedea în original.

Pe lângă faptul că expoziția ne-a introdus în lumea eroilor mitologiei nordice și a nostalgiei lecturilor copilăriei noastre, al căror clasament era totuși dominat de argonauți, această expoziție a trezit nostalgia unei bienale clujene de grafică pierdută și reîntâlnirea, la o scară mult mai mică, cu nume care parcă sunau familiar.

Centrul de greutate al expoziției a fost o mezzotintă realizată de graficianul rus Yuri Borovitsky, cândva câștigătorul concursului clujean *Omagiu Poetului*, nume cunoscut de amatorul clujean de grafică mică. Lucrarea sa evidențiată și pe afiș poate că merita un plasament mai onorabil în economia expoziției. Și dacă e să rămânem în zona creatorilor ruși ar mai fi de amintit încă două

nume de mari graficieni: Mikhail Verholantsev și Yuri Liuksin, reprezentând generații și tehnici diferite, totuși având ceva comun. Aceștia la apogeul creației, au reușit să spargă tiparele epocii, fiind răsfățați mai multor generații de colecționari. În zona performerilor l-aș mai încadra pe ucraineanul Konstantin Kalinovich, un gravor incredibil, cu o virtuozitate tehnică rar întâlnită la gravorii actuali, prezent cu o singură lucrare, poate mai puțin spectaculoasă decât cele cu care ne-a obișnuit. Artiștii din Estonia, prezenți în expoziție, fac parte din categoria naratorilor, fiind preocupați de o redare cât mai corectă a subiectului abordat. Aș aminti în primul rând un veteran al artei plastice estone: Evald Okas. El este apreciat pentru simplitatea și firescul compozițiilor, pentru îmbinarea gestului spontan cu veridicitatea reprezentării. Fiind educat în spiritul realismului socialist al fostului imperiu sovietic, reușește și la ora actuală să trezească nostalgia, cel puțin estetică.

Sunt prezenți în expoziție încă doi artiști estonieni din aceeași categorie estetică, naratori și ei dar mai poetici, Silvi Väljal și Lembit Karu. Mai moderni în viziune sunt Vive Tolli din Estonia și Pertti Kaskipuro din Finlanda. Poate cea mai expresivă operă din expoziție este o inspirată compoziție din 1975 a artistului finlandez Petri Aalto, tăiată în lemn cu o firească simplitate. Altă prezență cunoscută nouă este rumoica Olga Samosiuk care a pornit pe drumul celebrității de pe simezele Muzeului de Artă din Cluj cu ocazia expoziției *Orașe Europene*.

În încheiere vreau să atrag atenția asupra prezenței discrete, aproape timide, a domnului Takács Gábor în realizarea acestei manifestări, pentru că fără inițiativa dânsului și a ajutorului său logistic nu s-ar fi conturat această mică, dar bogată, expoziție.

Petri Aalto (Finlanda)

ABONAMENTE: Cu ridicare de la redacție: 12 lei - trimestru, 24 lei - semestru, 48 lei - un an. Cu expediere la domiciliu: 21 lei - trimestru, 42 lei - semestru, 84 lei - un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de cultură *Tribuna*, cont nr. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România, la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-318.70.02 sau email abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on-line la adresa www.rodipet.ro

